

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI
SOSYOLOJİ BİLİMDALI

**TUNCELİ ALEVİ OCAKLARININ YAŞLILIK
OLGUSUNA BAKIŞLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ**

Şükran KIZMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Hurigül EKEN AVCI

Konya-2019

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şükran Kızmaz
	Numarası	164205001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim/Sosyoloji Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tezin Adı	Tunceli Alevi Ocaklarının Yaşlılık Olgusuna Bakışlarının Sosyolojik Analizi

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şükran Kızmaz
	Numarası	164205001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim/Sosyoloji Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hurigül EKEN AVCI
	Tezin Adı	Tunceli Alevi Ocaklarının Yaşlılık Olgusuna Bakışlarının Sosyolojik Analizi

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan Tunceli Alevi Ocaklarının Yaşlılık Olgusuna Bakışlarının Sosyolojik Analizi başlıklı bu çalışma 13/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	Danışman/Üye	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Hurigül EKEN AVCI	Danışman	
Doç. Dr. Gürcan Şevket AVCIOĞLU	Üye	
Doç. Dr. Erhan TECİM	Üye	

ÖNSÖZ

Bu tezin her aşamasında bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşarak beni yönlendiren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Huriğül EKEN' e teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte takıldığım noktalarda bana yardımcı olan değerli hocalarım Doç. Dr. Mehmet Ali Aydemir'e, Dr. Öğr. Üyesi Arif Kala'ya, Doç. Dr. Murat Cem Demir'e teşekkür ederim.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şükran Kızmaz
	Numarası	164205001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim/Sosyoloji Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hurigül EKEN AVCI
	Tezin Adı	Tunceli Alevi Ocaklarının Yaşlılık Olgusuna Bakışlarının Sosyolojik Analizi

ÖZET

TUNCELİ ALEVİ OCAKLARININ YAŞLILIK OLGUSUNA BAKIŞLARININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

Günümüzde dünya genelinde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşam beklentisi artan yaşlı insanların genel nüfus içindeki oranı her geçen gün artmaktadır. Bu durum nüfusun yaşlanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla günümüzde diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yaşlı nüfusu artmaktadır. Bu durum hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşlılıkla ilgili çalışmalarının yapılmasını önemli kılmaktadır. Bu bağlamda Tunceli ilinde gerçekleştirilen ve nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu çalışmayla Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının sosyolojik analizi yapılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla Tunceli ilinde yaşayan ve herhangi bir ocağa mensup ya da talip olan yaşlıların aile ve sosyal ilişkileri, günlük yaşam aktiviteleri, gün içerisinde yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar sorgulanmıştır. Kısaca bu çalışmada Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının sosyolojik analizini tam olarak yapılabilmesi için nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan olgubilim (fenemoloji) deseni kullanılmış ve amaçlı örneklem modeli kullanılarak seçilen Alevi Dedeleri, yaşlı bireyler ve aileleriyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda nitel olarak tasarlanan bu çalışmayla Tunceli ilinde bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi sorgulanmış ve bu bağlamda başta Alevi Dedeleri olmak üzere yaşlı bireylerin (65 yaş ve üzeri) ve yakınlarının yaşlılık algısı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Böylece bu çalışmada hem literatürden hem de sahadan elde edilen veriler ışığında Tunceli ilinde bulunan Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışları sosyolojik olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya katılan Alevi Dedeleri arasında olumlu yönde olan bir yaşlılık algısının olduğu tespit edilmiştir. Ancak yaşlı yakınları ve yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bu katılımcıların yaşlılığa yüklenen anlamlardan olumsuz yönde etkilendikleri dolayısıyla yaşlı yakınları ve yaşlılar arasında olumsuz yönde olan bir yaşlılık algısının olduğu grlmştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yaşlanma, Alevilik, Ocak

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şükran Kızmaz
	Numarası	164205001002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji Ana Bilim/Sosyoloji Bilim Dalı
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Hurigül EKEN AVCI
	Tezin İngilizce Adı	The Sociological Analysis of the Views to the Phenomenon of Old Age of Tunceli Alevi Ocaks

SUMMARY

THE SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF THE VIEWS TO THE PHENOMENON OF OLD AGE OF TUNCELİ ALEVI OCAKS

Today in the World-wide the proportion of elderly people rising the life expectation in the general population is increasing day by day due to the developments and changes. This situation caused the population to age. So today, as in many other countries elderly population is also increasing in Turkey, too. This situation makes it important to work on old age in both developed and developing countries. In this context, this study was designed as a qualitative research in Tunceli province and the sociological analysis of the wiews to the phenomenon of old age of Tunceli Alevi ocaks was made. In addition, with this study , family and social relations of the elderly living in Tunceli province and who are or have been any kind of ocak, Daily living activities, duties and responsibilities they perform during the day have been questioned. Thus, the perceptions of the elderly on aging in the context of the meanings they put on aging an senility have been evaluated. Then, it was analyzed how these perceptions of the elderly affected their daily life and social relations. Therefore, in this study, the phenomenon of phenomenology in the qualitative research tradition is used in order to enable the sociological analysis of Tunceli Alevi ocaks to look at the phenomenon an deductions have been made with the aim of using the sampling modelto Alevi elderly individuals and their families. This study, which is designed qualitatively in line with the aims of the research, has questioned the importance and place of the elderly in the Alevi ocaks in Tunceli province an In this context, the perception of old age (above 65 years old) and their relatives, especially those of the Alevi dedes has been studied. Thus, in the light of data obtained from both the literature and the field in this study, the views of the Alevi ocaks in the province of Tunceli on the phenomenon of old age have been tried to be analyzed sociologically.

It was found out that there was a positive perception of old age among the Alevi Dedes who participated in the study. However according to the data obtained from interviews with elderly relatives and elderly people, these participants look at old age negatively and thus a negative perception of old age arises.

Key Words: Old Age, Aging, Alevilik/Alevism, Ocak

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası.....	II
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu.....	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
SUMMARY	VII
ŞEKİL LİSTESİ.....	XII
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
YAŞLILIK VE YAŞLANMA İLE İLGİLİ KAVRAMSAL VE KURAMSAL BİLGİLER.....	5
1.1. Geçmişten Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma	5
1.1.1. Geçmişte Yaşlılık ve Yaşlanma	5
1.1.2. Günümüzde Yaşlılık ve Yaşlanma	9
1.2. Genel Anlamda Yaş, Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramlarının Tanımı.....	12
1.2.1. Yaşlılık Türleri.....	15
1.2.1.1. Kronolojik Yaşlanma	16
1.2.1.2. Biyolojik Yaşlanma	16
1.2.1.3. Psikolojik Yaşlanma	17
1.2.1.4. Sosyal / Sosyo-Kültürel Yaşlanma	17
1.2.1.5. Toplumsal Yaşlanma	17
1.2.1.6. Ekonomik Yaşlanma	18
1.3. Yaşlılıkla İlgili Kuramlar	18
1.3.1. Yaşamdan Geri Çekilme(İlişki Kesme) Kuramı.....	19
1.3.2. Aktivite(Etkinlik) Kuramı.....	20
1.3.4. Rol Kaybetme Kuramı	21
1.3.5. Sosyal Yapılandırıcılık Kuramı	22
1.3.6. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı.....	22
1.3.7. Feminist Kuram	22
1.3.8. Etiketleme Kuramı	23
1.3.9. Modernleşme Kuramı	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	25
ALEVİLİKTE YAŞLILIK VE YAŞLANMA.....	25
2.1. Alevilik	25

2.1.1. Alevilikte Ocak Sistemi ve Alevi Ocaklarının İnançsal ve Sosyo-Kültürel Özellikleri	28
2.1.1.1. Dedelik Kurumu	30
2.1.1.2. Cem İbadeti.....	32
2.1.1.2. Alevi Ocaklarında Ailenin Yeri, Önemi ve Aileye Bakış	35
2.1.1.2.1. Kirvelik ve Musahiplik Kurumu.....	36
2.1.1.3. Alevi Ocaklarında Yaşlının Yeri, Önemi ve Yaşlılığa Bakış	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	43
TUNCELİ'DE BULUNAN BAZI ALEVİ OCAKLARI.....	43
3.1. Ağuichen (Ağuçan) Ocağı	43
3.2. Baba Mansur Ocağı	43
3.3. Delil Bircan (Berhucan) Ocağı	44
3.4. Seyyit Cemal (Derviş Cemal) Ocağı	44
3.5. Kureyşan (Mahmut Hayrani) Ocağı	45
3.6. Sarı Saltık Ocağı	45
3.7. Şeyh Çoban Ocağı	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	47
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	47
3.1. Araştırma Modeli	47
3.2. Araştırmanın Yeri ve Çalışma Grubu	48
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Soruları	50
3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi.....	51
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	56
ARAŞTIRMANIN BULGULARI	56
5.1. Tunceli Alevi Ocaklarında “Yaşlılığın”, “Yaşlının” ve “Yaşlanmanın” Nasıl Algılandığı	56
5.1.1. Alevi Dedelerinin Yaşlılık Algısı	57
5.1.2. 65 Yaş ve Üstü Yaşlıların Yaşlılık Algısı.....	63
5.1.3. Yaşlı Yakınlarının Yaşlılık Algısı	69
5.2. Tunceli Alevi Ocaklarında Yaşlılar için Yapılan Hizmetler	77
5.3. Günlük Yaşam ve Yaşlılar	80
5.3.1. Günlük Yaşamda Yaşlıların Yerine Getirdikleri Görev ve Sorumluluklar	81
5.3.2. Günlük Yaşamda Yaşlıların Buldukları Etkinlik ve Aktiviteler.....	87
5.3.2.1. Bir İnanç Merkezi Olarak “Ziyaretler”	90

5.4. Yaşlıların “Aile ve Sosyal İlişkileri”	93
5.5. Toplumsal Değişme ve Yaşlılık.....	100
5.5.1. “Sorun Huzur Evine Verilen Yaşlı Değildir, Sorun Huzur Evinde Unutulan Yaşlıdır”	106
SONUÇ	111
KAYNAKÇA	116
EKLER	127
ÖZGEÇMİŞ	133

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili Araştırmaya Katılan Alevi Dedelerinin Görüşleri

Şekil 2. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili 65 Yaş ve Üstü Yaşlı Katılımcıların Görüşleri

Şekil 3. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili Araştırmaya Katılan Yaşlı Yakınlarının Görüşleri

Şekil 4. Tunceli Alevi Ocaklarında Yaşlılar için Yapılan Hizmetlerle İlgili Araştırmaya Katılan Alevi Dedelerinin Görüşleri

Şekil 5. Günlük Yaşamda Yaşlıların Yerine Getirdikleri Görev ve Sorumluluklar Konusunda Katılımcıların Görüşleri

Şekil 6. Günlük Yaşamda Yaşlıların Buldukları Etkinlik ve Aktiviteler Konusunda Katılımcıların Görüşleri

GİRİŞ

“Yaşlı biri öldüğünde kocaman bir kütüphane yanmış gibi olur.”

Afrika Atasözü

(Tufan, 2016; 108).

Bilim, teknoloji ve sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sonucunda insanların yaşam süresi uzamıştır. Bunun yanında kadının çalışma hayatına katılması ve dünyada doğurganlık oranının azalmasına bağlı olarak yaşlı insanların sayısı her geçen gün artmaktadır (Yüksel ve ark. 2014; 109). Dünya genelinde yaşlı insanların sayısında meydana gelen bu artış modernleşme, sanayileşme ve kentleşmenin sosyal yaşamdaki etkileri sonucu toplumsal bir sorun haline almıştır (Özmen, 2013;110). Başka bir deyişle günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşlı sorunu ortaya çıkmıştır. Eskiden geleneksel toplumlarda yaşlılar sorun olarak algılanmamışlardır. Bunun tam tersine yaşlılar toplumun önemli bir parçası olarak görülmüştür. Çünkü yaşlı bireyler hem kültürün aktarıcısı olmuş hem de bilgileri, tecrübeleriyle gençlere yol göstermişlerdir (Özkul ve Kalaycı, 2015; 266). Ayrıca yaşlılar ev işi yaparak ve çocuk bakarak ailelerine yardımcı olmuşlardır. Hatta çoğu zaman yaşlılar üretim faaliyetlerinde de bulunmuşlardır. Dolayısıyla yaşlılar geleneksel toplumlarda ailelerine dinsel ve töresel konularda rehberlik etmenin yanı sıra aile içerisindeki ilişkileri düzenleyerek önemli görevler yerine getirmişlerdir (Emiroğlu, 1985; 96). Fakat sanayileşme, kentleşme, bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve değişimler yaşlı nüfus oranının artmasını sağladığı gibi yaşlı bireylerin statülerini, rollerini ve buna bağlı olarak toplumdaki konumlarını etkilemiştir (Danış, 2009; 72).

Başka bir deyişle geleneksel toplumdan modern topluma geçişle birlikte toplumsal yaşam ve ilişkilerin değişmesine bağlı olarak geleneksel toplum yapısı, değerler ve normlar her geçen gün anlamını kaybedip aşınmaktadır. Dolayısıyla günümüzde geleneksel aile yapısı ve bu bağlamda yaşlı bireylere karşı bakış açısı değişmiştir. Yani geleneksel toplumlarda aile içerisinde ön planda olan, değer verilen yaşlılar

modern toplumlarda geleneksel ailenin yerini almış olan çekirdek ailenin dışında kalarak sorun olarak görülmeye başlamıştır (Bayrak, 2018;II).

Ayrıca günümüzde modern toplumlar üretime ve tüketime büyük önem atfetmektedirler. Bundan dolayı modern toplumlarda gençlik potansiyel bir sermaye olarak görülürken yaşlılar arka planda bırakılmaktadır. Hatta gençliğin merkeze alındığı bir dünyada yaşlıların yapısal bağımlı kişiler olarak görüldüğünü görmekteyiz (Blaike 1999'dan akt. Kalaycıoğlu ve ark. 2003; 51). Kısaca ve özetle modern toplumlarda yaşlılar aile içerisinde çeşitli sorumlulukları yerine getiren bilgili, tecrübeli, saygıya değer bireyler olarak algılanmaktan ziyade bakıma muhtaç bireyler olarak kabul edilmektedir. Hatta günümüzde yaşlılar sosyal ve ekonomik açıdan bir yük olarak görülmektedir (Bayrak, 2018; II). Bu özellikler bağlamında bireyin yaşlanmasını dikkate aldığımızda yaşlılığın hem kişisel hem de toplumsal bir olgu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü yaşlılık insan yaşamında zihinsel, fiziksel ve psikolojik yeti kayıplarının yaşandığı bir süreç olmakla birlikte sağlık, sosyal ve ekonomik kurumlar üzerinde de etki göstermektedir (Bulduk, 2014; 53-55). Dolayısıyla çok yönlü olan yaşlılık olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için birçok çalışmada yaşlılık kronolojik, psikolojik, biyolojik ve sosyal boyutlarıyla ele alınmıştır. Fakat literatürde Alevi Ocakları bağlamında yaşlılığa bakışın sosyo-kültürel boyutuyla ele alınmadığını görmekteyiz. Bundan dolayı bu çalışmayla literatürdeki bu eksikliğin doldurulması hedeflenmiştir. Ayrıca modernleşme ve kentleşme süreci hemen her toplumu birçok açıdan dönüştürdüğü gibi Geleneksel Alevi kültürüne ait gelenek, görenek ve değer yargılarını da her geçen gün daha çok aşındırmaktadır (Yıldırım, 2018; 24). Dolayısıyla sözlü geleneğe dayalı olan Alevi kültüründe yaşlının yerinin ve öneminin doğru bir şekilde tanıtılabilmesi ve yeni nesillere aktarılabilmesi için Alevi Ocakları bağlamında ele alınan “yaşlılık olgusu” önemlidir.

Araştırmanın amaçları doğrultusunda nitel olarak tasarlanan bu çalışmayla, Geleneksel Aleviliğin yaşayan temsilcileri Alevi Dedeleri, yaşlı bireyler ve aileleriyle görüşmeler yapılarak Tunceli ilinde bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi sorgulanmış ve bu bağlamda başta Alevi Dedeleri olmak üzere yaşlı bireylerin (65 yaş ve üzeri) ve yakınlarının yaşlılık algısı ortaya çıkartılmaya

çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla Tunceli ilinde yaşayan ve herhangi bir ocağa mensup ya da talip olan yaşlıların aile ve sosyal ilişkileri, günlük yaşam aktiviteleri, gün içerisinde yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar sorgulanmıştır. Böylece yaşlanmaya yüklenen anlamlar bağlamında yaşlıların sahip oldukları yaşlılık algısının onların günlük hayatını, gelecekte beklediklerini ve sosyal ilişkilerini nasıl etkilediği analiz edilmiştir. Kısaca ve özetle bu çalışmada hem literatürden hem de sahadan elde edilen veriler ışığında Tunceli ilinde bulunan Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışları sosyolojik olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının sosyolojik analizinin yapıldığı bu çalışma beş bölüme ayrılmıştır. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesini oluşturan birinci bölümünde geçmişten günümüze dünya genelinde özellikle Türkiye’de yaşlıların hem oransal artışına hem değişen konumlarına değinilmiştir. Daha sonra “yaş”, “yaşlılık”, “yaşlanma” ve “yaşlı” kavramları temel özellikleriyle ele alınmıştır. Literatürde yaşlılık kavramı çok yönlü, girift ve göreceli olarak kabul edilmektedir (Saygılı, 2015; 23; Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 19; Şentürk, 2018; 103). Bu nedenle yaşlılık kavramının tam olarak açıklanabilmesi için bu bölümde “kronolojik yaşlanma”, “biyolojik yaşlanma”, “psikolojik yaşlanma”, “sosyal / sosyo-kültürel yaşlanma”, “toplumsal yaşlanma” ve “ekonomik yaşlanma” gibi yaşlanma türleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde karmaşık, çok sebepli ve çok yönlü bir karaktere sahip olan yaşlılık gibi sosyal olguların çok yönlü kuramsal açıklamalarla ele alınmasının daha uygun olacağı (Gürsoy, Kılıç, 2009; 9) ve her yaklaşımın hem kabul edilebilecek hem de eleştirilebilecek yönleri olduğu (Önür, 2013; 9-10) düşüncesinden hareketle çalışmanın hem teorik çerçevesinin oluşturabilmesi hem de verilerinin analiz edilebilmesi için yaşlılık çalışmalarında en çok kullanılan ve yaşlılığı çeşitli yönleriyle açıklamaya çalışan “yaşamdan geri çekilme kuramı”, “aktivite kuramı”, “süreklilik kuramı”, “rol kaybetme kuramı”, “modernleşme kuramı”, “yaşam boyu gelişim kuramı”, “feminist kuram”, “etiketleme kuramı” ve “sosyal yapılandırıcılık kuramı” gibi ana hatlarıyla açıklanmaya çalışılan bazı kuramlara yer verilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Alevilik ve Aleviliğin tarihsel gelişimi ile ilgili açıklamalar yapılmış ve bu bağlamda Alevilikte çok önemli olan Ocak Sistemi ve

Dedelik Kurumu tanıtılmaya çalışılmıştır. Daha sonra bu bölümde Tunceli’de bulunan Alevi Ocaklarında çok önemli bir yere sahip olan aile kurumuna ve bu bağlamda yaşlı bireylerin yerine ve önemine değinilmiştir. Ayrıca bu bölümde geleneksel Alevilikten modern Aleviliğe geçişte Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan aile, Musahiplik, Dedelik-Taliplik gibi bazı kurumlarda görülen değişiklikler açıklanmaya çalışılmış daha sonra toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlı bireylere karşı bakış açısının nasıl değiştiğine değinilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde Tunceli ilinde bulunan ve Ana Ocak olarak adlandırılan Ağuiçen (Ağuçan) Ocağı, Baba Mansur Ocağı, Berhucan (Delil Bircan) Ocağı, Seyyit Cemal (Derviş Cemal) Ocağı, Kureyşan (Mahmut Hayrani) Ocağı, Sarı Saltuk Ocağı ve Şeyh Çoban Ocağı gibi bazı Alevi Ocakları ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırmanın metodolojisine yer verilmiştir. Daha sonra bu bölümde araştırmanın soruları, gerçekleşeceği yer ve araştırmaya katılacak kişiler hakkında temel bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının sosyolojik analizini tam olarak yapılabilmesi için nitel araştırma geleneği içerisinde yer alan olgubilim (fenemoloji) deseni kullanılmış ve amaçlı örneklem modeli kullanılarak seçilen Alevi Dedeleri, yaşlı bireyler ve aileleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra derinlemesine görüşmelerden elde edilen bu veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmanın beşinci bölümünde ise genel bir değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞLILIK VE YAŞLANMA İLE İGİLİ KAVRAMSAL VE KURAMSAL BİLGİLER

1.1. Geçmişten Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma

1.1.1. Geçmişte Yaşlılık ve Yaşlanma

Nüfus, insanlık tarihinin başlangıcından günümüze kadar açlık, kıtlık, yoksulluk, savaşlar ve salgın hastalıklar yüzünden bazen kesintiye uğramış olsa da genel olarak dünya çapında artış göstermiş ve yayılmıştır (Yılmaz, 2013; 40). Nüfus artış oranı çok az olan avcı ve toplayıcı toplumlarda insanların hayatını kolaylaştıracak araç ve gereçler olmadığından dolayı insanlar beslenebilmek için zorunlu olarak sürekli yer değiştirmiş ve bu besin bulma sürecinde doğanın zor koşullarına karşı mücadele etmişlerdir (Canatan, 2008; 33; Akın, 2006; 40). Hatta insanlar bu mücadele sürecinde vahşi doğaya karşı kendilerini koruyacak araç ve gereçe sahip olmadıkları için çoğu zaman ağır yaralanıp ölmüşlerdir. Ayrıca insanların çoğu iklimin uygun olmadığı mevsimlerde uzun süre besin bulmakta zorlanmıştır. Çoğu insanın vücudu çetin doğa koşulları ve yetersiz beslenme yüzünden kısa süre içerisinde yıpranmıştır. Dolayısıyla hastalıklara karşı vücut direnci kırılmış olan çoğu insan hastalıkların ilerlemesiyle genç yaşta ölmüştür (Akın, 2003; 8). Bu zor yaşam koşullarından dolayı nüfus artış oranının çok az olduğu avcı ve toplayıcı toplumlarda yaşlı insanların küçük bir grubu temsil ettiği ve toplam nüfus içinde çok büyük bir orana sahip olmadıkları söylenebilir (Kalınkara, 2016; 50).

İnsanlık tarihinde nüfusun gözle görülür hale gelmesi, yaşam beklentisinin artması ve aynı zamanda etkisinin hissedilmesi insanların tarımla yerleşik hayata geçmesi ve hayatı kolaylaştıracak bazı araç ve gereçleri kullanmalarıyla başlamıştır (Yılmaz, 2013; 42). Çünkü bu dönemde tarım ve hayvancılığın yapılmaya başlanması, bazı besinlerin stoklanması bunların yanında çiftçilikte sabanın kullanılması insanların yaşam şeklini değiştirmiştir. Bu durum insanların daha iyi koşullarda yaşamasını sağlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak dünya genelinde hem nüfus artışı yaşanmıştır hem de insanların ömür uzunlukları artış göstermiştir (Akın, 2003; 9). Bu

gelişmelerin yanı sıra özellikle sanayi devrimi, modernleşme süreci, bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler, doğum oranlarının düşmesi gibi nedenlerden dolayı toplum içindeki yaşlı nüfusun varlığı giderek daha çok hissedilmeye başlamıştır. Bu da yaşlı nüfusun başta gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde sorun olarak algılanmasına sebep olmuştur (Yüksel ve ark. 2014; 109). Dolayısıyla dünya genelinde sayıları her geçen gün artan ve sorun olarak algılanan yaşlı nüfusu daha iyi anlayabilmemiz için yaşlı bireylerin artan sayılarının yanında tarihteki konumlarına da bakmamız gerekmektedir.

Yazının icadından önceki dönemde yaşlılar ile ilgili bilgi ve görüşler çok net değildir. Fakat yaşlılar, yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili bazı bilgi ve görüşleri dinler, felsefeler, efsaneler, masallar ve romanlarda bulmak mümkündür (Tufan, 2016; 39; Kalinkara, 2016; 47). Ancak yaşlılarla ilgili bilgi ve görüşleri konu almış eski kaynaklarda genel olarak zengin veya iktidarı elinde tutan yaşlılardan söz edilirken yoksul yaşlılardan neredeyse hiç söz edilmemiştir (Akın, 2003; 16).

Ayrıca Akın'a göre genel olarak farklı yöre ve çevrelerde yaşayan insanlar sahip oldukları kültür, inanç ve töre farklılıklarından dolayı yaşlı bireylere farklı muamelede bulunmuşlardır (Akın, 2003; 20). Başka bir ifadeyle yaşanan çağa ve ülkeye göre yaşlılara yönelik tutum ve davranışlar değişiklik göstermiştir (Tufan, 2016; 99). Bu farklılıklardan dolayı yaşlı insanların sahip oldukları konum geçmişten günümüze kadar toplumdaki topluma göre değişmiştir. Dolayısıyla tarihte bazı toplumlar yaşlılarına iyi davranarak onları baş tacı ederken bazıları ise yaşlılarını ihmal ederek kötü davranmışlardır. Hatta literatürdeki bazı bilgi ve görüşlere göre bazı ilkel topluluklar yaşlılarını törenle öldürmüşlerdir (Canatan, 2008; 45). Tarihte bunların örneklerine rastlamak mümkündür.

Mesela Güney Afrika'da yaşayan **Bantular**'da, Californiya'da ilkel bir kavim olarak bilinen **Calinomerolar**'da, ilkel bir topluluk olan **Vaterler**'de, Fidji adaları ve Sudan'ın güneyinde yaşayan **Dinkalar**'da, Asya bozkırlarında yaşayan **Koryaklar**'da güçten düşmüş yaşlılar yük olarak görülmüştür. Bundan dolayı bu topluluklar yaşlı üyelerini ya öldürmüş ya da ölmeleri için doğaya terk etmişlerdir (Akın, 2006; 66-68). Aynı şekilde çok zor koşullarda yaşamış olan **Eskimolar** besin

bulmakta zorlandıkları için gruptaki yaşlı bireylere tüketici gözüyle bakmışlardır. Bu yüzden yaşlılar grup için yük olarak görülmüştür (Tezcan, 1989; 170). Bu düşüncelerinden dolayı Eskimolar balık avı sırasında yaşlılarını bir buz parçası üstünde bırakarak ölüme terk etmişlerdir (Akın, 2003; 26). Tarihte ilkel bir topluluk olarak bilinen **Ainu**'larda ise yaşlı kadınlar değersiz görülmüştür. Güney Amerika'da Arawaks'larda ve göçebe bir topluluk olan **Hopi**'lerde Kuzey Avrupa'daki **Lapps**'lerde de çok yaşlı olan bireyler ölüme terk edilmiştir (Encyclopedia of Sociology 1974'den akt. Tezcan, 1989; 170).

Yaşlılarına kötü davranan bu toplumların tam tersine bazı toplumlar yaşlılarına çok iyi davranmışlardır. Tarihte bilinen en ilkel topluluk olan ve Magellan takımadası kıyılarında yaşamış olan **Yaghanlar** yaşlılarına değer vermişlerdir. Göçebe ve basit bir yaşam biçimleri olan bu topluluk yaşamlarını balık tutarak geçirmişlerdir. Bu topluluktaki insanlar çocuklarını sevdikleri kadar yaşlılarını da sevmişlerdir. Hatta yaşlılarına büyük saygı göstermişlerdir. Günün büyük çoğunluğunu yiyecek arayarak geçiren bu topluluktaki insanlar, topladıkları besinlerini grup içinde paylaşmışlardır. Ayrıca gençler grubun yaşlı üyelerinin deneyim ve tecrübelerinden yararlanmışlardır (S. De Beauvoir 1970'den akt. Kalınkara, 2016; 53). Avcı ve toplayıcı toplumlarından olan **Avustralya yerlileri**, besinlerini temin etmek için göçebe bir hayat sürdürmüşlerdir. Bu topluluktaki erkekler büyük hayvanları avlarken kadınlar ise bitkisel besinleri toplamışlardır. Avustralya yerlileri gruplar halinde yaşamışlardır. Bu grupları ise genellikle grubun yaşlı erkekleri yönetmiştir. Dolayısıyla Avustralya yerlilerinin de yaşlılarına önem vermiş oldukları söylenebilir (Akın, 2003; 17). Çok zor şartlar altında yiyecek bulmaya çalışan ve buldukları yiyecekleri grubun diğer üyeleriyle paylaşan bir diğer topluluk ise Asya'da yaşamış olan Moğal kökenli **Aleutlar'dır**. Ekonomik durumları çok iyi olmayan bu topluluktaki insanların inanişına göre insanlar kendi anne ve babalarına iyi davranırlarsa bunun mükâfatını mutlaka alacaktır. Bu yüzden Aleutlar topluluk içindeki yaşlılarına değer vermişlerdir (Kalınkara, 2016; 53-54).

Kısaca ve özetle avcı- toplayıcı toplumlar olmak üzere tarihte birçok toplum yaşlı insanlara sağlam, güçlü ve becerikli oldukları sürece saygı gösterip yaşamalarına izin vermişlerdir. Fakat güç ve çetin olan yaşam koşullarından dolayı iyice yıpranan,

sağlığını ve dinçliğini yitiren yaşlılar yaşadıkları zaman dilimi içerisinde aileleri ve yaşadıkları toplum tarafından yük olarak görülmüşler (Akın, 2003; 27-29). Bundan dolayı bazı toplumlar hem tüketimi azaltmak hem de daha hızlı hareket edebilmek için bedensel kuvvetten, zindelikten düşmüş yaşlıları ya ihmal etmişler ya da öldürmüşler (Tufan, 2013; 109). Ayrıca eski toplumların çoğunda zengin ve yoksul olan yaşlılara farklı muamelede bulunulmuştur. Bu nedenle tarihte genel olarak varlıklı ve güç sahibi yaşlıların durumundan söz edilirken yoksul ihtiyarlardan söz edilmemiştir. Hatta eski toplumlarda her ne kadar yaşlılık, kadınlar için özel bir avantaj sağlamış olsa da genel olarak statüsü erkeklerinkinden düşük olan yaşlı kadınlar daha çok ihmal edilmiştir (Akın, 2003; 30-31).

Fakat her ne kadar yaşlılara yönelik ülkeden ülkeye, kültürden kültüre farklı tutumlar ve davranışlar söz konusu olmuş olsa da yerleşik hayata geçişle birlikte tarımsal üretimin gelişmesi hem yaşlı bireylerin daha iyi koşullarda yaşamalarına ve buna bağlı olarak yaşam beklentilerinin artmasına sebep olmuş hem de yaşlı bireylerin ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda bazı kazanımlar elde etmelerini sağlamıştır (Şentürk, 2018; 71). Çünkü artı ürünün elde edilmesi ve tarım devrimine bağlı olarak yerleşik yaşama geçen toplumlar zor, çetin doğa koşullarıyla mücadele eden ve hayatta kalabilmek için göçebe bir yaşam sürdüren avcı ve toplayıcı toplumlardan farklı bir yaşama biçimi benimsemişlerdir. Dolayısıyla toplumsal yapıda meydana gelen değişikliklere bağlı olarak yaşlılık olgusunun da değiştiği söylenebilir (Şentürk, 2018; 70). Başka bir ifadeyle avcı ve toplayıcı olan toplumlarda hem sayıları çok az olan hem de çok zor şartlar altında hayatta kalmaya çalışan insanlar yerleşik hayata geçtikten sonra daha iyi koşullarda yaşamaya başlamış ve buna bağlı olarak insanların ortalama yaşam süresi yükselmiştir. Dolayısıyla toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlı insanların sayısı dünya genelinde artış göstermiştir. Ayrıca tarım devrimiyle birlikte taşınma sıkıntısı ortadan kalkan ve toplam nüfus içinde oranları artan yaşlılar hem çocukların bakımını, eğitimini üstlenerek evin düzeniyle ilgilenmişler hem de bilgileri ve tecrübeleriyle yetişkinlere yol göstermişlerdir (Akın, 2003; 29). Bu bağlamda geleneksel toplumlarda yaşlılara bilgileri ve tecrübelerinden dolayı değer verilmiş bu da yaşlıların aile ve toplum içindeki statüsünü yükseltmiştir (Emiroğlu

1995'den akt. Ceylan, 2015a; 34). Genel olarak geleneksel toplumlarda bu bağlamda sosyal ilişkilerin ve sosyal dayanışmanın kuvvetli olduğu geleneksel geniş aile içerisinde yaşlının bütün ihtiyaçları karşılanmıştır. Ayrıca geleneksel toplumlarda aile ve toplum içinde çeşitli sorumluluk ve görevleri yerine getirerek ailelerine ve yaşadıkları topluma fayda sağlayan yaşlı bireyler sorun olarak görülmemişlerdir.

1.1.2. Günümüzde Yaşlılık ve Yaşlanma

Modernleşme, sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte teknoloji ve bilim alanında yaşanan gelişmeler ve değişimler insanların daha iyi koşullarda yaşamasını ve beslenmesini sağlamıştır. Bu durum dünya genelinde doğum oranlarının artmasına ölüm oranlarının ise azalmasına sebep olmuştur (Giddens, 2008; 476). Böylece başta sanayi devriminin gerçekleştiği Batı Avrupa olmak üzere dünya genelinde nüfus artışı yaşanmıştır (Yılmaz, 2013; 43). Ancak daha sonra “refah seviyesinin artması”, “kadının statüsünün yükselmesi”, “eğitim seviyesinin artması”, “kadının çalışma hayatına girmesi”, “bebek ölümlerinin en alt düzeye indirilmesi”, “sağlık ve hijyen konusunda yaşanan gelişmeler” “beslenme şartlarının iyileşmesi” vb. gibi hususlar nüfus artışının durağanlaşmasına sebep olmuştur (Yılmaz, 2013; 47). Böylece sanayileşme, kentleşme ve modernleşme süreciyle birlikte yaşanan gelişmelere bağlı olarak yaşam beklentisinin ve ömür uzunluğunun artması aynı zamanda ölüm ve doğum oranlarının düşmesi, öncelikle gelişmiş Batı toplumlarında olmak üzere dünya genelinde yaşlı nüfus oranının artmasına sebep olmuştur (Korkmaz, Yazıcı, 2014; 10). Yani sanayileşme ve modernizasyonun, toplumların hızlı bir şekilde yaşlanmasına neden olduğu söylenebilir (Kalınkara, 2016a; 22).

Kısaca ve özetle sanayileşme, modernleşme, bilim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmeler ve değişimlerle birlikte üretim ve tüketim ilişkilerinin değişmesine bağlı olarak toplumların sosyo-ekonomik, politik yapılarının yanında demografik yapıları da dönüşüme uğramıştır (Ceylan, 2015; 11). Başka bir ifadeyle bilim, teknoloji ve sağlık hizmetlerindeki gelişmeler sonucunda dünya genelinde insanların yaşam süresi uzamıştır. Ayrıca kentleşme ve kadının çalışma hayatına katılım oranının yükselmesi hem geleneksel geniş ailenin yerini çekirdek aileye bırakmasına hem de doğurganlık oranlarının azalmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla dünya genelinde

yaşlı nüfusun her geçen gün artması bu değişimin demografik boyutuna işaret etmektedir (Şentürk,2018; 1-2) .

Günümüzde genelde sorun olarak algılanan ve 2000 yılında dünya nüfusunun % 6.9' unu oluşturan 65+ yaş nüfus yapılan tahminlere göre 2025'te %10.4'e, 2050'de % 19.3'e yükselecektir (Kalınkara, 2016; V). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye'de 1990 yılında % 4,3 olan yaşlı nüfus oranı artarak 2014 yılında % 8'e, 2017 yılında ise % 8,5'e yükselmiştir (TUİK, 2017). Ayrıca TUİK verilerine göre Türkiye'de yaşlanma oranı 2023 yılında % 10,2'ye, 2050 yılında % 20,8'e, 2075 yılında ise %27,7'ye ulaşacaktır (TUİK, 2015). Bu değerlere ülkemiz bağlamında bakıldığı zaman demografik bir dönüşümün yaşandığı söylenebilir. Genel nüfus içerisinde 65+ yaş nüfus oranı %7-10 olan toplumlar yaşlı toplum olarak tanımlanırlar. Bu nedenle Türkiye yaşlı bir toplum olarak karakterize edilebilir (Arpacı, 2014; 24: Arun, 2018; 8). Ayrıca Türkiye İstatistik Kurumu “Hayat Tabloları, 2015-2017” verilerine göre Türkiye'de doğuştan beklenen yaşam süresi geçen yıllara göre artarak 78 yıl olarak belirlenmiştir (TUİK, 2017a). Kısaca ve özetle TUİK verilerine göre sayıları her geçen gün artan yaşlı bireyler Türkiye nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.

“Toplumların yaşlanması”, “demografik yaşlanma ya da “nüfus yaşlanması” bir toplumdaki 65 yaş ve üstü yaşlı olarak kabul edilen insanların sayılarının oransal olarak artması demektir (Arpacı, 2014; 26). Dünya genelinde yaşlı sayısının artması ya da nüfusun yaşlanması her geçen gün çok önemli olan toplumsal sorunlara sebep olmaktadır (Ceylan, 2013; 109). Bu nedenle yaşanan gelişmelerin bir sonucu olarak bireysel ve toplumsal yönleriyle büyük bir dönüşüm geçiren yaşlılık olgusu, modern toplumlar başta olmak üzere birçok toplumda toplumsal bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır(Ceylan, 2015a; 26). Başka bir ifadeyle günümüzde önemli toplumsal sorunlara sebep olan yaşlılık “yalnızca bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkmış, toplumsal-sosyal bir sorun haline gelmiştir” (Kalınkara, 2016a; 27). Çünkü eskiden sosyal ilişkilerin ve sosyal dayanışmanın kuvvetli olduğu geleneksel geniş aile içerisinde yaşlının bütün ihtiyaçları karşılanıyorken modernleşme, endüstrileşme ve kentleşme süreciyle birlikte yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak geleneksel geniş ailenin yerini alan çekirdek aile içerisinde yaşlı insanların bakımı

sorun haline gelmiştir. Ayrıca kadının çalışma hayatına katılması da yaşlıların evde bakımını zorlaştırmıştır (Arpacı, 2014; 29; Ceylan, Kurtkapan, Turan, 2015; 49).

Böylece günümüzde aile kurumunun geçirdiği yapısal ve işlevsel değişimler sonucunda yaşlı bireylerin ihtiyaçlarının önemli bir bölümünü toplumsal kurumlar karşılamaya başlamıştır (Degner 1995'den akt. Hablemitoğlu, Şengül, 2010; 57). Ayrıca aile içinde kendine yer bulamayan ve aynı zamanda sayıları her geçen gün artan yaşlılar, sosyal, ekonomik, psikolojik ve fizyolojik açıdan daha çok sorun yaşamaya başlamışlardır (Kalınkara, 2016; 66). Dolayısıyla bireysel sorunlarla her geçen gün daha çok yüzleşen yaşlı bireyler, sağlıktan sosyal güvenliğe, çevre ile ilgili konulardan eğitime, iş imkânlarına, eğlence endüstrisine ve aile hayatına kadar toplumun bütün yönlerini etkilemeye başlamıştır (Saygılı, 2015; 9). Bu noktada günümüzde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak aile içinde bakımı sorun haline gelen hatta çoğu zaman aile dışında kalan yaşlı bireylerin sosyal yardımlara ve sosyal hizmetlere daha çok ihtiyaç duydukları söylenebilir. .

Bu bağlamda günümüzde yaşlıların sosyal yardımlardan ve sosyal hizmetlerden daha iyi yararlanabilmeleri için çeşitli sosyal ve ekonomik politikalar uygulanmaktadır. Bu politikalar çerçevesinde ihtiyaç duyulan maliyetlerin finanse edilmesi için çalışan kesimin vergi yükü arttırılmaktadır. Aynı zamanda bazı alanlarda da kamu yatırımları kısıtlanmaktadır (Ceylan, 2015a; 43). Ancak günümüzde daha az olmakla birlikte ilerleyen zamanlarda bu politikalar kapsamında yaşlıların sağlık ve sosyal bakım harcamalarının artacağı ve buna bağlı olarak yaşlanmanın sosyal güvenlik sistemi ve ülke ekonomilerinin yapısında ciddi bir zorlama yapacağı öngörülmektedir (Oğlak, 2015; 182). Bu durum ekonomiyi merkeze alan toplumlar için yaşlıların bakım isteyen insanlar olarak görülmelerine sebep olmuştur (Ceylan, 2015a; 28). Bu yüzden “yaşlılık dönemi ekonomik ve insansal kaynaklarda görülen azalma nedeniyle refah açısından dezavantajlı bir dönem olarak değerlendirilmektedir” (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 123). Aslında yaşlılık döneminin de diğer dönemlerde olduğu gibi hem olumlu hem de olumsuz tarafları vardır. Ancak günümüzde diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de genel olarak yaşlılık döneminin olumsuz taraflarına vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle

birçok toplumda bir “kambur”, bir “yük” olarak görülen yaşlılar çoğu zaman ihmal edilmektedirler (Kalınkara, 2016; 69).

Kısaca ve özetle modernleşme, sanayileşme ve kentleşme sürecine bağlı olarak diğer ülkeler gibi Türkiye de demografik, toplumsal, iktisadi ve kültürel dönüşümler yaşamaktadır (Şentürk, Altan, 2015; 15). Aynı şekilde özellikle modernleşme ve kentleşme süreci ile birlikte Geleneksel Alevi toplumu da bazı dönüşümler yaşamaya başlamıştır (Yıldırım, 2018; 24). Dolayısıyla toplumsal alanda yaşanan dönüşümlere bağlı olarak Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan Aile, Musahiplik, Dedelik-Talıplik gibi bazı kurumların işlevlerinde ortaya çıkan değişimlere paralel olarak yaşlılara karşı bakış açısının da değiştiği söylenebilir (Algül, 1999; 343). Böylece modernleşme, endüstrileşme, kentleşme süreciyle birlikte demografik, toplumsal, iktisadi ve kültürel alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak modern dönemde genel olarak “geleneksel dönemin bilge yaşlısı sosyal statüsünü ve değerini modern dönemin bilge gençlerine devrederek sosyal yaşamdan giderek uzaklaşmış ve değer olarak görülen geleneksel yaşlı algısı, sorun olarak görülen modern yaşlı algısına dönüşmüştür”(Ceylan, 2015a; 49). Ayrıca günümüzde dünya genelinde gençliğe, zindeliğe ve fiziksel çekiciliğe önem verildiği için fiziksel, bilişsel, sosyal ve ekonomik açıdan kayıplar yaşayan ve buna bağlı olarak çeşitli sorunlarla mücadele eden yaşlı bireylerin ihmal edildikleri söylenebilir (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 35).

1.2. Genel Anlamda Yaş, Yaşlılık ve Yaşlanma Kavramlarının Tanımı

Bilim ve teknoloji alanında yaşanan hızlı gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak sağlık alanında da gelişimler yaşanmaktadır. Modern bilim alanında yaşanan bu gelişmeler sayesinde hem bazı hastalıklar nedeniyle ölme oranları hem de bebek ölüm oranları azalmıştır. Bu durum dünya nüfusunun artmasına sebep olmuştur. Ancak daha sonra birçok ülkede bazı aile planlamaları uygulanarak nüfusun bu hızlı artışı kontrol altına alınmak istenmiştir. Ayrıca refahın artması, eğitim seviyesinin yükselmesi ve kadının çalışma hayatına katılması gibi bazı gelişmeler de dünya genelinde doğum oranlarının azalmasına neden olmuştur (Canatan, 2016; 358). Dolayısıyla hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşanan gelişmeler yaşlı

bireylerin (65 ve üstündeki) hem sayılarının artmasına hem de sorun olarak algılanmalarına sebep olmuştur (Aki, 2016; 315). Dolayısıyla her geçen gün daha çok yaşlanan bir dünyada yaşlılık olgusunun tam olarak anlaşılabilmesi için “yaş”, “yaşlanma”, “yaşlılık” ve “yaşlı” kavramlarının tanımı önem kazanmıştır.

Yaş kavramı en temel tanımıyla “ doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zamanı ifade etmektedir”(Terzi, 2016; 24). Ayrıca yaş kavramı kronolojik ve biyolojik yaş olarak iki farklı şekilde ifade edilmektedir. “İnsan yaşamının, doğumdan içinde bulunulan ana kadar olan bütün dönemlerini kapsayan süreci kronolojik yaş; içinde bulunulan yaş basamağının zaman birimi ise biyolojik yaş” (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 16) olarak tanımlanır. Ana rahminden başlayan ve yaşam boyu süren yaşlanma ise ölümlle sonuçlanan bir süreç anlamına gelmektedir (Tufan, 2016; 18). Genel olarak “çeşitli çevresel etmenlerin uzun sürede, birikimli etkileri ve bireyin genetik yapısının etkileşimiyle, bireyin morfolojik, anatomik, fizyolojik, mental ve ruhsal yapısında meydana gelen gerilemeler yaşlanmaya neden olmaktadır”(Akın, 2006; 9). Ayrıca yaşlanma bireyin çevresine uyum sağlamakta zorlanması anlamına da gelmektedir (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 16). Fakat bütün insanlar yaşlanma sürecini aynı hızda yaşamamaktadırlar. Çünkü insanların yaşlanma sürecinde kalıtım, çevre, hastalıklar, duygular ve sağlık alanında yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler etkili olmaktadır (Arpacı, 2014; 16). Bundan dolayı kronolojik yaşları aynı olan insanlar biyolojik yaş açısından farklı görünümlere sahip olabilmektedir. Başka bir ifadeyle bazı insanlar oldukları yaştan daha genç ya da yaşlı gözükebilmektedir (Akın, 2006; 10) İnsan yaşamında önemli bir biyolojik olay olan yaşlanma süreci, alınan bazı önlemlerle yavaşlatılabilmektedir. Fakat yaşlanma önlenmesi ya da durdurulması mümkün olmayan kronolojik, sosyal ve biyolojik bir sürece karşılık gelmektedir (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 16; Akın, 2006; 6).

En genel tanımıyla yaşlanma bir süreci ifade ederken yaşlılık ise çocukluk, ergenlik, gençlik, olgunluk gibi yaşamın bir dönemine karşılık gelmektedir (Tufan, 2016; 18; Arpacı, 2014; 15). Yaşlılığın başlangıcı yaşanan zamana ve yere göre farklılık gösterdiği için göreceli bir anlama sahiptir (Akın, 2006; 76; Tufan,2016; 18). Başka bir deyişle yaşamın diğer evreleri gibi doğal ve kaçınılmaz bir olgu olan yaşlılık, bireylerin kalıtımsal özelliklerine, beslenme şekillerine ve çevre koşullarına

göre farklılık göstermektedir (Arpacı, 2014; 16). Bundan dolayı birçok araştırmacı yaşlılık dönemini açıklayabilmek için birbirinden farklı kategoriler kullanmıştır (Kahveci, 2016; 174). Terzi'ye göre dönem; belirli zaman dilimlerinde belirli özelliklerin ortaya çıktığı gelişim aşamalarını ifade eder. Bu bağlamda Terzi bazı özelliklerin öne çıktığı 60+ yaşı yaşlılık dönemi olarak kabul etmektedir (Terzi, 2016; 27). Dünya sağlık örgütü ise yaşlılık dönemini “60-74 yaş arası yaşlılık, 75-89 yaş arası ileri yaşlılık, 90 ve üstünü ihtiyarlık kategorisine almaktadır” (Ceylan, 2015; 27). Dolayısıyla genellikle yaşlılığın tanımında takvim yılı önemli bir kriter olarak görülmüş ve 65 yaşı geride bırakan kimsenin yaşlı olarak tanımlanması kabul görmüştür (Şentürk, 2018; 17). Başka bir ifadeyle yaşlılığın fizyolojik ve psikolojik olarak belirlenmesi zor olduğu için yaşlılığın başlangıcı genel olarak kronolojik yaşa göre belirlenmektedir (Pekcan 2000'den akt. Ceylan, 2015; 26).

İnsan yaşamının son dönemi olarak adlandırılan yaşlılık, tüm canlılarda görülen temel biyolojik bir süreç anlamına gelmektedir (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 17). Bu süreçte fiziksel ve ruhsal açıdan gerilemeler, biyolojik kapasitelerde azalma, bazı bireysel ve toplumsal rollerde değişme ya da kayıplar görülebilmektedir (Canatan, 2008; 13). Bu nedenle genel olarak yaşlılık döneminin olumlu tarafları göz ardı edilmektedir. Arpacı'ya göre yaşlılık döneminde bazı kayıplar yaşansa bile yaşlanmanın büyüme ve olgunluğa erişme anlamının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü yaşlılık dönemi sadece kayıpların yaşandığı, hastalıkların ve gerilemelerin görüldüğü bir yaşam dönemi değildir. Hatta yaşlılık durağan ve değişmez bir yaşam dönemi de değildir (Arpacı, 2014; 16-17). Bu noktada Selekler madalyonunun iki yüzü gibi yaşlanmanın da iki yönünün olduğunu savunmaktadır. Dolayısıyla yaşlanan ya da uzun yaşayan bir insan bir taraftan edindiği bilgi ve tecrübelerle bilgelik sıfatını kazanırken diğer taraftan fizyolojik yaşlanma ile bir yıkım yaşayabilmektedir (Selekler, 2014; 14). Kısaca yaşlılık döneminin hem olumlu hem de olumsuz taraflarının olduğu söylenebilir. Ancak günümüzde genellikle yaşlılık döneminin olumsuz tarafları vurgulandığı için insanlar yaşlılığı olumsuz yönleriyle değerlendirmektedirler. Bu nedenle yaşlıların sahip oldukları bilgiler ve tecrübeler göz ardı edilmektedir.

Bu noktada birçok toplumda modernleşme, sanayileşme ve kentleşme sürecine bağlı olarak demografik, toplumsal, kültürel alanda yaşanan gelişmeler ve değişimler sonucunda yaşlının üretkenliğinden daha çok tüketiciliği ön planda tutulmaya başlamıştır. Bunun yanında yaşlılığın durağan ve değişmez bir dönem olduğu ve yaşın sağlıklı olmak için bir engel olduğu düşünülmektedir. Hatta birçok insan için yaşlanma ve yaşlılık ya “çıkılmaz bir sokak” ya da “bir tünel” anlamına gelmektedir (Kalınkara, 2016; 25-26; Tufan, 2016; xiii). Dolayısıyla bu olumsuz bakış açısına sahip olan insanlar yaşlıların hasta, somurtkan, huysuz hoşgörüsüz, tasalı, hasis, sınırlı olduklarını düşünmektedirler (Cicero, 1989; 49). Ancak hasta olmak, şikâyet etmek, hoşgörülü ve esnek olmamak, sınırlı olmak sadece yaşlılığa özgü hususlar değildir. Bunun tam aksine bir kişilik özelliğidir (Kalınkara, 2016; 26; Cicero, 1989; 49). Ayrıca Cicero’ya göre ölümün ihtiyarlığı kötölemek için bir sebep olarak görülmemesi gerekmektedir. Zira ölüm yaşlılıkla özdeşleşmiş olsa bile yaşamın her döneminde yaşlılarda olduğu gibi bebeklerde, çocuklarda ve gençlerde de görülebilmektedir (Cicero, 1989; 51).

Kısaca ve özetle modernleşme, sanayileşme, kentleşme süreciyle birlikte özellikle demografik yapıda meydana gelen gelişmelere bağlı olarak yaşlılığın yapısında ve algılanışında bazı dönüşümler yaşanmıştır (Tufan 2003’den akt. Ceylan, 2015a; 36-37). Dolayısıyla dünya genelinde yaşlı bireylerin hem sayılarının artması hem de yaşlanmayla birlikte dış görünüşlerinde meydana gelen değişiklikler, geçirdikleri hastalıklar, zihinsel, ruhsal, fiziksel ve sosyal açıdan yaşadıkları değişimler ya da kayıplar yaşlılığın olumsuz algılanmasına neden olmuştur.

1.2.1. Yaşlılık Türleri

Yaşlılık dönemi bilgi birikiminin ve hayat tecrübesinin kazanıldığı bir süreç olmakla birlikte bu dönemin hem kendi doğasından hem de sosyal yapılardan kaynaklanan bazı sorunları vardır (Tufan, 2014; 1). Dolayısıyla farklı yaşam biçimlerine ve bireysel farklılıklara sahip olan insanlar yaşlılık döneminde farklı sorunlar yaşamaktadır. Aynı şekilde yaşlılığın başlangıcı toplumdan topluma ya da aynı toplumda yer alan insanların eğitim ve ekonomik durumlarına göre farklılık gösterdiği gibi, cinsiyete, fizyolojik ve psikolojik yaşa göre de farklılık

göstermektedir (Kalınkara, 2016; 3). Yani yaşlılık kavramının çok boyutlu, girift ve göreceli bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla insanlar kronolojik, biyolojik, psikolojik, ve sosyal yaşlanmayı farklı şekillerde yaşamaktadır (Şentürk, 2018; 103).

1.2.1.1. Kronolojik Yaşlanma

Kronolojik yaşlanma genel tanımıyla bireyin dışında gerçekleşen ve takvim yaşına göre açıklanan bir yaşlanma sürecidir (Canatan, 2008; 14). Fakat sadece yaş kriterine göre yapılan tanımlamalar yaşlılığı ifade etmekte yetersiz kalmaktadır (Tufan, 2014; 12). Çünkü kronolojik yaş açısından yaşlı kabul edilen bazı insanlar biyolojik ve ruhsal açıdan sağlıklı oldukları için kendilerini oldukları yaştan daha genç hissederken bazıları ise bunun tam tersine kronolojik yaş bakımından küçük olsalar bile kendilerini biyolojik ve psikolojik yaş bakımından oldukları yaştan çok daha yaşlı hissederek ve bu hissettikleri yaşa göre bir yaşam biçimi benimserler (Saygılı, 2015; 23). Dolayısıyla sadece yaş kriterine göre yapılan yaşlılık tanımları çok boyutlu olan yaşlılık sürecini tam olarak açıklayamadığı için çeşitli yönlerden eleştirilebilmektedir (Ceylan, 2015; 32).

1.2.1.2. Biyolojik Yaşlanma

Vücut yaşı olarak adlandırılan biyolojik yaşlanma, bireyin sağlık durumuna, çevre şartlarına, yaşanılan yer ve zamana göre değişebilmektedir (Saygılı, 2015; 22). Çünkü insanların farklı hızlarda yaşlanmaları gibi vücudu oluşturan bölümler de birbirinden farklı bir şekilde ve hızda değişip yaşlanmaktadır (Hayflick 1994'den akt. Kahveci, 2016; 160). Kısaca biyolojik yaşlanma zamana bağlı olarak kişinin anatomi ve fizyolojisindeki değişimleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Arpacı, 2014; 17). Yaşam boyu ve birikmeli olarak devam eden bu değişimler sonucunda yaşlılar görme ve işitme gibi duyuşsal açıdan kayıp yaşamının yanı sıra kronik hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalabilmektedirler. Ayrıca yaşın ilerlemesine bağlı olarak bireyin dış görünüşünde de saçın ağarması, derinin kırışması, kas güçlerinin azalması gibi bazı yaşlanma belirtileri ortaya çıkmaktadır (Arpacı, 2014; 17).

1.2.1.3. Psikolojik Yaşlanma

Psikolojik yaşlanma genellikle kendini yaşlılık dönemine hazırlamayan bireylerde kronolojik yaşın ilerlemesine bağlı olarak öğrenme, ezberleme ve duygusal alanlarda yaşanan kayıplar sonucu ortaya çıkmaktadır (Arpacı, 2014, s. 18; Saygılı, 2015; 22). Ayrıca yaşanan bu kayıplar sonucunda yaşlıların değişen durumlara uyumu zorlaşmaktadır. Bu durum yaşlıların ruhsal açıdan çöküntü yaşamalarına sebep olabilmektedir (Arpacı, 2014, s.19). Ayrıca ilerleyen yaşın yanı sıra insanlar psikolojik yaşlanmayı başta sağlık ve ekonomik durumları olmak üzere yaşam biçimlerine, eğitim seviyelerine ve cinsiyetlerine bağlı olarak farklı şekillerde deneyimlemektedirler (Tufan 2001'den akt. Ceylan, 2015; 35).

1.2.1.4. Sosyal / Sosyo-Kültürel Yaşlanma

Sosyalizasyon sürecinde gerçekleşen sosyal ya da sosyo-kültürel yaşlanma genel olarak toplum içinde sosyal ilişkilerde bulunan ve çeşitli sosyal rolleri yerine getiren bireyin çeşitli yönlerden hem toplumdaki etkilenmesi hem de toplumu etkilemesi anlamına gelmektedir (Canatan, 2008;16: Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 20). Başka bir ifadeyle sosyal yaşlanma yaşlı bir bireyin aile, akraba ve toplumdaki sosyal ilişkilerinin değişmesidir. Ayrıca sosyal yaşlanma yaşı ilerlemeye başlayan bir bireyin toplumsal rol, statü, görev ve beklentilerinin değişmesi anlamına da gelmektedir (Kalınkara, 2016; 9: Canatan, 2008;15-16).

1.2.1.5. Toplumsal Yaşlanma

Yaşlılığın başlangıcı yaşanan zamana ve topluma göre farklılık gösterdiği gibi aynı toplumda yer alan insanların eğitim seviyelerine, ekonomik durumlarına, cinsiyetlerine, fizyolojik ve psikolojik yaşlarına göre de değişebilmektedir (Kalınkara, 2016; 3). Bu farklılıklardan dolayı toplum içerisinde yer alan bireyler aynı hızda yaşlanmamaktadır. Ancak yaş kriteri yaşlılığın başlangıcını belirlemede yetersiz kalsa bile genelde toplum içinde belli bir yaşa gelmiş bireylere yaşlı gözüyle bakılmaktadır. Dolayısıyla toplum içerisindeki 65 yaş ve üstü olan bireyler yaşlı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca 65 yaş ve üzeri nüfus oranı % 7-10 olan toplum yaşlı toplum, 65 yaş ve üzeri nüfus oranı % 10'un üzerinde olan toplum ise çok yaşlı toplum olarak ifade edilmektedir (Arpacı, 2014; 23-24). Genel olarak bir toplumdaki

65 yaş ve üstü yaşlı olarak kabul edilen insanların sayılarının oransal olarak artması toplumsal yaşlanma olarak ifade edilmektedir (Arpacı, 2014; 26).

1.2.1.6. Ekonomik Yaşlanma

Emeklilikle birlikte ekonomik alanda kayıplar yaşayan yaşlılar sahip oldukları az gelirle hem geçimlerini sağlamaya hem de sağlık ve bakım maliyetlerini karşılamaya çalışırlar. Dolayısıyla ekonomik alanda yaşanan bu değişimlere bağlı olarak yaşlıların toplumsal statülerinde değişimler yaşanabilmektedir. Bu durum yaşlı bireyler için toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin değişmesine neden olabilmektedir. Ayrıca ekonomik alanda yaşanan bu kayıplar yaşlı bireylerin yaşam doyumunu ve buna bağlı olarak yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Hablemitoğlu, Özmete, 2010; 20: Akın, 2006; 85).

1.3. Yaşlılıkla İlgili Kuramlar

Günümüzde modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte yaşanan değişimlere bağlı olarak dinin etkinliğinin azalması, düşünce ve eylemlerin ileri derecede rasyonelleşmesi, ilerleyen demokratikleşme ve azalan toplumsal farklılıklar, aşırı bireycilik gibi daha birçok toplumsal, siyasal, ekonomik ve kültürel değişimler yaşanmıştır (Aydın, 2013; 306). Dolayısıyla dünya genelinde yaşanan bu değişimlere bağlı olarak benimsenen yeni yaşam biçimleri ve değerler aile kurumunu parçalama ve dağılma sürecine itmiştir. Bu yüzden aile kurumu her geçen gün temel fonksiyonlarını yerine getiremeyecek derecede zayıflamaktadır (Gökçen, 2013; 104). Aile kurumunda yaşanan bu çözümler ve zayıflamalar aile kurumunun yerine getirmesi gereken yaşlı bakımı gibi bazı temel sorumlulukları aile dışı kurumlara devretmesine neden olmuştur (Yıldırım, 2013;127). Böylece yaşlılık insan yaşamında fiziksel ve psikolojik yeti kayıplarının yaşandığı bir süreç olmanın yanı sıra sağlık, sosyal ve ekonomik kurumlar üzerinde de etki göstermeye başlamıştır (Bulduk, 2014; 53-55).

Aslında 19. yüzyıla kadar hayat kısa olduğu için yaşlılık çok az kişiye nasip olmuştur. Yani toplumdaki yaşlı sayısının oransal olarak az olmasından dolayı yaşlılık toplumsal bir sorun olarak algılanmamıştır (Tufan, 2016; 117). Fakat modernleşme, sanayileşme, kentleşme sürecine bağlı olarak hem bilim ve teknoloji

alanında yaşanan gelişmeler hem de yaşam şartlarında meydana gelen iyileşmeler yaşlı nüfus oranının artmasına neden olmuştur. Yaşlı nüfus oranının dünya genelinde her geçen gün daha çok artması ise yaşlılık dönemini bireysel ve ailevi bir sorun olmaktan çıkarmıştır. Dolayısıyla günümüzde yaşlılık toplumsal bir sorun haline gelmiştir (Ceylan, 2015; 41). Bu nedenle çok yönlü olan ve her geçen gün daha çok önemli bir hale gelen yaşlılık olgusunun daha iyi açıklanabilmesi için birbirinden farklı birçok kuram ortaya atılmıştır. Bu yüzden literatürde yaşlanma olgusunu açıklamaya çalışan 130'dan fazla kuram bulmak mümkündür (Akın, 2006; 97).

Yaşlılıkla alakalı olan bu kuramlar genel olarak biyolojik ve psiko-sosyal kuramlar şeklinde ifade edilmektedir (Kalınkara, 2016; 27). Ayrıca yaşlılıkla alakalı olan bu kuramlar farklı kriterler temel alınarak “makro”, “mikro” (Şentürk, 2018; 115) ya da “birinci kuşak teorileri”, “ikinci kuşak teorileri” ve “üçüncü kuşak teorileri” gibi farklı şekillerde sınıflandırılmıştır (Canatan, 2016; 367). Başka bir çalışmada ise yaşlılıkla alakalı olan kuramlar sosyolojideki yapısal fonksiyonel kuram, çatışmacı kuram ya da yorumsamacı-etkileşimci gibi temel kuramlar içerisinde sınıflandırılarak ele alınmıştır (Şentürk, 2018; 116).

Bu çalışmada ise karmaşık, çok sebepli ve çok yönlü bir karaktere sahip olan yaşlılık gibi sosyal olguların çok yönlü kuramsal açıklamalarla ele alınmasının daha uygun olacağı (Gürsoy, Kılıç, 2009; 9) ve her yaklaşımın hem kabul edilebilecek hem de eleştirilebilecek yönleri olduğu (Önür, 2013; 9-10) düşüncesinden hareketle çalışmanın hem teorik çerçevesinin oluşturabilmesi hem de verilerinin analiz edilebilmesi için yaşlılık çalışmalarında en çok kullanılan bazı kuramlar üzerinde durulmuştur.

1.3.1. Yaşamdan Geri Çekilme(İlişki Kesme) Kuramı

Sosyal gerontologların ilk teorilerinden olan ayrıca sosyolojide fonksiyonalist teoriye dayanan (Canatan, 2008; 49) yaşamdan geri çekilme kuramına göre yaşlılık yaşlı bireyin toplumdan geri çekilmesine neden olan doğal ve kaçınılmaz bir dönemdir (Quadagno1999'dan akt. Kalaycıoğlu ve ark. 2003; 10). Ayrıca bu kuram, sosyal hayattan çekilen ve buna bağlı olarak pasif bir konuma geçen yaşlının daha çok mutlu olacağını savunmaktadır. Yani bu kurama göre yaşlının aktif yaşamın

dışında kalmasının hem yaşlı birey hem de toplum açısından daha iyi olduğu vurgulanmaktadır (Ceylan, 2015; 42-43). Dolayısıyla bu kurama göre toplumsal düzenin devam edebilmesi ve yaşlı bir bireyin yaşlılığa uyum sağlayabilmesi için gerekirse yaşlı bireyin rolsüzlük rolünü üstlenmesi gerekmektedir (Canatan, 2008; 49). Ama yaşamdan geri çekilme kuramı yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmesini toplum için olumlu bulması yönüyle ve yaşlıların çektiği yalnızlığı abartmasıyla birçok açıdan eleştirilmiştir (Canatan, 2016; 368). Çünkü toplumun ve yaşlı bireylerin birbirinden uzaklaşması hem yaşlı bireyler hem de toplum açısından olumsuz gelişmelere sebep olabilmektedir. Ayrıca bazı yaşlılar sosyal hayata katılmamayı tercih ederken bazıları ise bunun tam aksine çeşitli faaliyetlerde bulunarak toplumsal yaşamda yer alabilmektedir (Kalınkara, 2016; 33).

1.3.2. Aktivite(Etkinlik) Kuramı

Havighurst, Neugarten ve Tobin tarafından geliştirilen (Canatan, 2016; 368) ve yaşamdan geri çekilme kuramına bir tepki olarak ortaya çıkan aktivite kuramı, yaşlı bireylerin yaşlanmayla birlikte bazı kayıplar yaşadıklarını ama bu dönemde elde ettikleri bazı kazanımlarla bu kayıpları dengelediklerini vurgulamaktadır. Dolayısıyla sıklıkla denge kavramına vurgu yapan Aktivite ya da etkinlik kuramı yapısal fonksiyonelci bir özellik taşımaktadır (Şentürk, 2018; 124). Bu kurama göre sosyal etkinlikte bulunan yaşlı birey hem kendisini birçok açıdan iyi hisseder hem de yaşlı bireyin toplumla bütünleşmesi kolaylaşır. Bu da yaşlı bir bireyin yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkilemektedir (Kalınkara, 2016, s.28).

Başka bir deyişle bu kuram yaşlıların başarılı bir şekilde yaşlanmaları için aktif bir hayat yaşamaları gerektiği üzerinde durmaktadır. Çünkü aktivite kuramına göre aktif olan yaşlı bireyler aktif olmayan yaşlı bireylere göre daha kolay bir şekilde yaşlılığa uyum sağlamaktadır. Ayrıca bu kuram çeşitli etkinliklerde bulunan yaşlı bireylerin daha çok mutlu olacaklarını ve buna bağlı olarak yaşamdan memnuniyetlerinin artacağını vurgulanmaktadır (Ceylan, 2015; 46; Kalınkara, 2016; 28). Ancak bu kuram bütün yaşlıları eşit şartlarda kabul ettiği için eleştirilmiştir. Çünkü bazı yaşlıların sağlık durumları, ekonomik gelirleri vb. aktif bir hayat yaşamaya engel olabilmektedir. Ayrıca aktivite kuramı bütün yaşlıların aktif bir yaşam istediklerini

varsaydığı için de eleştirilmiştir. Çünkü bazı yaşlılar çeşitli etkinliklerde bulunarak aktif bir yaşam geçirirken bazı yaşlılar ise bunun tam tersine sosyal yaşamdan geri çekilebilmektedir (Tufan, 2016; 147-148).

1.3.3. Süreklilik (Devamlılık) Kuramı

R.C. Atchley tarafından geliştirilen süreklilik kuramı (Kalınkara, 2016; 37) aktivite ve geri çekilme kuramlarının zayıf yönlerini tamamlamaya çalışan bir kuramdır (Canatan, 2016; 369). Bu kurama göre yaşlılık süren yaşamın bir devamı olduğu için yaşlı birey diğer dönemlerde olduğu gibi yaşlılık döneminde de yaşamı boyunca edindiği yaşam biçimini, tercihlerini ve alışkanlıklarını korumaya çalışır (Şentürk, 2018; 129-130). Ayrıca bu kuram yaşlı bireylerin yaşlanma sürecinde bazı rolleri kaybedebileceklerini kabul etmektedir. Ancak bu kurama göre kaybedilen bu rollerin yerini daha sonra kazanılan bazı yeni roller kapatabilir. Yani süreklilik kuramı yaşlı bir bireyin kaybettiği rollerin yerine yenilerini koyarak çevresine uyum sağlamaya devam edebileceğini ileri sürmektedir (Kalınkara, 2016; 37). Süreklilik kuramına göre başarılı bir yaşlanma için bireylerin büyürken özellikle gençlik döneminde yaşlılık dönemine hazırlık yapmaları gerekmektedir. Çünkü yaşlı bireyler ancak olgun ve bütünleşmiş bir kişilik geliştirebilirlerse mutlu ve başarılı bir şekilde yaşlanabilirler. Dolayısıyla başarılı bir yaşlanma da yaşlı bir bireyin yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkiler (Kalınkara, 2016; 37).

1.3.4. Rol Kaybetme Kuramı

Z.S Blau tarafından geliştirilen rol kaybetme kuramı (Ceylan, 2015; 48) bireylerin sosyal yapılar içinde pozisyonlarının olduğunu ve bu pozisyonlara da bağlı olarak rollerinin bulunduğunu savunmaktadır (Kalınkara, 2016; 38). Fakat rol kaybetme kuramına göre yaşlılar yaşlanma süreciyle birlikte bu sosyal rollerinden bazılarını kaybetmektedir. Dolayısıyla bu kuram hem kendilerini yaşlılık dönemine hazırlamayan hem de yaşlılıkla birlikte bazı statülerini kaybeden yaşlıların uyum problemi yaşadıklarını ileri sürmektedir (Emiroğlu 1995'den akt. Ceylan, 2015; 49). Fakat rol kaybetme kuramı yaşlıların rol bakımından yaşadıkları kayıpları abarttığı için eleştirilmiştir. Çünkü yaşamın bir parçasını oluşturan yaşlılık döneminde yaşlı

bireyler bazı toplumsal rollerini kaybettikleri gibi yeni toplumsal roller de kazanabilmektedirler (Canatan, 2008; 52).

1.3.5. Sosyal Yapılandırmacılık Kuramı

Sosyal yapılandırmacılık kuramı yaşlılığın verili, doğal bir özünün olmadığını savunmaktadır (Blaike 1999'dan akt. Kalaycıoğlu ve ark. 2003; 12). Bu nedenle bu kurama göre yaşlanmanın bir problem olarak tanımlanmasında biyolojik ve bedensel değişimlerden ziyade kùltür ve toplum önemli rol oynar (Şentürk, Altan, 2015, s.26). Yani bu kuram yaşlılığın ya da yaşlanmanın içinde gerçekleştiği toplumsal bağlama önem vermektedir. Zira kişiler arası etkileşime büyük önem atfeden bu kurama göre yaşla ilgili gerçekler, kavramlar sosyal olarak inşa edilmektedir (Canatan, 2008, s.64).

1.3.6. Yaşam Boyu Gelişim Kuramı

Yaşın toplum içindeki düzenlemeler için çok önemli bir faktör olduğunu savunan yaşam boyu gelişim kuramına göre birey belli bir yaşa geldikten sonra bazı haklardan yararlanmaya ve bazı sorumluluklarla yükümlü hale gelmeye başlamaktadır. Başka bir ifadeyle yaşın ilerlemesiyle birlikte bireyin rollerinde, görevlerinde ve sorumluluklarında değişimler yaşanır (Şentürk, 2018; 159).

1.3.7. Feminist Kuram

Feminist kurama göre cinsiyete dayalı bir yaşlılık inşa edilmiştir. Bu nedenle bu kuram yaşlılık konusunun ancak cinsiyet bağlamında ele alınırsa iyi analiz edilebileceğini savunmaktadır (Canatan, 2008; 67: Şentürk, 2018; 160). Kısaca feminist kurama göre genellikle bir erkeğe bağımlı bir hayat yaşayan, çalışma hayatına daha az katılan, ekonomik geliri ve eğitim olanakları kısıtlı olan kadınlar erkeklere göre yaşlılık dönemine daha dezavantajlı girmekte ve daha çok sorun yaşamaktadırlar (Şentürk, 2018; 160-162).

1.3.8. Etiketleme Kuramı

Etiketleme kuramına göre yaşlı bir insan kendisine atfedilen etiketlere göre bir yaşam sürdürdüğü için tekrarlanarak yeniden üretilen etiketler yaşlı bireyin yaşamında çok önemli bir yere sahiptir (Şentürk, 2018; 151). Bu kurama göre “yaşlı” veya “yaşlılık” toplumsal tanımlama ve etiketleme biçimi olduğundan dolayı insanlar yaşlandıkları zaman bu tanımlara ve etiketlere uygun bir yaşam biçimi benimserler. Dolayısıyla etiketlenen yaşlılar ve onlarla etkileşime giren kişiler bu etiketlere göre düşünce, tutum ve davranışlarını belirlerler (Şentürk, 2018; 152).

1.3.9. Modernleşme Kuramı

Bireysel durumları görmezden gelen modernleşme kuramı yapıyı öne çıkararak genellemeler yapar (Şentürk, 2018; 136). Modernleşme kuramı yaşlı bireylerin toplumdaki değişen konumlarını toplumları karşılaştırarak ifade etmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu kuram sanayileşmenin, ekonomik gelişmelerin, kentleşmenin ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin yaşlıların statüsünü olumsuz yönde etkilediğini savunmaktadır (Tufan, 2016; 152). Yani modernleşme kuramına göre sanayi öncesi toplumlarda yaşlılar sahip oldukları bilgi ve tecrübeleriyle saygıya değer ve otoriter olarak görülmüştür. Bundan dolayı yüksek statülere sahip olan yaşlı bireyler sanayi öncesi toplumlarda daha iyi koşullarda yaşamıştır (Şentürk, 2018; 134). Çünkü bu kurama göre toplumsal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak geniş aile her geçen gün daha çok çözülmektedir. Dolayısıyla yaşlı bireyler geleneksel geniş ailenin yerini almış olan çekirdek aile içinde kendilerine yer bulmakta zorlanmaktadır. Ayrıca endüstriyel teknolojide meydana gelen gelişmeler yeni meslek dallarını ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bu durum eskiden değerli olan geleneksel becerilerin ve bilgilerin değersizleşmesine neden olmuştur. Bütün bu gelişmelerden olumsuz yönde etkilenen yaşlı bireyler sahip oldukları yüksek statüleri ve buna bağlı olarak eski önemlerini kaybetmişlerdir (Koçak, Terkan, 2010; 34). Başka bir ifadeyle modernleşme kuramına göre toplumların modernleşmesiyle birlikte gençler ön plana çıkarken statü ve güç kaybı yaşayan yaşlılar ise arka planda kalmıştır. Yani modern toplumda yaşlıların konumlarında gerilemeler yaşanmıştır (Kalınkara, 2016; 34-35).

Ancak bu kuram modernleşme, sanayileşme, kentleşme süreciyle birlikte meydana gelen değişimlerin yaşlılar üzerindeki olumsuz yansımalarını açıklamaya çalışırken yaşlıların elde ettikleri bazı kazanımları görmezden geldiği için eleştirilmiştir. Çünkü yaşlı bireylerin yaşanan değişimlerden dolayı sorun yaşamaları sadece modern toplumlara özgü bir durum değildir. Sanayi öncesi bazı toplumlarda da yaşlıların ihmal edildiği ve kötü muameleye maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca yaşlılar modernleşme, sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte bazı rol ve statü kayıpları yaşamış olsalar bile bu süreçlerin bir getirisi olan sosyal politikalar sayesinde bazı kazanımlar da elde etmişlerdir. Yaşlı bireyler bu kazanımların yanı sıra bilim ve teknoloji alanında meydana gelen gelişmelerden de faydalanmaktadırlar (Şentürk, 2018; 137-138; Kalınkara, 2016; 35-36).

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİLİKTE YAŞLILIK VE YAŞLANMA

2.1. Alevilik

Türklerin Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlara yaptıkları göçlerin yanı sıra Anadolu'da binlerce medeniyetin yaşamış olması birçok toplum arasında ekonomik, kültürel ve dinsel açıdan çeşitli etkileşimlere sebep olmuştur. Bu durum Türk toplum yapısının kültürel ve dinsel açıdan zengin bir içeriğe sahip olmasını sağlamıştır (Gürsoy, Kılıç, 2009; 1). XII-XIII yüzyıllarda yoğun bir şekilde yaşanan Türkmen göçleriyle birlikte Horasan erenlerinin Anadolu'ya taşınmış oldukları Alevilik, bu zenginliğin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Öz, 2001; s. 13). Alevi kelimesi “Ali'ye mensup, Ali'ye ait anlamına gelir. İslam tarih ve tasavvuf edebiyatında ise Hz. Ali'yi sevmek, saymak, ona bağlanmak, Hz. Ali'nin yanlısı olmak anlamını içerir. Hz. Ali yanlısı olan ona bağlanan herkes Alevi adını alır” (Öz, 1996; 170). “Ali taraftarlığı” anlamına gelen Alevilik ise “Ehl-i Beyt sevgisini” temsil etmektedir (Aydın, 2013; 29). Alevi inanisında “arılığın”, “paklığın”, “teslimiyet” ve “masumiyetin” adı olarak ifade edilen Ehl-i Beyt, Peygamber'in ailesidir ve Peygamber sonrası yolun temsilcileri olarak kabul edilmektedir (Coşkun, 2013; 8). “Kızılbaş” kelimesi ise en genel tanımıyla Alevilerin tarihteki adına karşılık gelmektedir (Melikoff, 2015; 33). Kızılbaş olarak adlandırılan Alevilerin birçoğu Ocakzade gezgin olan dedelerin nüfusuna tabi bir örgütlenmeyle genellikle göçer ya da yarı göçer bir şekilde çevrede başka bir deyişle kırsal bölgelerde yaşamışlardır (Yaman, 2000; 203).

Bazı araştırmacılar günümüzde Türkiye toprakları üzerinde Bektaşiler ve Aleviler olarak adlandırılan iki ayrı zümrenin olduğunu ancak Bektaşi kitlelerinin genellikle merkezde bir hayat sürmelerine karşılık Alevilerin göçebe ya da yarı göçebe bir şekilde kırsal bölgelerde yaşamaları şeklinde ortaya çıkmış olan sosyal nitelikteki bu farklılık dışında bu iki zümrenin ahlak esaslarının inançlarının ve edebiyatlarının birbirinden ayıramayacak kadar yakın olduğunu vurgulamaktadırlar (Yaman, 1996; 20; Melikoff, 2015; 32). Özellikle Melikoff Aleviliğin Bektaşilik'ten ayıramayacağını ve ikisinin Türk halk İslamlığı olgusuna bağlı olduğunu

savunmaktadır (Melikoff, 2015; 29). Ancak bazı araştırmacılara göre Kızılbaş ve Bektaşiler olarak adlandırılan topluluklar birbirine sıklıkla karıştırılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmacılar Bektaşilerin merkeze ya da merkeze yakın yerlere yerleştiklerini ayrıca Şehir olguları, sistemiyle çoğunlukla barışık siyasal ve dinsel bir ilişki sürdürdüklerini ancak genellikle kırsal bölgelerde göçebe ya da yarı göçebe bir yaşam sürdüren Kızılbaş kitlelerin ise kendi sosyal gerçekliklerine uygun bir sosyal ve dinsel örgütlenme biçimini geliştirdiklerini savunmaktadırlar (Gürsoy, Kılıç, 2009; 75). Ayrıca bazı araştırmacılara göre Baktarı ve Kızılbaş yapılanması arasında “yaşanılan bölgenin” yanı sıra “erkndaki değişiklikler”, “Hacı-Bektaş-ı Veli'nin merkezi bir sima olarak kabul edilip edilmemesi”, gibi bazı farklılıkların bulunduğu bu yüzden bu yapıların birbirine karıştırılmaması gerekmektedir (zm, 2008; 48).

Fakat günümüzde modernleşme, sanayileşme, kentleşmeyle birlikte toplumsal alanda yaşanan bazı gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak Bektaři kitlelerinin genellikle merkezde bir hayat sürmelerine karşılık Alevilerin göçebe ya da yarı göçebe bir Őekilde kırsal bölgelerde yaşamaları Őeklinde ortaya çıkmış olan sosyal nitelikteki bu farklılık anlamını yitirmektedir. Dolayısıyla “Alevi” kelimesi Bektaři ve Alevi grupları kapsayacak Őekilde daha çok kullanılmaktadır (Yaman, 1996; 20). Ayrıca Alevi kelimesi günümüzde “Anadolu ve Balkanlar'da yaşayan Tahtacı, ćepni, Amucalı, Bedrettinli, Sıra, Nalcı” gibi değişik grupları adlandırmak için de kullanılmaktadır (Yaman, 2001; 31).

Aydın'a göre kendine has bazı özellikler taşıyan Alevilik, İnan Őiilięinden farklıdır ve kültürümüzün önemli bir unsuru olan İslam'ın özel bir Şifahi yorumu, pratik bir biçimidir (Aydın, 2013; 31-33). Başka bir deyişle Alevilik, “esas itibariyle, kökleri Türklerin İslam'ı tanımaya başladığı dönemlere kadar uzanan ve o dönemlerden bugüne tarihi, içtimai, iktisadi, coğrafi ve kültürel Őartların biçimlendirdiği bir kültür ve inanç olgusudur. Her Şeyden nce İslam'a bakış, İslam'ı yorumlayış ve yaşayış itibariyle İslam tasavvufunun ve İslam ncesi inanç ve kültürlerin biçimlendirdiği bir yaşama tarzıdır” (Fığlalı, 1995; 11). Alevilik içinde çok önemli bir konuma sahip olan Aleviliğin kurucuları ve yol göstericilerine göre ise “Alevilik İslam'dır. Hak-Muhammed-Ali yolunun Kırklar meclisinde olgunlaştığı ve On iki İmamlarla devam eden, İmam Ca'fer-i Sadık'ın akıl ölçüsünü rehber olarak alan, Horasan Erenlerinin

himmeleriyle Anadolu'ya gelen, Hazreti Pir'le ve ulu ozanlarımızın nefesleriyle hayat bulan inancın adıdır“ (Üzüm, 2008; 7). Yani Alevilik “Allah, Kuran, Peygamber, Ehlibeyt, Alevi kurucu-önderlerinin yorumlarıyla, Hz. Ali taraftarı anlamına gelen tasavvuf ve akıl ağırlıklı, çağdaş yorumlu bir İslami inançtır” (Gülşan, 2001; 88). Bu bağlamda Özcan'a göre Aleviliği İslam dışı olarak ifade eden anlayış hiçbir bilimsel temele dayanmamaktadır. Zira Allah, Muhammed ve Hz. Ali aşkını cem törenlerinde en samimi söyleyişlerle dile getiren Aleviler kendilerini her zaman İslam'ın içinde görmekte-dirler (Özcan, 2007; 130).

Ancak Yıldırım gibi bazı araştırmacılar Aleviliğin toplumsal, dinsel, siyasal, hukuki ve ekonomik boyutlarıyla hayatın bütün alanlarına nüfus ettiğinden dolayı salt bir inanç olarak ele alınmasından ziyade bütüncül bir sistem olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır (Yıldırım, 2018; 227). Burada görüldüğü gibi Alevi toplulukların göçer boylar halinde yaşaması, kültürlerinin sözlü olarak aktarılması ve her kapalı kültür dünyası gibi kendilerine özgü deneyim, tecrübe sahibi olmaları hem Alevilik içerisinde birçok tarzın ortaya çıkmasına (Gürsoy, Kılıç, 2009; 67) hem de günümüzde Alevilik olarak adlandırılan sosyo-kültürel yapının, tarihte bulunduğu bölgelere ve dönemlere göre birbirinden farklı isim ve tanımlamalarla anılmasına sebep olmuştur (Üzüm, 2008; 13). Başka bir ifadeyle Alevilik çok boyutlu bir konu olduğu için literatürde Aleviliğin niteliği hakkında birbirinden farklı tanımlamalar bulmak mümkündür. Bu yüzden Alevilik, “kimi araştırmacılarca din, kimilerince mezhep, kimilerince ise tarikat olarak görülür. Kimi araştırmacılar Şiiliği, Aleviliği, Kızılbaşlığı ve Bektaşiliği ayrı akımlar olarak düşünür, kimileriye aynı olarak düşünür ve ona göre nitelendirirler. Kimileriye bu nitelendirmelerin hiçbirine katılmaz bir yol, bir düşünce, inanç sistemi ve yaşama biçimi olarak değerlendirirler. Kimileriye Alevi-Bektaşiliği dinler, mezhepler ve tarikatlar üstü olarak görür, evrensel bir düşünce olarak nitelerler” (Öz, 1996; 217). Ayrıca bazı araştırmacılar Aleviliği “bir inanç”, “bir kültür”, “bir sanat”, olarak ele alırken (Doğanay, 2000; 57) bazıları ise “ideal insanı yetiştirme felsefesi” (Kökel, 2013; 10) olarak değerlendirmektedir.

Kısaca ve özetle “Anadolu Aleviliği tarihsel ve sosyal koşulların doğal bir sonucu olarak, kitabi olmaktan çok sözlü geleneğe dayalı eski inançların İslami şekiller

altında yaşamaya devam ettiği bir halk İslamıdır” (Yaman, 2001; 31) diye tanımlanabilir. Ayrıca kâmil insan olmayı hedef alan, zahirilikten ziyade öze büyük önem veren ve Anadolu'nun kendine has İslami yorumu ve bu çerçevede oluşan inançsal dokunun etkisini üzerinde taşıyan (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 293) Alevilik-Bektaşılık düşüncesinin temelini hoşgörü, sevgi oluşturmaktadır (Özcan, 2007; 128). Alevilik-Bektaşılık inancına sahip olan Aleviler hoşgörülü, eşitlikçi, özgürlükçü, insan haklarından yana olmanın yanı sıra Allah'taki güzelliklerin insanda bulunabileceğine ve Allah'ı sevmenin insanı sevmekle başlayacağına inandıkları için insan sevgisini ve her türlü sevgiyi inançlarının temeline koymuşlardır (Kılıç, 2016; 246).

Ayrıca Alevilikte inanç ve sosyal yaşamın düzenlenebilmesi, sürekliliğinin sağlanabilmesi ve korunabilmesi için “Erkan” diğeri bir deyişle “İlmihal Hukuk” denilen bazı özel kurallar bulunmaktadır (Gülşan, 2001; 91). Geleneksel Alevi kültürüne ait gelenek, görenek, norm ve değer yargılarının doğru bir şekilde tanıtılmasında ve yeni nesillere aktarılması noktasında çok önemli bir konuma sahip olan ve Alevi Dedeleri/Mürşitler/Pirler olarak adlandırılan dini önderler hem Alevilerin kendilerini her alanda yetiştirebilmeleri için hem de dinsel ve sosyal hayatın düzenlenebilmesi için Alevi kitlelerine bu kurallar doğrultusunda yol göstermektedirler (Doğanay, 2000; 60-61). Alevilikte Ocak ve dedelerin yanı sıra “Cem törenleri, “Musahiplik”, “Talipler” de çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü Doğan'a göre “Anadolu Aleviliği Cemsiz; Cep Pirsiz; Pir Talipsiz; Talip Musahipsiz olmaz, bunların hepsi bütünü oluşturur. Biri olmadan diğeri olmaz” (Doğan, 1998; 83).

2.1.1. Alevilikte Ocak Sistemi ve Alevi Ocaklarının İnançsal ve Sosyo-Kültürel Özellikleri

Alevilik Şifahi bir kültür olarak yani kitabi kültürden uzak bir şekilde sözlü bir geleneğe dayalı olarak geçmişten günümüze aktarılmıştır. Dolayısıyla sözlü olarak aktarılan Alevi kültüründe “Ocaklar” ve bu bağlamda Alevi Dedeleri çok önemli bir yere sahiptir (Fığlalı, 1995; 16). Zira Alevilikte kurumsallaşmış mekanizmaların yokluğundan dolayı Aleviliğe dair değerler, normlar, inançlar, ilişkiler insan temelli

olan ve Alevi toplum yapısının, hukukunun, dini örgütlenmesinin omurgasını oluşturan Alevi Ocakları sayesinde nesilden nesile aktarılmıştır (Yıldırım, 2018; 123). Dolayısıyla Anadolu Alevileri mensup oldukları ve “Ocak” olarak adlandırılan bu örgütlenme modeli sayesinde, bugüne kadar varlıklarını sürdürmüştür (Gülşan, 2001; 218).

Eski Türklerin kültür ve inancında önemli bir yere sahip olan “Kam”, “Şaman”, “Baksi” gibi ruhani ve aynı zamanda kutsal kabul edilen kişilerin aileleriyle birlikte oturdukları mekânlara ocak denildiği gibi Hz. Ali soyundan gelen inançsal ve sosyo-kültürel hayatın düzenlenmesinde önemli rolleri olan dinsel önderlerin ya da Alevi Dedeleri olarak adlandırılan kişilerin evlerine de ocak denilmiştir (Kılıç, 2016; 259-260). Ayrıca Alevi inanç, ibadet, sosyal yapılanma ve hukukunu oluşturan temel kurumlardan biri olarak ele alınan ocaklar (Gülşan, 2001; 108) Alevi ocağının gerçek kurucuları olarak kabul edilen bazı karizmatik kişilerin adlarıyla anılmaktadır. Dolayısıyla Alevi ocakları bu kurucu karizmatik şahısların soyundan gelen geniş aileleri veya soy gruplarını adlandırmak için kullanılmaktadır (Yıldırım, 2018; 229). Genel olarak Alevi inancının temel kurumu olarak görülen ve Alevi inancının Anadolu'nun farklı bölgelerinde örgütlenmesini, gelişmesini sağlayan Ocaklar temiz soy olan Ehli Beyt'in parçası olma özelliğinden dolayı kutsal kabul edilmektedirler (Kökel, 2013; 8). Kısaca Alevilikte ocak olarak adlandırılan bu örgütlenme modelinde her Alevi bir ocağa ve o ocağın bir dedesine bağlıdır. Ocağın başında bulunan dede kendisine yani ocağına bağlı olan taliplere hizmet vermekle yükümlüdür (Gülşan, 2001; 218). Ayrıca kurucu bir kişinin adıyla anılan bu dede ocakları bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır ve her dede ocağının görülebileceği başka bir dede ocağı bulunmaktadır (Bozkurt, 1993; 96). Kökel'e göre kendine has özellikleriyle dünya tarihinde eşi benzeri olmayan bir örgütlenme şekli olan ocaklar arası ilişki, yazılı bir mutabakata dayanmayan, inanç temelli bir kabulü ve onayı temel almaktadır (Kökel, 2013; 21-22).

Yaman'a göre Anadolu'da Alevi-Bektaşî olarak adlandırılan toplulukların bazılarının mensup olduğu Alevi Ocaklarının yanı sıra bazı Alevilerin bağlı olduğu Dergâhlar ve Tekkeler de bulunmaktadır. Genellikle merkezde bir hayat sürmüş olan Bektaşî kitleleri dergâhlar şeklinde örgütlenirken göçebe ya da yarı göçebe bir

şekilde kırsal bölgelerde yaşamış olan Kızılbaşlılar sosyo-ekonomik durumlarından dolayı genellikle Ocakzade gezici dedelerin nüfusuna tabii bir örgütlenmeyle yaşamışlardır (Yaman, 2000; 203). Anadolu'nun farklı yerlerinde bulunan Alevi Ocaklarının ortaya çıkışı ile ilgili birbirinden farklı görüşler bulunmaktadır. Genel olarak bu görüşler şu başlıklar altında toplanmaktadır: “Alevi Ocakları Hz. Muhammed ve Hz. Ali'den sonra onların soyundan gelen kişiler tarafından oluşturulmuştur”, “Alevi Ocakları Hacı Bektaş Veli zamanında ortaya çıkmıştır”, “Alevi Ocakları Şah İsmail zamanında ortaya çıkmıştır”, “Anadolu'ya gelen kabilelerin dinsel/siyasal lideri Türkmen Babaları Ocakzade Dede ailelerini oluşturmuşlardır” (Yaman, 2001; 98-99). Ancak Yaman'a göre Dedelik kurumunu oluşturan Alevi Ocakları hakkında ortaya atılmış birbirinden farklı görüşler bulunsa dahi Alevi Ocaklarının kökenini ve tarihsel süreç içerisindeki gelişimini tam olarak açıklayabilmek pek mümkün değildir (Yaman 2001; 99).

2.1.1.1. Dedelik Kurumu

Alevi toplumu Ehl-i Beyt nesli olarak bilinen kutsal bilginin taşıyıcıları, koruyucuları ve uygulayıcıları olan dedeler ve Ehl-i Beyt nesli olmayan ve talip olarak adlandırılan kişilerden oluşmaktadır (Yıldırım, 2018; 307). Bu bağlamda Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan dedelik ve taliplik kurumu Geleneksel Aleviliğin dini-toplumsal sisteminin temelini oluşturmaktadır (Yıldırım, 2018; 307). Dolayısıyla bir bütünü temsil eden aynı zamanda Aleviliğin örgütsel temelini oluşturan dedelik ve taliplik kurumu Aleviliğin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (Algül, 1999; 342). Ocak soyundan gelme şartı bulunan dedelik genel olarak bir inanç önderliği anlamına gelmektedir (Kökel, 2013; 23). Alevi ocakları ve bu bağlamda dedelik kurumu “mürşit”, “pir” ve “rehber” olarak sıralanan üçlü bir hiyerarşiye dayanmaktadır (Yaman, 2001; 93). Genellikle kurucu bir kişinin adıyla anılan bu dede ocakları bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlıdır ve her dede ocağının görülebileceği başka bir dede ocağı bulunmaktadır. Yani Alevi inancındaki “El Elle El Hakka” ilkesi kendisini dedelik örgütlenmesinde göstermektedir (Bozkurt, 1993; 96). Dolayısıyla Alevi ocaklarında ya da Alevi ocakları arasındaki görev paylaşımı sonucu ortaya çıkmış olan bu hiyerarşik yapılanmaya göre bağlı

olunan ocak “mürşid ocağı” bağı olan ocak ise “Pir ocağı” olarak kabul edilmektedir (Yaman, 2001; 102).

Genel olarak Mürşit eğiten, aydınlatan anlamına gelmektedir. Ayrıca bir mürşidin, Seyidi Saadet Evlad-ı Resul olması gerekmektedir. Mürşitten sonra gelen ve mürşidin olmadığı yerde devreye giren kişi “pir” olarak bilinmektedir. Mürşitlikteki kurallar pirlere için de geçerlidir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 300). Mürşit ve pirin olmadığı yerde ise rehber olarak adlandırılan kişiler devreye girmektedir. Rehber en temel anlamıyla kılavuz, yol gösteren anlamında kullanılmaktadır. Toplumsal hayatta daha etkin olan rehber, çözemediği sorunları pire, pir de çözemediği sorunu en üst makamda bulunan mürşide iletmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 301). Ayrıca pir ve talip arasındaki ilişkileri düzenleyen rehber cem törenine katılacak topluluğu hazırlamakla da görevlidir (Aksüt, 2012; 28). Alevilikte “dede”, “mürşid”, “pir” ya da “seyit” olarak adlandırılan bir kişinin (Yaman, 2001; 92) dini önderliğinin yanı sıra toplumsal hayatın düzenlenmesine yönelik önemli rolleri de bulunmaktadır (Doğanay, 2000; 60). Başka bir deyişle toplumdaki bireyleri aydınlatma ve bilgilendirmenin yanı sıra cem, cenaze, evlenme gibi bazı sosyal ve dinsel törenleri yöneten bir Alevi dedesi suçluları düşkün etme, adaleti sağlama gibi bazı görevleri yerine getirerek hem toplumdaki birliği ve dayanışmayı sağlamaya hem de inanç ve gelenekleri yaşatarak gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır (Yaman, 2001; 107). Ayrıca ahlaki ve ilimsel anlamda donanımlı olan bir dedenin eline, diline, beline sahip olma koşuluyla birlikte; dört kapı, kırk makamdan haberdar olması gerekmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 300). Aksi takdirde olgun olmayan dedenin yolundan giden bir talip yol alamaz. Başka bir ifadeyle Doğanay’ a göre bilgisiz ve donanımlı olmayan bir dedenin yol yürütmesi körün köprüden geçirmesine benzemektedir (Doğanay, 2000; 61).

Bu bağlamda bir talibin El-dil-bel’e sadık ve sahip olmak, kendi nefesine zor gelenleri başkalarına yapmamak ve haddini bilmek gibi Alevilikte çok önemli olan bazı ahlaki kuralları öğrenilebilmesi ve uygulayabilmesi için Alevi dedelerinin kendilerini her alanda geliştirmiş olması gerekmektedir (Gülşan, 2001; 102). Alevi Ocaklarını temsil eden bir Alevi dedesi ancak bu şekilde kendini bilmeyi ya da kâmil insan olmayı hedef edinmiş taliplerine rehberlik ederek doğru yolu gösterebilir

(Güleç, 2011; 72). Ayrıca ocaklardan gelen kişilerin yani dedelerin Peygamber soyundan geldiği söylenir (Bozkurt, 1993; 96). Başka bir deyişle “geleneksel görüşe göre, ocaklar ve dergâhlar şeklinde örgütlenen Alevilikte, bu ocak ve dergâh kurucularının dolayısıyla onların soylarından gelenlerin Evlad-ı Resul yani Seyyid olduğu kabul edilmektedir” (Yaman, 2001; 93). Doğan’a göre Evlad-ı Resul olarak adlandırılan bu ocakzadelerin 12 İmamların soyundan olduklarına dair ellerinde “secere” denilen belgeleri bulunmaktadır (Doğan, 1998; 86). Ancak Yamana göre “Seyyid olma koşuluna karşın, keramet veya hizmet yoluyla mürşitlik payesi kazanmış bir Alevi ulusunun soyundan gelen ocakzadeler de bulunmaktadır” (Yaman, 2001; 104).

Kısaca Alevilikte ocak olarak adlandırılan örgütlenme modelinde her Alevi bir ocağa ve o ocağın dedesine bağlıdır. Ocağın başında bulunan dede kendisine yani ocağına bağlı olan taliplerin dinsel ve sosyal hayatlarını düzenleyebilmeleri için taliplerine hizmet vermekle yükümlüdür (Gülşan, 2001; 218). Dolayısıyla bir bütünü temsil eden aynı zamanda Aleviliğin örgütsel temelini oluşturan dedelik ve taliplik kurumu Aleviliğin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır (Algül, 1999; 342). Bu bağlamda taliplerine dinsel ve sosyal hayatlarını düzenleyebilmeleri için hizmet veren ve aynı zamanda Geleneksel Aleviliğin taşıyıcı aktörü olan dedeler Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Alevi toplumunda dedelerin cem içinde sahip oldukları konum onlara etkin bir statü ve otorite kazandırmıştır (Yıldırım, 2018; 310). Zira mürşidin talibi olan ve mürşit tarafından kendisine yetki verilen ve aynı zamanda sürekli olarak denetlenen pir ya da dede olarak adlandırılan kişi Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan cem törenini yönetmenin yanı sıra cem töreninde talipleri sorgudan da geçirmektedir (Aksüt, 2012; 289).

2.1.1.2. Cem İbadeti

Alevilikte “Hak- Muhammed- Ali Divanı” olarak adlandırılan (Yaman, 2001; 60) cem sözlük anlamına göre bir araya gelmek ya da bir araya toplanmak demektir. Alevi toplumuna ait Ayin-i cem ise bir araya gelinerek ibadet etme şeklini ifade etmektedir (Uysal, 2012; 25). Başka bir ifadeyle insanlar arasındaki sorunları ortadan kaldıran, insanların kaynaşmasını sağlayan ve bu bağlamda toplumdaki birliği

güçlendiren cem, gönül birliği ve huşu içinde Hakka varma, O'na erme amacıyla yapılan semahlı, müzikli bir ibadet şeklidir (Doğan, 1998; 83). Ayrıca Alevilerde ibadet törenleri, yargılama, müsahip edime, evlenme, boşanma kararları, cenaze işleri vb. meydan evi ya da genel olarak adlandırılan cem evlerinde gerçekleştirilmektedir (Gülşan, 2001; 61-63). Ayrıca bazı yörelerde cemler sadece Dede evinde yapılırken bazı yörelerde ise Dede evinde yapılabileceği gibi Dede evinin dışındaki bir evde de yapılabilmektedir. Fakat cemin bu evlerde yapılabilmesi için hem evde hem de evin sahibi olan ailede bazı özellikler aranmaktadır (Yaman, 2001; 62).

Alevilerde erkekler ve kadınlar ceme birlikte katılırlar ve cem bir dedenin önderliğinde gerçekleşmektedir. Cemin yapılabilmesi için cemde bulunan kişilerin birbirine dargın olmaması gerekmektedir. Bu nedenle cem başlamadan önce cemde bulunan kişilerin sorunları çözüme kavuşturulur ve dargın olan kişilerin dargınlıkları giderilir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 295). Ayrıca cem ibadetinin yerine getirilebilmesi için genel olarak “Dede”, “Rehber”, “Gözcü”, “Çerağcı”, “Zakir”, “Süpürgeci”, “İbrikçi”, “Kurbancı ve Sofracı”, “Haberci (Peykçi)”, “İznikçi”, “Kapıcı” ve “Saka” olarak adlandırılan ve cem boyunca yerine getirdikleri görevlerle ibadetin aksamadan doğru bir şekilde yapılmasını sağlayan on iki hizmet sahibinin cemin yapılacağı yerde bulunmaları gerekmektedir. Ayrıca cem sırasında her görevlinin okuması gereken bazı dualar bulunmaktadır. Kısaca Mürşit (Dede, Pir) cemi yöneten kişidir. Rehber ceme katılacak kişileri eğitir ve hazırlar. Gözcü cemde düzeni sağlar. Çerağcı cemde çerağını (mumu) uyandırır ve cem evinin aydınlatılmasını sağlar. Zakir cemde saz çalarak deyişler, mersiyeler söyler. Süpürgeci cem evini temizler. Saka cemde bulunan kişilere su dağtır. Kurbancı ve sofracı yemek işlerine bakar ve getirilen lokmaları eşit bir şekilde canlara dağtır. İbrikçi cemde simgesel abdestin alınmasına yardımcı olma görevini yerine getirir. Peykçi ceme katılacak kişileri davet eder. İznikçi cem evine gelen kişilerin ayakkabılarını yerleştirir ayrıca temizlik yaparak süpürgeciye yardımcı olur. Kapıcı cemin yapıldığı yerin kapsamında bekler ceme gelen kişileri karşılar (Kılıç, 2016; 48-49; Yaman, 2001; 63-64). Burada Mürşid (Pir, Dede) birinci ve en önemli yetkili hizmet makamını temsil etmektedir. Zira cem ayinine katılan canların sorunlarını çözen, canları eğiten, aydınlatan ve aynı zamanda cem ayinini yöneten Dede diğer on bir görevlinin duasını vererek onları sırasıyla

göreve başlatır (Gülşan, 2001; 64). Kısaca “adalet”, “eşitlik”, “hoşgörü”, “paylaşım” ve “insan sevgisi” gibi Aleviliğin temelinde bulunan esasların anlam bulduğu cem ibadeti Alevi inancına ait teorik-felsefi fenomenlerin somutlaştığı bir zemine karşılık gelmektedir (Kökel, 2013; 27). Bu nedenle Alevi toplumunda “dinsel işlevler”, “sosyo-eğitsel işlevler” ve “hukuksal işlevler” gibi bazı işlevleri yerine getiren ve bu bağlamda toplumsal dayanışma ve bütünleşmeyi sağlayan cem kurumu çok önemli bir yere sahiptir (Yaman, 2001; 62).

Ayrıca cemin müsaheplik cemi, Abdal Musa (birlik) cemi, görgü cemi vb. çeşitleri bulunmaktadır (Uysal, 2012; 25-26). Alevilikte her canın ikrarını tazelemesi, hal ve gidişatının muhasebesini yapabilmesi için halk ve hak huzurunda görgü ceminden geçmesi gerekmektedir (Yaman, 2001; 63; Uysal, 2012; 26). Bu nedenle Alevilikte görgü cemi çok önemlidir. Dolayısıyla tapınmanın yanı sıra ruhen yıkanma, temizlenme, bireysel ve toplumsal sorgulama vb. cemin önemli özellikleri arasında sayılabilir (Doğan, 1998; 84). Bu bağlamda bir can hırsızlık, verdiği ikrardan dönmek, kızını düşküne vermek, yetim ve insan hakkı yemek, iftira etmek, sebepsiz bir yere boşanma, zina, cana kıymak, anne ve babaya kötü davranmak, yalancı şahitlik gibi toplum tarafından hoş karşılanmayan, ayıplanan ya da yüz kızartıcı olarak kabul edilen bir suç işlemişse her yıl düzenli olarak yapılan görgü ceminden geçemez ve düşkün sayılır (Yıldırım, 2018; 272; Uysal, 2012; 184). Düşkünlük en genel tanımıyla suç işleyen birisiyle kimsenin konuşmaması, alışveriş yapmaması ve toplum dışı bırakılmasıdır (Bozkurt, 1993; 126). Aynı şekilde düşkün edilen kişinin ailesi hatta varsa musahibi de düşkün sayılmaktadır. Böylece toplumdaki hiç kimse bunlarla konuşmaz, alışveriş yapmaz. Ayrıca düşkün edilen kişilere lokma verilmediği gibi düşkün olan kişilerin elinden lokma alınmaz. Hatta düşkün edilen kişilerin cenazesi olsa cenaze hizmeti dahi yapılmaz. Ancak düşkün edilen bir kişi düşkün kaldırma cemiyle düşkünlüğü kaldırıldıktan sonra tekrar topluma katılabilir (Yıldırım, 2018; 272-274).

Kısaca ve özetle Alevi inanç ve kültürüne ait değerleri uygulamada ve gelecek nesillere aktarma noktasında önemli görevler üstlenen “Dedelik kurumu” ve “cem kurumu” Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahiptir (Özcan, 2007: 139).

2.1.1.2. Alevi Ocaklarında Ailenin Yeri, Önemi ve Aileye Bakış

Arapça kökenli bir kelime olan ve özellikle sıcak birincil ilişki anlamını önceleyen aile (Sarı, 2013; 17) “özel alana; mahreme karşılık gelmektedir” (Akın, 2014; 220). Aile en temel tanımıyla; “insan soyunu sürdürmek üzere iki farklı cins arasında kurulan, evlilik bağıyla başlayan, birincil ilişkilere dayanan, bu arada cinsel ilişkilere meşruiyet kazandıran, soy ve akrabalık düzeyleriyle toplumsal bir boyut taşıyan, soyut bir ilişkiler ağı olması itibariyle kültürel bir kurum; ama nesnel insanlardan oluşması itibariyle fiili bir gruptur” (Sarı, 2013; 20). Dolayısıyla bireylerin sosyal varlık olmayı öğrendikleri ilk etkileşim ağı olması nedeniyle aile, hem bireysel bir hayat için hem de toplum hayatı için hayati derecede önemli olan en temel kurumlardan birisidir (Dikeçligil, 2014; 16). Zira aile bütün kültürel ve sosyal değerleri bünyesinde toplar ve bu değerleri nesilden nesile aktararak bireylerin toplumla bütünleşmesini ve bu bağlamda toplumsal düzenin korunmasını, devam etmesini sağlamaktadır (Aydın, 1997; 63). Başka bir ifadeyle Le Play’e göre bir cemiyet ne kadar sağlam bir aile yapısına sahipse o kadar güçlüdür ve toplumsal alanda yaşanan değişimlere karşı o kadar dayanıklıdır. Türk ailesinin bu niteliklere sahip olduğu dolayısıyla Türk toplumunda ailenin çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Eröz, 1998; 40-41). Aynı şekilde Alevilikte de Türk kültürü ve İslami etkilerin yanı sıra Aleviliğe özgü özellikler altında şekillenen aile kurumu önemlidir. Ayrıca Alevilikte “yuvayı yapan dişi kuştur” düşüncesinden hareketle kadına ayrı bir değer verilir ve Alevilere göre bir evi simgeleyen kadın aşını, eşini ve işini bilmelidir (Doğanay, 2000; 57). Dolayısıyla hayatın her alanında yüceltilen bir kadın, Alevi anlayışına göre bir erkekle eşit haklara sahiptir. Başka bir deyişle Alevilikte ister kadın olsun ister erkek yaratılış olarak herkes eşittir ve herkese can gözüyle bakılmaktadır. Bir insana sırf insan olduğu için değer veren Aleviler, cinsiyet ayrımcılığı yapan kişileri sert bir şekilde kınarlar (Özcan, 2007; 137-138). Yani Alevilikte kadının toplumsal statüsü erkekle eşit görüldüğü için kadın ve erkek arasında ayırım yapılmaz. Hatta cemlere birlikte katılan kadınlar ve erkekler yan yana bütün ibadetlerini yerine getirirler (Güleç, 2011; 171-172). Ayrıca “Alevilikte kadının kutsal bir misyonu da vardır. Kadın, Hz. Muhammed’in kızı, Hz. Ali’nin eşi ve Hz. Hasan ile Hüseyin’in annesi Fatimetü Zöhre’yi temsil ediyor. Kadına kötü

davranan, Fatimetü Zöhre'ye (Fatma Ana'ya) kötü davranmış olur” (Algül, 1999; 234). Bu düşünceden hareket eden Aleviler kadına değer verir ve saygı gösterirler. Genel olarak Dede eşlerini ana olarak gören Aleviler eş, çocuk, kardeş, yeğenlerinin dışındaki bütün kadınlara bacı/bacılar diye hitap ederler (Gülşan, 2001; 132).

Kısaca Alevilikte Alevi İnançını ve toplumsal düzeni ayakta tutan ve yaşatan çeşitli kurallara uymakla yükümlü olan bir kişinin aynı şekilde kadın ya da erkek olsun bütün inançdaşlarına karşı saygılı, yardımsever ve dürüst olması gerekmektedir (Gülşan, 2001; 70). Alevilerin bir diğer anlayışına göre bir kişinin inançsal açıdan kendini tamamlayabilmesi için evlilik şartını yerine getirmesi gerekmektedir. Alevi bir kişi ancak bu şekilde toplum tarafından tam anlamıyla kabul edilir ve Alevilerin sosyal-dinsel süreçlerine katılabilir (Yaman, 2001; 68). Aleviler evlilik tercihlerini genellikle inanç birliği üzerinden gerçekleştirmektedirler. Çünkü Alevi anlayışına göre soya ilişkin soyluluk ve yüceliğin güvencesi kadın üzerinden sağlanmaktadır. Bu yüzden Aleviler yabancıya kız verilmesine sıcak bakmamaktadırlar (Güleç, 2011; 17). Ayrıca Ocak mensupları kendi aralarında kız alıp verebilirler ama Ocak mensuplarının taliplerden kız alması ya da vermesi caiz görülmemiştir (Gülşan, 2001; 109). Ancak günümüzde sanayileşme, kentleşme, modernleşme, bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak Alevilikte uygulanması gereken diğer birçok kural gibi bu kurallar da epeyce gevşemiştir (Güleç, 2011; 17; Gülşan, 2001; 109). Alevilikte aile kurumunu ve bu bağlamda toplumsal yapıyı korumaya yönelik yukarıda sayılan kuralların yanı sıra “kirvelik kurumu” ve “musahiplik kurumu” çok önemli bir yere sahiptir. Ancak günümüzde yaşanan değişmelere bağlı olarak musahiplik, kirvelik gibi bazı kurumlar da işlevini kaybetmeye başlamıştır (Yaman, 2001; 59).

2.1.1.2.1. Kirvelik ve Musahiplik Kurumu

Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan “kirvelik” ve “musahiplik” bir “ikrar” olayı olarak ifade edilmektedir. İkrar genel olarak Allah'a verilmiş bir ahd olarak tanımlanmakta ve ikrarı bozan kişiler düşkün sayılmaktadır (Tuncel İl Yıllığı, 2012; 303). Zira Alevilikte kirvelik ve müsahiplik kurumu ailenin ve bu bağlamda toplumsal hayatın korunmasında çok büyük rol oynar. Kirvelik sünnet olacak

çocukların seçimlerinden ziyade aile büyüklerinin kararları doğrultusunda kirve olabilecek kişinin seçilmesiyle birlikte gerçekleşen bir akrabalık sözleşmesidir (Deniz, 2011; 75). Başka bir ifadeyle kirvelikte kirvesi olunan çocuklar üzerinden hem iki aile hem de bu iki ailenin akrabaları ile akrabalık ilişkisi kurulmaktadır (Deniz, 20011; 74). Bu nedenle kirvelik kurumu dayanışma ve dostluğun kurulup sürdürülmesinde çok önemli bir yere sahiptir.

Alevilikte her talip ve yola bağlı her kişinin, mürşidi, piri ve rehberi olduğu gibi musahibinin de olması gerekmektedir (Tunceli İl Yıllığı; 2012; 301). Başka bir deyişle “bir kişinin talip olabilmesi için önce bir musahip bularak, Pire varması ikrar verip, el tutup tövbe etmesi gerek, talip olan kişi yılda bir kere Pir huzuruna çıkarak görgüden geçmesi gerekmektedir” (Doğan, 1998; 89). “Dini kardeşlik” ya da “Ahiret kardeşliği” olarak tanımlanan ve aralarında kan bağı bulunmayan iki insan arasında gerçekleşen musahiplik (Melikoff, 2015; 84) birbirine sahip çıkmak, maddi ve manevi yönlerde yardımda bulunmak, birbirini tehlikelere karşı korumak anlamına gelmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 301). Başka bir ifadeyle Musahiplik iki evli çiftin, Pir önünde söz vererek dünya ahret kardeş olmaları anlamına gelmektedir. Musahipler arasındaki kardeşlik ilişkisi çok önemlidir. Zira musahiplerin namusları hariç her şeyleri ortaktır. Hatta musahipler arasındaki kardeşlik ilişkisi o kadar kuvvetlidir ki bu kişilerin yedi göbek çocuklarının evlenmesi uygun değildir (Doğan, 1998; 85).

Müşahip olacak kişilerin musahipliğinin gerçekleşebilmesi için bazı koşullar bulunmaktadır. Musahip olmak isteyen kişilerin evli olmalarının yanı sıra karakterlerinin, yaşlarının ve ekonomik düzeylerinin de birbirine uygun olması gerekmektedir. Ayrıca musahip olacak kişilerin yakın derecede akraba olmamaları gerekmektedir. Kısaca birçok açıdan birbirine denk olan evli iki kişi arasında musahipliğin gerçekleşmesiyle birlikte musahip olan kişilerin eşleri de musahip olmuş olur. Yani müşahiplik iki evli çift yani dört kişi arasında gerçekleşmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 301). Ancak Yaman’a göre musahip olacak kişilerin evli olup olmaması konusunda farklı görüşler de bulunmaktadır (Yaman, 2001; 54).

Kısaca talip olarak adlandırılan bir kişinin hem dinsel hem de sosyal hayatının düzenli bir şekilde işleyebilmesi için musahiplikle birlikte kendisine yerine getirmesi gereken bazı görevler ve sorumluluklar yüklenmektedir (Yıldırım, 2018; 123). Çünkü Alevilikte musahibi olmayan bir kişinin eksik olduğu kabul edilir. Bu yüzden bir talibin tamamlanabilmesi ya da tam olarak bir yol erbabı olabilmesi için musahip edinmesi gerekmektedir. Böylece musahip olan kişiler birbirlerini eğiterek, doğru yolu göstererek eksiklerini giderir ve tam anlamıyla bir mükemmelliğe ulaşırlar (Öz, 2001a; 232). Ancak musahip olan kişiler sorumluluklarını yerine getirmeyip musahipliğe aykırı davranışlarda bulunurlarsa düşkünlük cezasına çarptırılırlar (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 302). Çünkü Alevilikte Alevi toplumunun inanç ve sosyal hayatını düzenleyen, ayakta tutan ve yaşatan kurallar çok önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden bir kişi Alevilikte çok önemli olan kurallardan herhangi birine uymazsa düşkün sayılır. Düşkünlük en genel tanımıyla suç işleyen birisiyle kimsenin konuşmaması, alışveriş yapmaması ve toplum dışı bırakılmasıdır (Bozkurt, 1993; 126).

Ayrıca Alevilikte eşlerin boşanması ve tek eşli evlilik dışındaki evlilikler hoş karşılanmamaktadır. Dolayısıyla Alevilikte bir kadın ya da bir erkek gayri resmi bir ilişkide bulunursa bu durum “beline sahip olmamak” olarak görülür. Başka bir deyişle bu kişiler “beline sahip olmak” ilkesine uymadıkları için düşkün kabul edilir ve tecrit cezası alır (Algül, 1999; 221). Alevilikte kirvelik, musahiplik ve düşkünlük kurumu ile herhangi bir ocaktan gelen Alevi Dedesinin cemlerde ocak mensuplarına sürekli olarak hatırlattığı “El-Dil-Bel’e sadık ve sahip olmak; kendi nefesine zor geleni başkalarına yapmamak ve haddini bilmek” (Gülşan, 2001; 102) gibi ahlak kurallarıyla aile kurumu ve bu bağlamda toplumsal yapı korunmaya çalışılmıştır. Zira aile kurumunun varlığı bir Alevinin hem inançsal hem de sosyal hayatını olumlu yönde etkilemektedir. Dolayısıyla Alevilikte aile kurumunun çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir (Yaman, 2001; 68).

2.1.1.3. Alevi Ocaklarında Yaşlının Yeri, Önemi ve Yaşlılığa Bakış

Adalete, insan haklarına, özgürlüğe, eşitliğe, hoşgörüye, dayanışmaya, yardımlaşmaya, sevgiye, saygıya büyük önem atfeden Aleviler Allah’taki

güzelliklerin insanda bulunabileceğine ve Allah'ı sevmenin insanı sevmekle başlayacağına inandıkları için insan sevgisini ve her türlü sevgiyi inançlarının temelinde koymuşturlar (Kılıç, 2016; 246). Başka bir deyişle zengin bir kültür yumağını temsil eden Alevilik hoşgörü ve sevgiyi temel almaktadır (Özcan, 2007; 128). Dolayısıyla Alevilikte 7'den 70'e bütün insanlara sahip oldukları konum, cinsiyet ya da yaştan ziyade sırf insan oldukları için değer verilir. Ayrıca Alevi anlayışına göre yaratılış olarak eşit kabul edilen bütün insanlar candır ve yüceltmeye layıktır (Özcan, 2007; 137). Alevilikte sürekli olarak yüceltilen canların hem aile kurumuna hem de topluma karşı yerine getirmeleri gereken bazı sorumlulukları vardır. Çünkü Alevi anlayışına göre bir can ancak bu sorumluluklarının farkında olursa özgürlük bilincine ulaşır (Algül, 1999; 269). Bu yüzden Alevi dedeleri cem töreni olarak adlandırılan ve ibadet etmenin yanı sıra insanların yakınlaşmasına, kaynaşmasına imkân veren dolayısıyla insanlar arasındaki anlaşmazlıkları ortadan kaldırarak toplum birliğini sağlayan dini toplantılarda Ocak mensuplarına bazı telkinlerde bulunurlar (Doğan, 1998; 83). Mesela bir can yola girerken yapılan giriş töreninde uyarıcı olan kişiden şu öğütleri alır:

“...Mürşidini Pir'in varisi ve gerçek baban, rehberini gerçek anan bil. Yalan söyleme. Haram yeme. Gıybet etme (arkadan dedi-kodu etme), şehvetperest olma, 'Eline- Diline- Beline' sahip ol. Kibir ve kin tutma. Kimseye haset etme. Garaz, buğuz, inad etme. Gördüğünü ört, görmediğini söyleme. Elinle koymadığın şeye yapışma. Elinin ermediği yere el uzatma. Sözünün geçmediği yere söz söyleme. İbretle bak, Hilm (yumuşaklık) ile söyle. Küçüğe izzet, büyüğe hürmet ve hizmet eyle. İkrarını saf eyle. Hakk'ı kendi özünde mevcut bil, erenlerin esrarına agah ol... Özünü bu yolda böylece sabit-kadem eyle...” (Noyan, 1976; 192).

Alevilikte aile kurumunun ve toplum düzeninin korunabilmesi için bir Alevi'den bu ahlaki ilkeleri yerine getirmesi beklenir. Dolayısıyla bu ahlak ilkelerine göre yaşayan bir Alevi ailenin bütün fertlerine karşı sorumluluklarını yerine getirerek aile birliğinin korunmasına yardımcı olur. Ayrıca herhangi bir Ocaktan gelen bir Alevi Dedesi her yıl belli aralıklarla taliplerini ziyaret ederek aile içerisinde problem olup olmadığını kontrol etmektedir. Eğer aile içerisinde sorunlar varsa ailenin bütün fertleri dinlenir. “Kimin kimden şikâyeti ve rızalığı olduğu sorulur, şikâyet varsa

özeleştirilip razılık alınır ve tekrarlanmaması için de söz alınır” (Algül, 1999; 233). Alevilikte Aile kurumunu ve aile bağlarını ayakta tutan, güçlendiren ahlak ilkelerinin yanı sıra Alevi Dedelerin taliplerini ziyaret etmesi başta yaşlılar olmak üzere tüm aile fertlerini herhangi bir haksızlığa karşı korunup kollanmasını sağlamaktadır. Burada görüldüğü gibi geleneksel Alevi toplumunda yaşlılar sorun olarak görülmemişlerdir. Çünkü geleneksel toplumsal dönemde tarımsal özelliklerin ve dayanışmanın yanı sıra din, örf adet ve geleneklerin belirlediği geleneksel geniş ailede ailenin tüm bireyleri maddi ve manevi açıdan birbirlerine destek olarak yaşamlarını paylaşmışlardır (Yıldırım, 2013a; 71-73). Dolayısıyla kültürün birer aktarıcısı olan yaşlı bireyler geleneksel toplumda ailenin diğer üyeleri gibi üretime aktif katılmanın yanı sıra bilgileri, tecrübeleriyle gençlere yol göstermişlerdir (Özkul ve Kalaycı, 2015; 266).

Ancak modernleşme, aydınlanma, sanayi devrimi ve kentleşmeyle birlikte geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte üretim biçimlerinde ve toplumsal ilişkilerde köklü değişimlerin yaşanması geleneksel aile yapısını ve işlevlerini etkilemiştir (Aktay, 2014; 182; Yıldırım, 2013; 123). Dolayısıyla toplumsal alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak diğer birçok toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da geleneksel aile yapısında çözümler olmuştur. Çünkü Yıldırım’a göre yalıtılmış, kırsal bir karaktere sahip olan Geleneksel Alevi Toplumu modernizmle karşılaştıktan sonra dini ve toplumsal sistemini ayakta tutan, koruyan kurumlar, inançlar gibi bazı istikrar unsurlarını kaybederek çözülmeye başlamıştır. Başka bir deyişle kent düzeni ve modern ile karşılaşan Geleneksel Alevilik bir taraftan kentli bir form ve içerik kazanırken diğer taraftan geleneksel bileşenlerinin birçoğunu kaybederek modern Aleviliğe dönüşmeye başlamıştır (Yıldırım, 2018, 24). Bu bağlamda kırdan kente yaşanan göçler sonrası geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına dönüşmeye başlayan Alevi ailesinin kırsal alandaki rol ve işlevlerinin değişikliğe uğradığı söylenebilir (Yaman, 2001; 71).

Kısaca modern endüstriyel toplumların ortaya çıkardığı ve modern çekirdek aile olarak adlandırılan bu yeni aile tipi modern değerlerle yoğrulmuştur (Aydemir, 2005; 74). Çünkü uhrevi bağlantıları kopan aynı şekilde ulvi değerlerin korunmasından çıkan aile kurumu artık modern toplumların talepleri doğrultusunda salt maddi

unsurlarıyla öne çıkmaktadır(Tekin, 2014; 261).Bu durum sadakate, kanaatkârlığa, aile içi bağlılığa, yardımlaşmaya, paylaşmaya ve dayanışmaya vurgu yapan geleneksel aile yapısının küçülmesine, parçalanmasına ve aile içi ilişkilerin gevşemesine sebep olmuştur. Kısaca geleneksel toplum döneminde din, töre, örf, adet ve geleneklerin şekillendirdiği geleneksel aile yapısı artan sekülarizm, bireycilik ve rasyonelleşmenin etkisiyle sarsıntı geçirmiştir (Çelik, 2010; 27; Tekin, 2014; 269). Başka bir ifadeyle geleneksel aile yapısı toplumsal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak yapı ve zihniyet olarak her geçen gün daha çok çözülmektedir (Canatan, 2013; 114).Bu bağlamda üretici olma vasfını kaybederek modern dünyanın istekleri doğrultusunda büyük ölçüde bir tüketim alanına dönüşen aile çocukları eğitime, yaşlılara bakma ve koruma gibi daha önce yerine getirmiş olduğu birçok farklı görevi aile dışı kurumlara bırakmıştır (Yıldırım, 2013; 127-131: Can, 2013; 83). Hâlbuki geleneksel toplum döneminde tarıma dayalı üretimin olması aile içerisinde iş bölümü ve iş birliğinin yapılmasını zorunlu kılmış ve başta yaşlılar olmak üzere ailenin diğer tüm fertleri sahip oldukları imkân ve şartlara göre aile içerisinde birçok görevi yerine getirmiş ayrıca üretime de katkıda bulunmuşlardır. Özellikle günümüzde sorun olarak algılanan yaşlı bireyler eskiden üretime katkıda bulunmanın yanı sıra aile üyelerine birçok konuda rehberlik etmişlerdir. Böylece geleneksel toplum döneminde yaşlı bireyler aile içerisinde birçok görevi yerine getirerek hem ailelerine yardımcı olmuş hem de mevcut iş bölümü sebebiyle kendilerini faydalı hissetmiş ve bu durumdan memnuniyet, mutluluk duymuşlardır (Koyuncu, 2013; 360).

Ancak modernleşme, sanayileşme, kentleşmeyle birlikte geleneksel aile yapısı içerisinde çok önemli bir yere sahip olan eski yerleşik iş bölümü ve roller sistemi ortadan kaybolmaya başlamıştır (Çelik, 2010; 27). Dolayısıyla günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak geleneksel aile yapısına ve bu bağlamda yaşlı bireylere karşı bakış açısı da değişmiştir. Geleneksel toplumlarda aile içerisinde ön planda olan ve değer verilen yaşlılar, günümüzde geleneksel ailenin yerini almış olan çekirdek ailenin dışında kalarak sorun olarak görülmeye başlamıştır (Bayrak, 2018; II). Ayrıca günümüzde genel olarak kent kültürünü özümsemiş genç kuşaklarda kültür, bilim ölçüleri ve gelecek tasarımları,

kır kültürünü taşıyan yaşlı kuşaklarda ise inanç ve tekrarlanmış gelenekler ön plana çıktığı için genç kuşak ve yaşlı kuşak arasında türdeş olmayan kültürel ve yaşam biçimsel farklılıkların olduğu da sık sık vurgulanmaktadır (Algül, 1999; 343). Çünkü özellikle göç ve kentleşmeyle birlikte kültür, kuşak ve alışkanlıklardaki farklılaşmalar birçok toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da genel ve güncel istemlerinde ve beklentilerinde bazı farklılıkların ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Algül, 1999; 343). Dolayısıyla toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak Alevilikte çok önemli bir yere sahip olan Aile, Musahiplik, Dedelik-Taliplik gibi bazı kurumların işlevlerinde ortaya çıkan değişimlere paralel olarak yaşlılara karşı bakış açısının da değiştiği söylenebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TUNCELİ'DE BULUNAN BAZI ALEVİ OCAKLARI

3.1. Ağuıçen (Ağuçan) Ocağı

Doğum ve ölüm tarihi tam olarak bilinmeyen ve asıl adı Seyyit Temiz olan Ağuıçen, Hoca Ahmet Yesevi'nin Yeside'ki okulunun başında bulunmuş olan ve Moğol işgalinden sonra Azerbaycan'a göç etmiş Seyyit Lokman Perende'nin torunudur. Ağuıçen kardeşler olarak adlandırılan ve Seyyit Perende'nin torunları olan Seyyit Temiz ve Seyyit Can söylenenlere göre Harput (Elazığ)' a gelmiş ve Sün köyüne yerleşmişlerdir (Saltık, 2009; 142). Harput beyleri Seyyit Temiz ve kardeşi Seyyit Can'ı sınamak için kendilerine bir fincan ağı (zehir) sunmuşlardır. Seyyit Temiz ve küçük kardeşi Seyyit Can kendilerine sunulan ağıyu içmiş ve Seyyit Temiz içtiği ağıyu bir damlasını harcamadan parmağından, küçük kardeşi Seyyit Can ise içtiği ağıyu topuğundan gerisin geri fincana akıtmıştır. Bu yüzden bu kardeşlere ve soylarına “Ağı İçenler” ya da “Ağuçanlar” denilmiştir (Saltık, 2009; 142: Tunceli İl Yıllığı; 2012; 297).

Ağuıçenler Tunceli ilinin Hozat ilçesine bağlı Karabakir, Çemişkezek ilçesine bağlı Doğan ve Pertek ilçesine bağlı Hıdırdamı köyünde oturmaktadır (Saltık, 2009; 146). Ayrıca Hozat ilçesine bağlı Karabakir köyü Ağuıçen Ocağının merkezi olarak kabul edilmekte ve bu köyde bulunan türbe yöre halkı tarafından sık sık ziyaret edilmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 297).

3.2. Baba Mansur Ocağı

Halk tarafından çok sevilen ve Baba Mansur olarak adlandırılan Seyyit Mansur, Erzurum Saltuklu beyi Seyyit Muhammet Saltuk'un oğludur. Ayrıca Baba Mansur'un İmam Muhammet Bakır'ın soyundan geldiğine inanılmaktadır (Saltık, 2009; 147-148: Tunceli İl Yıllığı, 2012; 297). Anlatılanlara göre “ Baba Mansur, Hacı Bektaş Veli'den 200 yıl önce düşmanlarından kaçıp, Anadolu'ya gelerek bugünkü Muhundu'nun kuzeyinde bulunan bir mağarada bir süre saklanmış. Daha sonra gizlendiği yerden çıkıp, bugün ocak merkezinin bulunduğu yere gelerek, orada bir ev yapmaya başlamış. Evi yaptığı sırada Musahibi Kureyş Baba onu ziyarete

gelmiş. Oda Musahibini karşılamaya çıkınca, yapmakta olduğu duvar da onunla birlikte yürümüştür. O duvar hala Cem evinin kısmında muhafaza edilmektedir” (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 297; Saltık, 2009; 147).

Baba Mansurlar Tunceli’de merkeze ve Ovacık, Mazgirt, Pülümür ilçelerine bağlı olan bazı köylerde oturmaktadırlar (Saltık, 2009;152). Ayrıca Baba Mansur Ocağının merkezi, Tunceli’nin Mazgirt ilçesi Darıkent (Muhundu) beldesindedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 297).

3.3. Delil Bircan (Berhucan) Ocağı

İmam Zeynel Abid’in oğlu Seyyit Zeyd kolundan gelen Delil Bircan, anlatılanlara göre kardeşi Cemal Abdal’la birlikte Anadolu’ya gelip önce Elazığ Karakoçan’ın Delikan köyüne yerleşmişlerdir. Daha sonra Delil Bircan Tunceli’ye geçip Venk köyünde yaşamını sürdürmüştür (Saltık, 2009; 153). “Menkibeye göre bu zat bir gün müritleriyle birlikte bir kuzu yemiş, sonra kuzunun kemiklerini bir araya getirip dua etmiş, kuzu dirilmiş, bundan dolayı da kuzuyu dirilten şeyh; manasında kendisine Şeyh Delil Berhucan denilmiştir (Tunceli İl Yıllığı; 2012; 298).

Berhucanlar Tunceli’de merkeze ve Pertek ilçesine bağlı olan bazı köylerde oturmaktadırlar (Saltık, 2009; 158). Delil Bircan Ocağının merkezi Tunceli ili yakınında Kırmızı Dağın Güneybatısındaki Dedeabaç köyünde bulunmaktadır (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 298).

3.4. Seyyit Cemal (Derviş Cemal) Ocağı

Hacı Bektaşî Veli Dergâh’ında yetişmiş dervişlerden biri olan Seyyit Cemal, söylenenlere göre Hozat ilçe merkezine yakın Seyit Cemaller (Derviş Cemal) köyünde kıtlık ve yokluk döneminde bile sahip olduğu sürüye çok iyi bakmıştır. Seyyit Cemal sürüsünü alıp meşe ormanlarına götürür ve elinde tuttuğu asa ile buradaki kuru ağaç dallarına dokunmuş. Derviş Cemal’in asısıyla dokunduğu kuru meşe dalları taze süngüler ve yapraklar vermiştir. Böylece sürüdeki hayvanlar bu şekilde beslenmiştir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 298).

Derviş Camaller Tunceli ilinin Hozat ve Pertek ilçelerine bağlı olan bazı köylerde oturmaktadırlar. Ayrıca Derviş Cemal evlatlarının bir kolu Eskişehir Doğançayır

beldesinde de oturmaktadır. Saltık'a göre Derviş Cameliler, Sarı Saltık'ı ve Sarı Saltıklıları mürşit bilmişlerdir (Saltık, 2009; 161-163).

3.5. Kureyşan (Mahmut Hayrani) Ocağı

Hacı Bektaş Veli'ye hayran kaldığı için kendisine “Hayrani” takma adı verilmiş olan Seyyit Mahmut Hayrani Tunceli bölgesinde yaşamış daha sonra Akşehir'e yerleşmiştir (Saltık, 2009; 164). Düzgün Baba Hacı Kureyş'in oğludur ve söylenenlere göre Hacı Kureyş Hazretleri İmam Kazım Soyundan gelmektedir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 298).

Kureyşanlılar Tunceli'de merkeze ve Pertek, Pülümür, Ovacık, Nazimiye, Mazgirt, ilçelerine bağlı olan bazı köylerde oturmaktadırlar (Saltık, 2009;169-170). Tunceli'deki Kureyşan Ocağı, yöre halkı için en önemli Ocaklardan birini temsil etmekte ve bu Ocak Nazimiye ilçesinin Düzgün Baba Dağı civarındaki Büyük Köyü'nde bulunmaktadır (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 298).

3.6. Sarı Saltık Ocağı

Muhammet Buhari'nin oğlu Ebul Kasım Saltık'ın soyundan gelen Şerif hızır, sarışın olduğu için “Sarı”, ataları olan Erzurum Saltuklarından da “Saltuk” sanını alarak “Sarı Saltuk” olarak anılmaya başlamıştır (Saltık, 2009; 171). “İnanışa göre Sarı Saltık, Hakka yürüdüğünde yedi tabutta baş göstermiştir” (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 299).

Sarı Saltıklar Tunceli'de merkeze ve Hozat, Çemişkezek, Mazgirt, Pülümür ilçelerine bağlı olan bazı köylerde oturmaktadırlar (Saltık, 2009;189-190). Yöre halkı tarafından sık sık ziyaret edilen Sarı Saltık'ın türbesi Hozat-Ovacık yolu üzerinde, Derik köyü (Sarı Saltık) yakınında 2000 metre yükseklikteki bir tepededir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 299).

3.7. Şeyh Çoban Ocağı

İmam Musa Kazım soyundan gelen Şeyh Çoban Moğol işgali sonrası önce Tunceli Hozat İlçesinin Kuru köyüne daha sonra Mürşidi Sarı Saltık'dan destur alarak Mazgirt'in İsmaili köyüne yerleşmiş ve burada çoğalan soyu Tunceli ve Erzincan

köylerine dağılmışlardır. Şeyh Çoban Ocağının merkezi ise Tunceli-Mazgirt ilçesi İsmaili köyüdür (Saltık, 2009;191: Tunceli İl Yıllığı, 2012; 299).

Tunceli’de Ana Ocak olarak adlandırılan bu Ocakların yanı sıra aile ve soylar tarafından oluşturulmuş Ali Abbaslar (Celal Abbas) Ocağı, İmam Rıza Ocağı, Pir Sultan Ocağı, Seyyit Sabunlular Ocağı, Sultan Hıdır (Üryan) Ocağı ve Şah (Şih) Ahmet Ocağı gibi bazı Ocaklar da bulunmaktadır (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 299).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırma Modeli

Tunceli’de bulunan Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının nasıl olduğunun sorgulandığı bu çalışma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel ya da kalitatif olarak adlandırılan araştırmalar, bir sorunun altında yatan nedenlerini ve temel motivasyonları anlamak için; nasıl, niçin sorularına yanıt bulmak amacıyla yapılır (İslamoğlu, Alnıaçık, 2016; 47). Başka bir ifadeyle araştırmaya dâhil olan kişilerin görüş ve deneyimlerine büyük önem veren, esnek ve bütüncül bir yaklaşımla araştırmanın yapılmasını sağlayan nitel araştırma, insan davranışını içinde bulunduğu ortam içerisinde ve çok yönlü olarak anlamayı amaçlar (Şimşek, Yıldırım, 2016; 37). Bu yüzden araştırma ortamına dair samimi, birinci elden bilgiyi vurgulayan araştırmacı, toplumsal yaşamı daha bütünsel anlamak ve derinlemesine analiz edebilmek için kişisel anlayıştan, duygulardan ve insan perspektiflerinden yararlanmaya çalışır (Neuman, 2016; 226). Dolayısıyla araştırmanın gerçekleştiği yerde zaman harcayan, araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan görüşen ve gerektiğinde bu kişilerin deneyimlerini yaşayan, alanda kazandığı bakış açısını ve deneyimleri, toplanan verilerin analizinde kullanan araştırmacı, araştırma sürecinin doğal bir parçası haline gelmenin yanı sıra çoğu zaman bir veri toplama aracı işlevi görerek araştırmasını yürütür (Şimşek, Yıldırım, 2016; 44). Başka bir ifadeyle nitel olarak yapılan bir araştırma, “olayı ilgili bireyin bakış açısı, gözü ve duyusu ile görmeye olanak vermektedir” (İslamoğlu, Alnıaçık, 2016; 217). Ancak araştırmacı araştırma süreci boyunca keyfi biçimde kişisel fikirlerini araya sıkıştırmaktan, veri toplama konusunda kaypak olmaktan veya kanıtları kişisel önyargıları destekleyecek biçimde seçici olarak kullanmaktan kaçınır (Neuman, 2016; 226).

Kısaca ve özetle nitel bir araştırma: “Doğal ortama duyarlılık”, “araştırmacının katılımcı rolü”, “bütüncül yaklaşım”, “algıların ortaya konması”, “araştırma deseninde esneklik”, “tümevarımcı analiz”, “nitel veri” gibi temel özellikler taşımaktadır (Şimşek, Yıldırım, 2016; 42). Bu çalışmada nitel araştırmanın bu temel özellikleri göz önünde tutulmuş ve Tunceli Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna

bakışları ile ilgili bilgiler nitel araştırmanın desenlerinden biri olan “olgubilim” (fenomenoloji) deseni kullanılarak incelenmeye çalışılmıştır. Fenomenoloji ya da olgubilim deseni farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanarak kesin ve genellenebilir sonuçlar ortaya koymaktan ziyade incelenen olgunun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır (Şimşek, Yıldırım, 2016; 69-72). Başka bir deyişle “gerçek nedir?” sorusuna cevap arayan fenomenoloji yaklaşımında olguları tanımlamak önemlidir. Bu bağlamda araştırmacı araştırmaya katılan kişilerin kişisel tecrübeleri ile ilgilenmekte, bireyin algulamaları ve olaylara yükledikleri anlamları incelemektedir (Akturan ve Esen 2008’den akt. Göçer, 2013; 29). Dolayısıyla Tunceli Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının daha iyi anlaşabilmesi için bu çalışmada fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Bu araştırmanın amaçları doğrultusunda Alevi Dedeleri, yaşlı bireyler (65 yaş ve üzeri) ve yakınları ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilerek Tunceli ilinde bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi sorgulanmış ve bu bağlamda başta Alevi Dedeleri olmak üzere yaşlı bireylerin (65 yaş ve üzeri) ve yakınlarının yaşlılık algısı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yani bu çalışmayla hem literatürden hem de sahadan elde edilen veriler ışığında Tunceli ilinde bulunan Alevi ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışları sosyolojik olarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Yeri ve Çalışma Grubu

Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının sosyolojik analizinin yapıldığı bu çalışma Tunceli ilinde gerçekleştirilmiştir. Tunceli eski adıyla Dersim Cumhuriyet’in ilanından sonra il yapılmıştır. 1935 tarih ve 2884 sayılı Kanunla Dersim adı Tunceli olarak değiştirilmiştir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 81). Zengin bir bitki örtüsüne sahip olan Tunceli ili sarp ve dağlık yapısıyla korunaklı bir bölge oluşturduğu için tarihte birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 79). Tamamı Fırat Havza’sı içerisinde bulunan ve doğal sınırlarla kuşatılmış, yüksek bir bölgede yer alan Tunceli İli Nazımiye, Ovacık, Pertek, Pülümür, Çemişgezek, Hozat ve Mazgirt ilçeleriyle doğuda Bingöl ve Elazığ batıda ve kuzeyde Erzincan, güneyde ise Elazığ iliyle komşudur (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 17-19). Tunceli ilinde hâkim olan inanç kâmil insan olmayı hedef alan, zahirilikten

ziyade öze büyük önem veren ayrıca Anadolu'nun kendine has İslami yorumu ve bu çerçevede oluşan inançsal dokunun etkisini üzerinde taşıyan Aleviliktir (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 293). Tunceli ilinde sosyo-kültürel hayatın şekillenmesinde Alevi inancının yanı sıra doğa koşullarına bağlı ekonomik faaliyetler ve toplumsal alanda yaşanan değişimler ve gelişmeler etkili olmuştur (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 281). Deniz'e göre Tunceli ili aşiret örgütlenmesine sahiptir ve Tunceli ilinde bazıları küçük olmakla birlikte 100 yakın aşiret bulunmaktadır (2011; 15). Ayrıca bu aşiretlerin bazıları Ocak/seyyit olma özelliğini de taşımaktadır (Deniz, 2011;71). Ancak Tunceli ilinde gerçekleştirilen "Tunceli İli Sosyal Analiz" adlı araştırmaya göre "aşirete bağlılık anlayışı aşınmış, şehirleşme ile birlikte daha bireyci ve küçük yapılar filizlenmeye başlamıştır. Cemaat ve karşılıklı bağımlılık duygusunun azalması ile boşalan alana, kentli nüfus grupları, derneklerin sendikaların, sivil kuruluşların olduğu yapılar yerleşmeye başlamıştır" (Solak ve ark. 2015; 85). Başka bir ifadeyle Yıldırım'a göre kitlesel göç hareketiyle kentlere yerleşmeye başlayan Alevi toplumları modernizm ile tanışmış ve 1950'lerden sonra Alevilerin kapalı kırsal toplum yapısı çözülmeye başlamıştır (2018; 24).

Tunceli ilinde gerçekleştirilen bu çalışma araştırmamızın amaçları doğrultusunda zengin, sağlıklı ve güvenilir verilere ulaşabilmek için amaçlı örneklem yöntemleri arasından maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak Alevi Ocaklarının yoğunluk gösterdiği köyler ve ilçeler başta olmak üzere kent merkezinde seçilen Alevi Dedeleri/Pirler, yaşlı bireyler ve aileleriyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Böylece maksimum çeşitlilik örneklemesindeki temel amaç göz önünde bulundurularak görece olarak küçük bir örneklem oluşturulmuş ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliği maksimum derecede yansıtılmaya çalışılmıştır. Çünkü nitel araştırmalarda tercih edilen amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme ile evrene geçerli genellemeler yapmaktan ziyade çeşitlilik gösteren durumlar arasında ne tür ortaklıkların, benzerliklerin veya farklılıkların var olduğu ortaya çıkartılmaya çalışılır (Şimşek, Yıldırım, 2016; 118-120). Dolayısıyla Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının çeşitli yönleriyle ortaya çıkartılabilmesi ve daha iyi anlaşılabilmesi için araştırmamızın çalışma gurubu, amaçlı örneklem yöntemlerinden

biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme yoluyla Tunceli’de yaşayan ve her biri herhangi bir Ocağa mensup veya talip olan üç gruptan (Alevi Dedeleri/Pirler, 65 yaş ve üstü yaşlılar ve yakınlarından) 35 kişi seçilerek oluşturulmuştur.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Aracı ve Soruları

Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının incelendiği bu çalışmada veri kaynağı olarak üç gurupla görüşülmüştür. Çalışmanın birinci gurubunu Alevi Dedeleri/Pirler, ikinci gurubunu 65 yaş ve üstü yaşta olan yaşlılar ve üçüncü gurubunu ise yaşlı bireylerin yakınları oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma gurubunu oluşturan kişilerin yaşlılık olgusuna bakış açılarını öğrenebilmek ve iç dünyalarına girebilmek için nitel araştırmalarda sık sık kullanılan veri toplama aracı olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Mülakat tekniği görüşülen kişilerin deneyimleri, tutumları, görüşleri, şikâyetleri duyguları ve inançları hakkında derinlemesine bilgi elde edilmesini sağlamaktadır (Şimşek, Yıldırım, 2016;129-130). Ayrıca çalışmamızın amaçları doğrultusunda yapılan görüşmelerden daha sistematik ve karşılaştırılabilir veriler elde edebilmek için yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır Yarı yapılandırılmış mülakat formunda araştırmacının sormayı planladığı araştırma soruları yer almaktadır. Ayrıca araştırmacı görüşülen kişinin sorulara verdiği yanıtları açması ve ayrıntılandırması için görüşmenin akışına bağlı olarak değişik yan ya da alt sorular sorabilmektedir (Otrar, Şentürk, 2015; 111).

Araştırmamızın amacına yönelik yarı yapılandırılmış mülakat formu hazırlanırken “kolay anlaşılabilir sorular yazma”, “odaklı (spesific) sorular hazırlama”, “açık uçlu sorular sorma”, “yönlendirmekten kaçınma”, “çok boyutlu soru sormaktan kaçınma”, “alternatif sorular ve sondalar hazırlama”, “farklı türden sorular yazma”, “soruları mantıklı bir biçimde düzenleme”, “soruları geliştirme” (Şimşek, Yıldırım, 2016; 137-140) gibi bazı bilimsel ilkeler göz önünde tutulmuştur. Ayrıca araştırmanın amacını gerçekleştirebilmek için mülakat formunda yer alan araştırma soruları hem literatür taraması ve danışman hocanın önerileri göz önünde tutularak hem de Sibel Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının yürütmüş oldukları “Yaşlılar ve yaşlı

Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri” adlı çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur.

Tunceli’de bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi ve bu bağlamda yaşlı, yaşlanma ve yaşlılık konusunda bilgi edinmeye yönelik sorular üç farklı şekilde hazırlanmıştır:

1. Alevi Dedelerine sorulacak sorular
2. Yaşlı bireylere sorulacak sorular
3. Yaşlı bireylerin yakınlarına sorulacak sorular

Böylece yarı yapılandırılmış mülakat formunda yer alan bu sorularla Tunceli ilinde bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi sorgulanmış ve bu bağlamda başta Alevi Dedeleri olmak üzere yaşlı bireylerin (65 yaş ve üzeri) ve yakınlarının yaşlılık algısı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu çalışmayla Tunceli ilinde yaşayan ve herhangi bir ocağa mensup ya da talip olan yaşlıların aile ve sosyal ilişkileri, günlük yaşam aktiviteleri, gün içerisinde yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar sorgulanmıştır. Böylece yaşlanmaya yüklenen anlamlar bağlamında yaşlıların sahip oldukları yaşlılık algısının onların günlük hayatını, gelecekte beklediklerini ve sosyal ilişkilerini nasıl etkilediği analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Tunceli Alevi Ocaklarının yaşlılık olgusuna bakışlarının incelendiği ve nitel olarak tasarlanan bu çalışmada veri kaynağı olarak belirlenen Alevi Dedeleri/Pirler, 65 yaş ve üstü yaşta olan yaşlılar ve yaşlı yakınlarıyla bütün görüşmeler boyunca bir kontrol olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme formları çerçevesinde on dört yaşlı (65 yaş ve üstü), yedi Alevi Dedesi ve 14 yaşlı yakını olmak üzere toplamda otuz beş kişiyle derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu bağlamda “esneklik”, “yanıt oranı”, “sözel olmayan davranış”, “ortam üzerindeki kontrol”, “soruların sırası”, “anlılık tepki”, “veri kaynağının teyit edilmesi”, “tamlik” ve “derinlemesine bilgi” gibi görüşme yönteminin güçlü kılan bu özellikler aynı şekilde sahada bulunan katılımcıya da birçok açıdan katkıda bulunur (Şimşek, Yıldırım, 2016; 133-134).

Dolayısıyla bu çalışmada da katılımcıya birçok açıdan esneklik sağlayan görüşmeler sayesinde katılımcı tarafından etkili bir görüşme için rahat ve sessiz bir görüşme ortamı sağlanmış, daha derin veriler elde etmek için bazen ek sorular sorulmuş bazen katılımcıların soruları daha iyi anlayabilmeleri için bazı sorular değişik şekilde ifade edilmiş bazen de görüşmenin gidişatına göre soruların sırası değiştirilmiştir. Ayrıca veri toplama sürecine bizzat katılmış olan aynı şekilde bütün görüşmeler kendisi tarafından gerçekleştirilmiş olan katılımcı görüşme sürecinde katılımcıların davranışlarını, mülakat yapılan ortamı gözlemleyerek hem görüşmeler arasındaki bağlantıyı sağlamış hem de görüşmenin yanı sıra bu tür gözlemlerde bulunarak görüşmelerden elde edilen bilginin ne kadar geçerli olup olmadığını kontrol etmiştir. Böylece “araştırma alanına olan yakınlık, yüz yüze görüşmeler yoluyla ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplama, gözlemler yoluyla doğrudan ve olayın gerçekleştiği doğal ortam içinde bilgi toplama, uzun süreli bilgi toplama ve elde edilen bulguların teyit edilmesi için alana gidebilme ve ek bilgi toplama” (Şimşek, Yıldırım, 2016; 270) gibi nitel araştırmalarda geçerliliği sağlayan bu önemli özellikler bu araştırmada da uygulanarak araştırmanın geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Ayrıca görüşmelerden sağlıklı verilerin elde edilmesi için öncelikle yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla her gruptan birer kişiyle pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama nitel araştırmada hazırlanan soru formunun hangi açılardan aksadığını aynı şekilde eksik veya fazla soruları tespit ederek soruların sıralamasına ilişkin son düzenlemeyi yapabilmek için uygulanmaktadır (Otrar, Şentürk, 2015; 112). Bu bağlamda görüşme formlarının son hali verildikten sonra görüşmeler nitel araştırmanın birçok ilkesi göz önünde tutularak Tunceli'nin merkezi başta olmak üzere bir köy ve ilçede gerçekleştirilmiştir. Ayrıca ekonomik sıkıntılardan dolayı Elazığ'a göç etmiş iki Alevi Dedesiyle Elazığ 'da bulunan bir cem evinde görüşmeler yapılmıştır. Tunceli'deki görüşmeler ise park, kafe, kahvehane, cem evinde yapıldığı gibi bazı katılımcıların evinde ya da iş yerlerinde yapılmıştır. Bu ortamlarda farklı gruplarda yer alan kişilerle yapılan görüşmelerde araştırmacı görüşmeler yapılmadan önce katılımcıların güvenini kazanabilmek için araştırmanın amacını ve önemini detaylı bir şekilde açıklayarak katılımcılara bilgi vermiştir. Daha sonra 27 kişiyle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazına alınmıştır.

Geriyeye kalan 8 görüşme ise araştırmacı tarafından not alınmıştır. Görüşme sürecinde konu hakkında derinlemesine bilgi elde edebilmek için araştırmacı katılımcı bir rol üstlenmiştir. Araştırmada etkin bir rol alan araştırmacı doğal ve rahat bir iletişim ortamı sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca araştırmacı görüşmeler sırasında görüşülen kişileri yönlendirmeden kaçınarak yansız davranmıştır. Kısaca araştırmacı görüşme sürecinin etkili ve verimli bir hale gelmesi için “görüşme sorularını sorarken akışa göre gerekli değişiklikleri yapma”, soruları konuşma tarzında sorma”, “teşvik edici olma ve geri bildirimde bulunma”, “görüşme sürecini kontrol etme” ve “yansız ve empatik olma” (Brookfield 1992; Patton 2002’den akt. (Şimşek, Yıldırım, 2016; 147) gibi bazı ilkeleri göz önünde tutarak birçoğunu görüşmeler sırasında uygulamaya çalışmıştır.

Farklı ocaklara mensup ve talip olan 35 kişiyle yapılan görüşmeler tamamlandıktan sonra görüşme dökümleri yapılmıştır. Araştırmacı tarafından katılımcıların kimliklerinin gizli tutulabilmesi için her katılımcıya farklı bir kod verilmiştir. Ayrıca görüşmeler sırasında katılımcılara sürekli olarak söylendiği gibi araştırmaya katılan 35 katılımcının kişisel bilgileri gizli tutulmuştur. Araştırmacı tarafından deşifre edilen mülakatlar defalarca okunmuş daha sonra elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Nitel araştırmada yapılan analizin derinliğine göre veri analiz süreci genelde “betimsel analiz” ve “içerik analizi” olmak üzere iki farklı şekilde gruplandırılmaktadır. Elde edilen verilerin daha önce belirlenen temalara göre özetlenmesi ve yorumlanması betimsel analize, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşma ise içerik analizine karşılık gelmektedir. (Şimşek, Yıldırım, 2016; 239-242). Bu bağlamda nitel bir araştırma olarak tasarlanan bu araştırma birbirine benzeyen verileri belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmeyi ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir biçimde düzenleyerek yorumlamayı sağlayan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Genel olarak içerik analizi yöntemi verilerin kodlanması, temaların bulunması, kodların ve temaların düzenlenmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde yapılmaktadır (Şimşek, Yıldırım, 2016; 243). Bu noktada içerik analizi yöntemine uygun olarak verilerin analizinden önce oluşturulan genel kavramsal çerçeveye ve araştırmanın sorularına göre kodlamalar yapılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler incelendikten

sonra elde edilen bazı yeni veriler kod listesine eklenmiş veya elde edilen bu yeni verilere göre önceden oluşturulmuş bazı kodlar değiştirilmiştir. Ayrıca önceden hazırlanmış temalar da daha sonra elde edilen verilere göre tekrar gözden geçirilmiştir. Böylece sahadan elde edilen verilere göre yeni kod ve temaların eklenmesiyle birlikte daha önceden belirlenen kod ve temaların yenilenerek geliştirilmesi sağlanmıştır. Bu bağlamda kodlar ve temalar tekrar gözden geçirilip düzenlendikten sonra bulguların tanımlanması ve yorumlanmasına geçilmiştir. Sahadan elde edilen verilerin bu şekilde ele alınıp analiz edilmesi araştırma sürecinde araştırmacıya büyük bir kolaylık sağlamıştır.

Böylece Tunceli Alevi ocaklarına mensup veya talip kişilerin yaşlılık algısının tam olarak analiz edilebilmesi için görüşme yapılan Alevi dedelerine, yaşlı yakınlarına ve yaşlılara (65 yaş ve üstü) yaşlılık olgusunun tanımından toplumsal değişimin yaşlıların yerini ve önemini nasıl etkilediğine kadar birbirinden farklı olan konularda birbirinden farklı olan sorular sorulmuştur. Bu bağlamda derinlemesine yapılan görüşmelerden elde edilen tüm veriler (1) Tunceli Alevi ocaklarında “yaşlılığın”, “yaşlının” ve “yaşlanmanın” nasıl algılandığı (2) Tunceli Alevi ocaklarında yaşlılar için yapılan hizmetler (3) günlük yaşam ve yaşlılar (4) yaşlıların “aile ve sosyal ilişkileri” (5) toplumsal değişim ve yaşlılık olarak belirlenen ana temaların altında analiz edilmiştir.

Bu bağlamda çalışmada Alevi Dedeleri, yaşlılar ve yaşlı yakınlarıyla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinde bulunan bazı kavram ve kuramlarla yorumlanmıştır. Ayrıca Alevi dedeleri, yaşlı yakınları ve yaşlılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen bulgular kavramsal ve kuramsal çerçevede yer alan bazı kuramların “teyit edilmesi, açıklanması, örneklendirilmesi veya çürütülmesi” (Şimşek, Yıldırım, 2016; 87) için de kullanılmıştır. Daha sonra araştırmanın sonuç kısmında bu çalışmada elde edilen nitel veriler daha önceden yürütülmüş olan bazı farklı çalışmaların bulgularıyla karşılaştırılmıştır.

Ayrıca araştırmacının araştırma s¼recindeki konumu açık ve net bir şekilde açıklanmış aynı şekilde veri kaynağı olarak araştırmaya katılan katılımcıların ve gör¼řmelerin yapıldığı ortamların tanımlanması detaylı bir şekilde yapılmış, araştırma verilerinin nasıl kaydedildiği, analiz edildiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Böylece veri toplama ve analiz yöntemleri ile ilgili ayrıntılı açıklamalar yapılarak araştırmanın dış güvenilirliğinin sağlanmasına yönelik önlemler alınmıştır. Ayrıca verilerin betimsel bir yaklaşımla doğrudan sunulması, aynı konu üzerinde yapılmış başka araştırmaların sonuçlarını ulaşılan sonuçların güvenilirliğini teyit etmek için kullanılması, gör¼řmeler yoluyla elde edilen bulguların gözlem yoluyla teyit edilmesi (şimşek, Yıldırım, 2016; 273-275) gibi nitel araştırmalarda alınması gereken bu önlemlerin birçoğu alınarak araştırmanın iç güvenilirliği de sağlanmaya çalışılmıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

5.1. Tunceli Alevi Ocaklarında “Yaşlılık”, “Yaşlılık” ve “Yaşlanmanın” Nasıl Algılandığı

İnsan yaşamının bir dönemine karşılık gelen yaşlılık dönemi genelde kayıpların yaşandığı bir dönem olarak görülmektedir. Bu nedenle yaşlı insanlar genelde engelli, yardıma muhtaç kişiler olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda literatürde yer alan birçok yaşlılık çalışmasında yaşlılığın bir inşa olduğuna dair bulgular yer almaktadır (Kurtkapan, 2017; 121; Kalaycıoğlu ve ark. 2003; Şentürk, 2015; 314). Araştırmanın bu bölümünde yaşlılığın ve yaşlanma sürecinin toplumsal olarak yapılandırılan algılarla, değerlerle, tutumlarla yakın bir ilişkisinin olduğunu savunan (Şentürk, 2015; 314) sosyal yapılandırmacılık kuramından hareketle yaşlanmaya yüklenen anlamların yaşlanmaya dair algıların Alevi Dedelerinin, yaşlı yakınlarının ve yaşlıların yaşlılık hakkındaki düşüncelerini nasıl etkilediği değerlendirilmiştir. Daha sonra toplumdaki yaşlılık söylemlerinin yaşlı insanların gelecekte beklentilerini, eşin vefatı ya da boşanma nedeniyle ikinci kez evlenme düşüncelerini nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Diğer birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da yaşlı insanlara yaşlarından dolayı bazı etiketlerin atfedildiği ya da bazı yaşlılık söylemleriyle ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmüştür. Bu bağlamda yaşlılık ve karşısındaki insanların bu etiketlere göre geliştirdikleri tutumlar etiketleme kuramının temel argümanı ile yorumlanmıştır. Ayrıca günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlı bir insanın toplum ve aile içinde değişen konumu, yaşadığı kayıplar modernleşme kuramının verilerinde yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

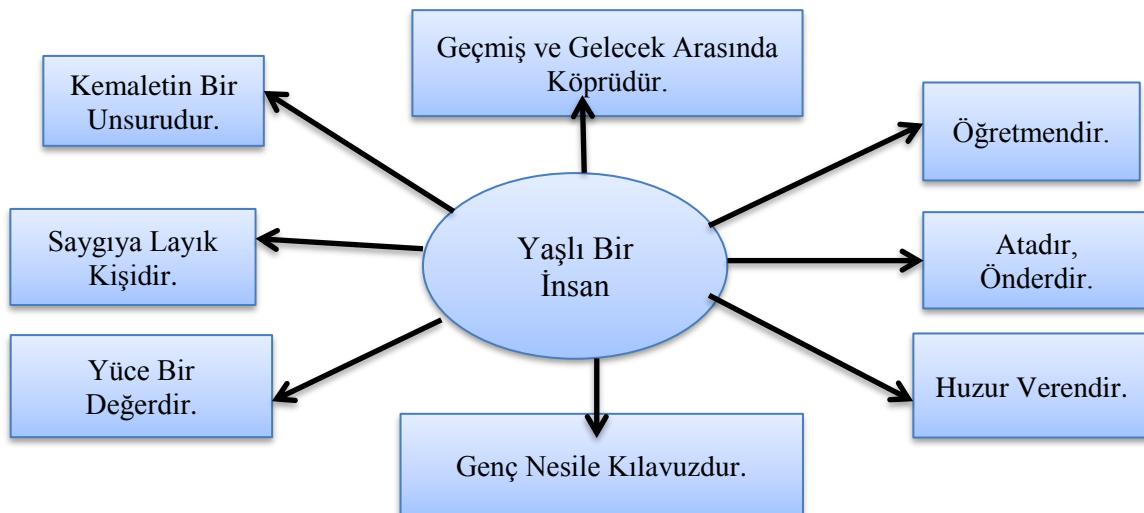
Bu bağlamda araştırmaya katılan Alevi Dedeleri arasında olumlu yönde olan bir yaşlılık algısının olduğu tespit edilmiştir. Ancak yaşlı yakınları ve yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bu katılımcıların yaşlılığa yüklenen anlamlardan olumsuz yönde etkilendikleri dolayısıyla yaşlı yakınları ve yaşlılar arasında olumsuz yönde olan bir yaşlılık algısının olduğu görülmüştür. Bu noktada Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler “itibarlı”, yaşlı yakınları

ve yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ise “ötelenen” yaşlılık kavramlarıyla açıklanabilir. Dolayısıyla araştırmanın bu teması dâhil olmak üzere diğer temalarda da açık veya örtük bir şekilde sıklıkla tekrarlanan olumlu ve olumsuz yönde olan yaşlılık algısının daha iyi anlaşılabilmesi için katılımcılar tarafından sizce yaşlılık ne anlam ifade eder? Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar? Sizce yaşlı kimdir? gibi sorulara verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler “Alevi Dedelerinin yaşlılık algısı”, 65 yaş ve üstü yaşlıların yaşlılık algısı”, “yaşlı yakınlarının yaşlılık algısı” olarak belirlenen temaların altında analiz edilmiştir.

5.1.1. Alevi Dedelerinin Yaşlılık Algısı

Görüşülen Alevi Dedeleri yaşlılık konusunda kendilerine yöneltilen sizce yaşlılık/yaşlanmak nedir? Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar? Sizce yaşlı kimdir? Sizce aile nedir? Sizce yaşlının aile içerisindeki yeri ve önemi nedir? Mensup olduğunuz Ocakların yaşlıya bakış açısı nasıldır? gibi sorulara genelde birbirlerine benzer yanıtlar vermişlerdir. Bu sorulara verilen yanıtlar incelendiğinde araştırmaya katılan Alevi Dedelerine göre genel olarak yaşlılık insan yaşamının olağan bir boyutudur ve insanların içinde buldukları topluma, sahip oldukları yaşam koşullarına, imkânlarla ve kendilerini nasıl hissettiklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Görüşme yapılan Alevi Dedeleri yaşlı bir insanı ise genelde şekil 1’de görülen kavramlarla tanımlamışlardır.

Şekil 1. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili Alevi Dedelerinin Görüşleri

Araştırmaya katılan Alevi Dedelerinin yaşlılıkla ilgili görüşleri şu şekildedir:

“Her canlı doğar, büyür, gelişir, yaşlanır ve ölür. Yaşlılık bedensel olarak, yapı olarak anatominin yaşlanmasıdır. Bu her canlı için böyledir. İnsanoğlu mutlaka değişim yaşar. Bu değişimin sonucunda insan ölüp gider. Tabii nasıl doğmak hak ise belli bir zaman diliminde büyüüp gelişmek hak ise ölüm de haktır. Tabii kimse yaşlılığı kolay kolay kabul etmek istemez. Ancak yaşlılık yaşamın bir kuralıdır. Yaşlılık insanların şartlarıyla ilgili bir olaydır. Yani çok anormal bir çevrede yaşarsanız, anormal bir ailede yaşarsanız bu koşullarda tabii ki vücudun çalışması da farklılık gösterir. Yani yaşlılık kişinin moraline, sahip olduğu imkânlarla ve toplumun yaşamıyla ilgilidir” (K2).

“Yaşlılık insan yaşamının bir evresidir. Ne mutlu ki doğuyoruz, büyüyoruz ve yaşlanıyoruz. Tabii bu yaşamın sonunda döneceğimiz yer de bellidir. Allah bize ruh vermiş. O ruhu, emaneti alacağı günü bekleriz. Yaşlılık böyle bir şeydir... Eğer insan yoksulluk çekerse, evlat acısı çekerse, eşiyile ya da hayatla barışık değilse, çocukları da kendisine değer vermiyorsa ve ekonomik açıdan sıkıntı yaşıyorsa işte o zaman insan erken yaşlanmaya başlar” (K4).

Bu bağlamda Alevi Dedelerine göre insan bedeni belli bir noktadan sonra birçok nedene bağlı olarak gerilemeye başlayabilir. Bu nedenle insanlar belli bir yaştan sonra kendilerini zinde hissetmeyebilirler. Ayrıca bel ağrıları, sancıları, hastalıkları artan ve saçları beyazlayan bir insan yaşlanmaya başladığını hissedebilir. Ancak Alevi Dedelerine göre tam anlamıyla yaşlanma bir insanın bedenlen çökmesi ve kendisini ruhen yaşlı hissetmeye başladığı andan itibaren başlamaktadır:

“Mevzuatlarda 60 yaşını doldurmuş, 60 yaşından sonraki yaş gurupları yaşlı olarak tanımlanmaktadır. Ama kimi insanlar bunu kabul etmiyor. Ruhum genç diyerek kendisini genç göstermeye çalışıyor. Bu bir yerde de doğrudur aslında. Bugün 60 yaş üstü 30 yaş 40 yaş yaşlarındaki bir insanın durumunu gerek vücut olarak gerek ruhsal olarak taşıyan çok insan var. Bunların birçok örneği vardır. O yüzden yaşlanma bir insanın kendisini ruhen yaşlı hissetmeye başladığı andan itibaren başlar” (K6).

“Belli bir yaşa gelen insan hayatın zorluklarını benimsedikten sonra yaşlanmaya başlar. Fakat her insanın kendine göre bir yaşam biçimi vardır. Buna bağlı olarak her insanın kendine göre bir yaşlılık vurgusu da vardır. Mesela bazı insanlar 40 yaşında yaşlanır, kendilerini yaşlı hissederler. Bazı insanlar ise 70 ya da 80 yaşına geldikten sonra kendilerini yaşlı hissedebilirler” (K3).

Bu çerçevede araştırmaya katılan bir Alevi Dedesi şöyle bir örnek vermiştir. “Mesela ben 66 yaşındayım ama çok fazla yaşlı değilim. Çünkü Allah’a şükür kendimi ruhen ve bedenen çok zinde hissediyorum. Çalışmayı çok severim, insanlarla konuşmayı severim, yardımlaşmayı severim...” (K4).

Ayrıca araştırmaya katılan bazı Alevi Dedelerine göre yaşlılık aslında her ne kadar belirli bir yaşın ilerlemesi, bedensel, fiziksel ve ruhsal anlamda gerilemelerin yaşandığı bir dönem olarak görünse bile yaşlılık olgusu Alevi inancı içerisinde kemaletin temsili olarak da anlam bulmaktadır:

“Alevi inancı içerisinde yaşlılıktaki mana aslında kişinin kendisini var eden içsel değerlerle buluşma süreci olarak değerlendirilir. Bu kemaletle ifade edilir... Yaş ilerledikçe insanın kemalet makamının da arttığına, olgunlaşma sürecinin daha da piştiğini gösterir ve pişme sürecinin devam ettiğinin ve kemalet sürecine yaklaştığının göstergesidir. Yaşlılıktaki mana kişinin dünyadaki bütün becerileri, yetenekleri, tecrübeleri ve yaşamışlıklarının hepsi inanç içerisinde saygıya değer bir anlam ve yer taşır. Bundan dolayıdır ki Alevi inancı özellikle bizim buradaki ocaklar içerisinde yaşlıya karşı büyük bir saygı ve hürmet duyulur... Kemalet kişinin kendini bilme süreci olarak değerlendirilir. Yaşlı insanlara artık sen kemalete geldin, kemalet noktasına geldin denilir. Yedi nefis aşamasını tamamlamış olman lazım. Nefsi kemaletle nefsi kutsiyeye, nefsi külliyyeye varmış olman lazım... Dolayısıyla kemaletin bir unsuru olarak değerlendirilen yaşlı insanlar değerlidir ” (K5).

“Her yaşamın çocukluk, gençlik, olgunluk ve yaşlılık evrelerinin her yaş diliminin güzel yanları vardır. Yani doğmak, öğrenmek, gelişmek sonra o bilgileri olgunlaştırmak ve kemalate ermek yine ihtiyarlık çağında da yaptıklarımızı değerlendirmek ve bu hak ve hakikat yolunda bir yere gelmeyi gerektirir ki

geliyorsunuz. Yaşınızın gereği bunları yaşıyorsunuz. Dolayısıyla bu en son olan yani ölüme yakın olan yaşantımızın son bölümü olan yaşlılık tabii ki insan yaşamının önemli bir dilimini oluşturmaktadır” (K2).

Bu bağlamda bir Alevi Dedesi yaşlılığın olumlu ve olumsuz tarafını kısaca şöyle anlatmıştır: “Yaşlılığın olumlu tarafı insan yaşlandığı zaman kendisini bir mürşidi kâmil hissederek... Eğer gezmezsen, gözlerin görmezse, kendi elin ve ayağınla yürümezsen yani elden ayaktan düşmüşsen ve çevrende kıymetin de olmazsa yaşlılığın en büyük olumsuz tarafı da bu olur” (K4). Dolayısıyla araştırmada elde edilen bulgulara göre Alevi Dedelerine göre bir kişi yaşının ilerlemesiyle birlikte bir taftan hayata dair bilgi ve tecrübe edinirken diğer taraftan fiziksel, ruhsal ve zihinsel olarak bazı kayıplar yaşayabilmektedir. Bu nedenle Alevi Dedeleri yaşlı bir insana saygı göstermenin yanı sıra yeri geldiği zaman yaşlı bir insanın korunup kollanması gerektiğini savunmaktadırlar:

“Yalnız inancımızın gereğinde değil, göreneklerimizde, adetlerimizde büyüklere saygı yaşlılara saygı onlara yardımcı olma vardır. Onların yaşı ilerlediğinde bazı sorunları olur. Onların sorunlarının çözümünde elbette ki Alevilik duyarlıdır. Bilirsiniz ki bir hak da ana baba hakkıdır ve büyüklere saygı duymak da haktır. Onları sahiplenmek, onların sorunlarını çözümlenmek, onların dertlerine çare bulmak bizim İslam âleminin de Aleviliğin de önemli bir geleneğidir” (K2).

“Yaşlı bir insanın kıymetini bilmek farzdır. Mesela bir ağaç yüzyıllarca yaşar. Ben Sakarya’da 630 yıllık ağaç gördüm. İnsanlar gidip oraya o ağaca ne kadar övgü yağdırıyorlar. O yılanmış ağaca nasıl hayranlıkla bakıyorlar. İşte yaşlı bir insan da böyle yüce bir değerdir, bir çınardır. Bunu bilip bu çınarın değerlerinden faydalanabilmen için ona bütün içtenliğimle, saygı ve sevgiyle yaklaşacaksın” (K1).

Ayrıca Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulara göre önder olarak kabul edilen yaşlı bireyler bilgileriyle, tecrübeleriyle, mütevazilikleriyle toplumdaki diğer insanlara yol gösterdikleri gibi varlıklarıyla huzur ve güven de vermektedirler:

“En sıkıntılı dönemlerde inanın ki bir yaşlının bir kâmilin elini öpüp onun hayır duasını almak istersiniz. Rahatlarsınız. Siz elini öpersiniz o da elini şöyle başınıza sürdüğü zaman inanın ki bir batarya gibi kendinizi şarj edilmiş gibi hissedersiniz. Canlı diri bir şekilde kalkar, yürümeye başlarsınız... Yaşlıların uyarısını dikkate alan, yaşlının söylemlerinden bir şeyler alabilen menzile varmada daha rahat yol alır. Ama dinlemeyen aman 90 yaşında o ne bilecek diyen adamın maalesef sonu hazin olur” (K6).

Benzer şekilde bir diğer katılımcı Alevi Dedesine göre “yaşlı bir insana hizmet etmek güzeldir. Bu insanı manevi açıdan mutlu eder. İnsana sabrı öğretir” (K1).

Bu bağlamda Alevi Dedelerine göre yaşlılar yalnız ocak sisteminde değil, toplumun bütün katmanlarında önemli bir yere sahiptirler. Aynı şekilde Alevi toplumunda aile kurumu da çok önemlidir. Aile kurumu insan ilişkilerinin, komşuluk ilişkilerinin, akrabalık ilişkilerinin ve bir aile içinde veya bir toplumdaki büyük, küçük, genç, çocuk ihtiyar arasında karşılıklı ilişkilerin oluşturulmasında ve sürdürülmesinde büyük rol oynar. Çünkü Alevi Dedelerine göre toplumun temel yapı taşı olan aile kurumu insan gelişiminin en büyük okullarından biridir ve insan yaşamını, toplum yaşamını en çok şekillendiren ailedir:

“Kişinin evlenmesi, musahip tutması, çoluk çocuğa karışması hayatın içine girmesi artık o kapının ilk adımlarına doğru ilerleyiş olarak değerlendirilir. Alevi inancında 4 kapı 40 makam vardır. Şeriat kapısının mutlaka sekizinci makamında nikâh kıymaktır. Mutlaka evlenmesidir. Mutlaka aile kurmasıdır. Bu aileyi de yine Alevi inanç erkânları içerisinde 4 kapı 40 makam kültürü ve felsefesi içerisinde yetiştirilmesi gerekiyor. Kişinin aile kurması mecburiyettir Alevi inancında. Aile kurmadığı oranda kişinin inançsal mertebesi, inançsal üyeliği, aidiyetliği tartışmaya açılır. Düşkün noktasına kadar getirilir. Çünkü sen evlenmedin. Evlenmek Allah’ın emri olarak kabul edilir. Farz olarak kabul edilir ve kişi buna uymak zorundadır. Yaşlı kişi de aile içerisinde ailenin en büyüğü, ailenin çınarı, ailenin ecdadı olarak görülürler. Bundan dolayıdır ki köktürler. Ağacın kökleridir. Onların her türlü hizmeti bakımı onlar

üzerine düşecek her türlü sorumluluk birinci vazife olarak algılanır. İnanç içerisinde de böyle bir zorunluluk vardır. Saygıda ve hizmette kusur edilmez” (K5).

“Anadolu kültüründeki aileye bakış aslında Aleviliğin de Aileye bakışıdır. Aile toplumun çekirdeğidir. Aile ne kadar güçlüyse toplum o kadar uçludur. Aile ne kadar düzgünse toplum da o kadar düzgündür. Aile ne kadar terbiyeli, ahlaklıysa toplum da o kadar düzgün ve ahlaklıdır. Bir nevi aile toplumun aynasıdır. Anadolu’da, ülkemizdeki bu coğrafyada ailede yaşlıya bakış açısı bilgiden çok tecrübesi olan bu anlamda dinlenmesi gereken, dikkate alınması gereken kişilerdir. Çünkü ne kadar bilgi olursa olsun, kültür ne kadar olursa olsun yaşanmışlık farklıdır. Onlar yaşayarak görmüştür. Onlar birebir şahit olmuştur olaylara, olgulara. O yüzden aile içinde olsun toplum içinde olsun yaşlılar saygı duyulan, dikkate alınan, büyük anlamda değer verilen kişilerdir” (K6).

Ayrıca Alevi Dedelerine göre yaşlılar özellikle geçmişle gelecek arasında köprü kuran, Aleviliğin günümüze kadar ulaşmasını sağlayan, bilgileri ve tecrübeleriyle genç nesile yol gösteren bu bağlamda ocaklar içinde çok önemli bir yere sahip olan kişilerdir:

“Aleviliğin büyük çoğunluğu sözlü anlatılarla günümüz şartlarına kadar geldi. Biz gençler Aleviliği dedelerimizden, büyüklerimizden öğrendik. Dolayısıyla yaşlıların Alevilik çatısı altında çok büyük bir yeri vardır. Yani özetlemek gerekirse yaşlılarımız bizim için ulu bir çınardır (...) Bizim ocağımızda olduğu gibi diğer ocaklarda da yaşlılar ata olarak görülürler” (K7).

“Aslında sadece bizim Ocağımızda değil Alevilikteki 12 Ocağın hepsinde insan kutsaldır. Merkezinde insanı kâmil yatar. İnsana bakışı kutsaldır. İnsan Tanrı’nın yeryüzündeki cemalinin yansıması olarak görülür... Bundan dolayı da insan bizim için Tanrı’nın merkezidir(...) İnsanı kâmilde Cenabı Hak Mihman olmuştur. Bizim kiblemiz de kabemiz de insanı kâmilidir. Çünkü orda Cenabı Hakkın kendisi tecelli eder. Bundan dolayı zaten insan kutsal bizde. Bizim için yaşlılar geçmişle şimdi ve gelecek arasında köprü kuran kişilerdir. Geleceğin oluşturulmasında çok önemli rol oynarlar” (K5).

Geleneksel Aleviliğin taşıyıcıları olan Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre Alevi Dedeleri arasında olumlu yönde olan bir yaşlılık algısı hâkimdir. Çünkü Alevi Dedelerine göre vakti geldiği zaman diğer bütün canlılar gibi insanların da yaşayacağı yaşlılık; insan yaşamının çocukluk, gençlik, olgunluk gibi bir evresine karşılık gelmektedir ve bu dönemin olumlu tarafları olduğu gibi olumsuz tarafları da vardır. Yaşlanma ise Alevi Dedelerine göre bir insanın bedenlen çökmesi ve kendisini ruhen yaşlı hissetmeye başladığı andan itibaren başlamaktadır. Dolayısıyla Alevi Dedeleri yaşlı insanları sorun olarak algılamaktan ziyade bilgileriyle tecrübeleriyle saygıya değer kişiler olarak görmektedirler. Bu bağlamda Alevi Dedelerine göre yaşlı bir insan bilgi ve tecrübesiyle “rehberdir”, “önderdir”, “öğretmendir”, “eğiticidir”, “yol göstericidir”, “hedefe ulaştırandır”, “atadır”, “genç nesile kılavuzdur”, “geçmiş ve gelecek arasında bir köprüdür”, “gölgesi bile insana güç verendir”, “yüce bir değerdir”, “bir çınardır”, “paha biçilmez bir nimettir”, “kemaletin bir unsurudur”, “saygıya layık kişidir”, “evin ışığıdır”, “evin başköşesine oturan kişidir”, “huzur verendir”.

5.1.2. 65 Yaş ve Üstü Yaşlıların Yaşlılık Algısı

Araştırmaya katılan yaşlıların yaşlılık algısının ortaya çıkartılabilmesi için yaşlılara sizce yaşlılık ne anlam ifade eder? Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar? Sizce yaşlı kimdir? Geleceğe yönelik ne gibi beklentileriniz vardır? Eşin vefatı ya da boşanma sebebiyle ikinci kez evlenmesini nasıl karşılıyorsunuz? gibi bazı sorular sorulmuştur. Bu bağlamda kent merkezinde, ilçede ve köyde yapılan görüşmelerde yaşlı yakınları 55 ya da 60 yaşındaki kişileri yaşlı olarak görürken kronolojik olarak yaşlı kabul edilen yani 65 yaş ve üstü olan kişilerin birçoğu kendilerini yaşlı olarak görmediklerini söylemişlerdir:

“Kim ister yaşlı olsun. Ben de istemem. Yaşlılığı kimse kabul etmez. Yaşlılık iyi bir şey değildir. Gücün kalmıyor, hareketlerinde kısıtlama oluyor. Benim bir yaşım var. Ama elim ayağım tutuyor ben kendi ihtiyacımı karşılıyorum. Her şeyimi yapabiliyorum. Çocuklara, torunlara yardım ediyorum. Yazın köye gidip kışlıklarımı hazırlıyorum. İyiyim yani. Ama insan 75 veya 90 oldu mu kendi ihtiyacını

karşılılayamadı mı işte o zaman insan yaşlanır. O zaman dersin yaşlandım, elimden bir şey gelmez dersin. Bir köşeye çekilip oturayım dersin” (K9).

“Yaşlı insanlar 70 yaşından sonra yavaş yavaş giderler. Yani 70’den sonra bastonla gezen, saçı aklaşan, kendisine bakım yapamayan kişiler yaşlıdır. Mesela ben kendimi yaşlı olarak görmüyorum. Eskiden tarlada odun işiyle uğraşırdım. Şimdi bir tane odun depom var. Depoya gidip gelmek beni ayakta tutuyor, dinç tutuyor (...) Yaşlılık zor kızım. Yaşlılığın hiç olumlu tarafı yok. İnsan yaşlandıkça bazı nimetlerden mahrum kalır” (K8).

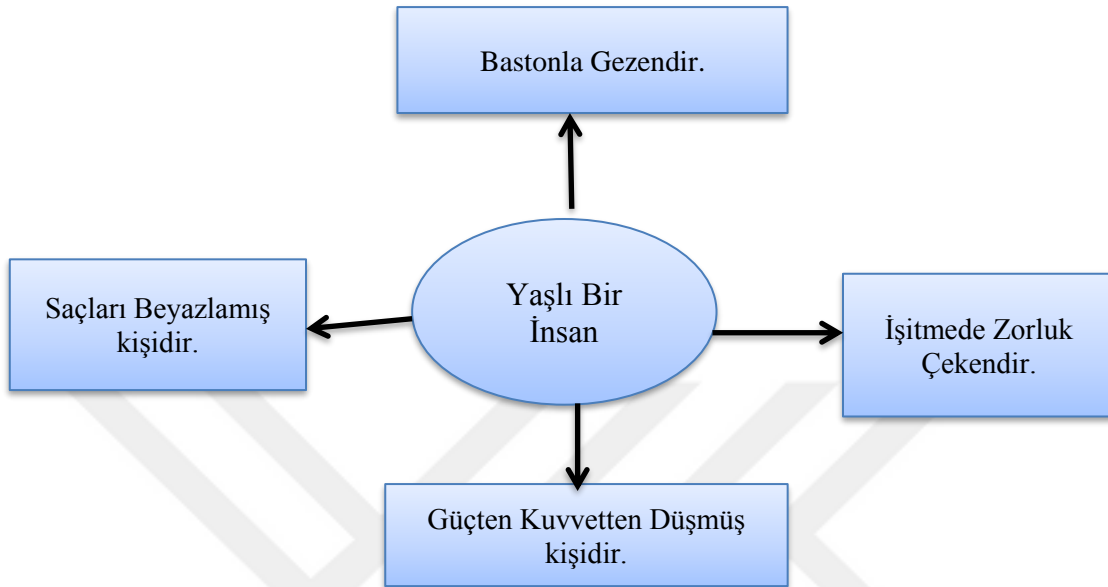
“Ben şimdi çok mu yaşlıyım, daha 68 yaşındayım. Ben kendimi daha yaşlı görmüyorum. Hala çalışıyorum, kendimi iyi hissediyorum. O yaşlılık hissine kapılmadım” (K10).

Benzer şekilde yaşlılığı bir dinlenme dönemi olarak gören 67 yaşındaki katılımcı yaşlı bir insanı da işini, gücünü ve moralini kaybeden, çocuklaşan bir kişi olarak tanımlamaktadır. Kendisinin bunları yaşamadığını dolayısıyla kendisini yaşlı olarak görmediğini söylemektedir:

“Valla yaşlılığın belirli başlama bir süresi yoktur. İnsan iyi oldu mu kendisini her zaman genç hisseder. Ben şu an 67 yaşındayım. Her ne kadar yaşlı gözükssem de kendimi 17 18 yaşlarında hissediyorum. Sağlığım, gücüm, kuvvetim yerinde. Tabii insan yaşlanmayı kabul etmiyor. İnsan her zaman genç kalmak istiyor, yaşamak istiyor” (K11).

Görüşme yapılan yaşlıların birçoğu yaşlılık dönemini insanın elden ayaktan düştüğü, elini ayağını her şeyden çektiği, bir çocuk haline geldiği, insanın çevresini rahatsız ettiği bir dönem olarak gördüklerini söylemişlerdir. Aynı şekilde yaşlı katılımcıların birçoğu yaşlı bir insanı da genelde şekil 2’de görülen kavramlarla tanımlamışlardır.

Şekil 2. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili 65 Yaş ve Üstü Yaşlı Katılımcıların Görüşleri

Şekil 2’de görüldüğü gibi yaşlı katılımcıların birçoğu yaşlı bir insanı bastonla gezen, işitmede zorluk çeken, güçten kuvvetten düşmüş, saçları beyazlamış bir kişi olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla araştırmaya katılan yaşlı bireylerin büyük çoğunluğu bu olumsuz bakış açısından dolayı yaşlılığı kabul etmek istememişlerdir. Çünkü bütün yaşlı insanlar her ne kadar yaşlılık döneminde aynı ölçüde kayıp yaşamaları bile yaşlılık dönemi kayıpların yaşandığı bir dönem olarak etiketlendiği için yaşlı katılımcıların birçoğu kendilerini iyi hissettiklerini dolayısıyla yaşlı olarak görmediklerini söylemişlerdir. Araştırmaya katılan yaşlılar arasında yaşlılık döneminin özellikle kayıpların yaşandığı bir dönem olarak görülmesi aynı şekilde yaşlı bir insanın güçten kuvvetten düşmüş bir kişi olarak görülmesi etiketleme kuramında anlatılan, negatif stigmalar belli bir gurubun etiketlenmesine yol açarken bu gurupların algılanışı az sayıdaki birkaç özellik üzerinde yoğunlaşır (Tufan, 2016; 146) argümanı ile açıklanabilir.

Ayrıca araştırmaya katılan yaşlı kişilerin bir kısmı yaşlılık döneminin çok az güzel tarafının olduğunu dolayısıyla gençlik dönemi kadar güzel olmadığını dile getirmişlerdir. Bu bağlamda sanayileşme, modernleşme, bilim ve teknoloji alanında

meydana gelen gelişmeler ve değişmeler toplumların sosyo-kültürel yapısını değiştirdiği gibi insanların değer yargılarını, tutumlarını ve algılarını da dönüştürmüştür (Bayrak, 2018; II). Toplumsal alanda yaşanan bu değişmelere bağlı olarak günümüz modern toplumları akla, etkinliğe ve verimliğe büyük önem atfetmeye başlamışlardır. Bundan dolayı bireyin yararlı, yumuşak başlı ve üretken olmasını istemektedirler (Sarup, 2010; 110). Dolayısıyla modern toplumlarda yaşlılığın üretkenliğinden daha çok tüketiciliği ön planda tutulduğu için yaşlı bireye karşı olumsuz bir bakış açısı gelişmiştir. Başka bir ifadeyle yaşlılık bakıma muhtaç olma olarak görülürken gençlik övülmektedir. Araştırmaya katılan yaşlı bireylerin bir kısmının toplumdaki bu söylemlerden etkilendiği görülmektedir:

“Bir insan biraz yaşlandı mı kendini çocuk gibi görüyor. Mesela bakıma ihtiyacı var, konuşmaya ihtiyacı var. Gezip eğlenmeye ihtiyacı var. Ne bileyim işte yaşlıdır her şeye alıngan oluyor. Artık kaldıramıyor. Yaşlanınca bakarsın gözün yaşarır, bakarsın elin titrer, bakarsın işte hasta olursun, dizin ağrır, kolun ağrır. Gençlik ve yaşlılık bir değil, gençlik çok iyi bir şey. Gençliğin kadrini bilin. Şimdi ah ederim elime geçmez. Gençlik çok iyidir (...) Yaşlılık iyi bir şey değil. Ölüm olsun yaşlılık olmasın. Yaşlılık çok zor” (K14).

“İnsan yaşlanınca olgunlaşır. Bilgisi, tecrübesi artar. Ama güzellik gidiyor. İnsan gittikçe erir. Güçten kuvvetten düşer. Yaşlılık artık her şeyin bitmesidir. Hiçbir şeyin zevki kalmıyor. Eski durum değil yani” (K13).

“Valla yaşlılık hoş bir şey değil, yaşlılığın hiç olumlu güzel tarafını görmüyorum canım. İnsanın takatı azalıyor, gücü azalıyor. Gençlik gibi güzel bir şey yok. Ama o da elde kalmıyor maalesef. İnsan gençken coşku doludur, sevinç doludur. Ama biraz yaşlandın mı, hastalıklar ağrılar başladı mı insanda ne moral kalıyor ne de yaşama sevinci” (K12).

“Yaşlılığında her ne kadar gençlik gibi olmasa da güzel tarafları vardır kızım. Torun sahibi oluyorsun, onları seviyorsun, bu sefer onların mürüvvetini görmek istiyorsun (...) Yaşlılığın olumsuz tarafı da vardır. İnsan bir ağaç gibi yetişir, meyve verir belli bir süreden sonra verimden düşer, meyve vermemeye başlar, sonra ölür (...) Yaşlanınca geçmişini sürekli sorguluyorsun kızım. Ben zamanında şöyle

yapmasaydım böyle yapsaydım şimdi böyle olmazdı diye. Yaptığın hataları sorguluyorsun. Ölümü çok düşünüyorsun kızım” (K10).

Bu bağlamda Tufan’a göre yaşlılığın belli bir yaşta başladığını kabul etmek büyük bir hatadır. Çünkü her insanın deneyimleyeceği yaşlılık süreci birbirinden farklıdır. Ayrıca diğer yaşam dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de insanlar bazı kazanımlar elde etmektedirler. Ancak bunlar göz ardı edilmekte ve yaşlılık dönemi sadece kayıpların yaşandığı bir dönem olarak görülmektedir. Dolayısıyla Tufan’a göre ülkemizde yaşlılık hala fakirlik, hastalık, yüzü toprağa bakan ve bakıma muhtaç olma kavramlarıyla açıklanmaktadır (Tufan, 2016; 4-6). Araştırmaya katılan yaşlı bireylerle yapılan görüşmelerde bu düşünceyi destekler nitelikte bulgulara ulaşılmış ve yaşlı bireylerin özellikle geleceğe yönelik beklentilerinde, evlilik ve ölüm hakkındaki düşüncelerinde bu söylemlerin etkili olduğu görülmüştür:

“Allah adamı süründürmesin, el ayağa bırakmasın, Allah bizi çoluk çocuğumuza yük etmesin. Çünkü insan yükü tuz yüküdür. Ağırdır. Kaldırıp döndüremezsin. Bir insan yaşlandı mı, elden ayaktan düştü mü bakımı çok zor olur canım” (K14).

Bir beklentim yok kızım. Yaşlandığım zaman sürünmeyeyim. Elden ayaktan düşüp gözümüz kapıda kalmayın, kim gelir içeri bana bir bardak su verir” (K8).

“Allah kaza bela vermesin. Çocuklarımız iyi olsun. Allah sağlık versin. Bu yaştan sonra bir beklentim yok kızım” (K17).

“Vallahi hayalim hiç yoktur. Artık ömür bitmiş, ömür gitmiş. Bu yaştan sonra ne isteyeyim. Elim kolum bağlıdır. Allah bize dert vermesin, hastalık vermesin. Allah bizi el önüne düşürmesin, çoluğumuza çocuğumuza yük etmesin” (K18).

Özetle görüşme yapılan kişilerin büyük çoğunluğu belli bir yaşta olduklarını dolayısıyla geleceğe yönelik beklentilerinin olmadığını söylemişlerdir. Bununla birlikte yaşlı katılımcıların hemen hepsi ortada kalmaktan elden ayaktan düşmekten korktuklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca yapılan görüşmelerde yaşlı katılımcıların sahip oldukları inancın ölüm konusundaki düşüncelerini etkilediği ve bu bağlamda

yaşlı katılımcıların büyük çoğunluğunun Alevi Dedeleri gibi kaçınılmaz olan ölüm olgusunu doğal karşıladıkları görülmüştür:

Mesela Alevi Dedesine göre “nasıl doğmak hak ise belli bir zaman diliminde büyüüp gelişmek hak ise ölüm de haktır. Bu evrelerden sonra bu fani dünyadan biz öldü demeyiz hakka yürüdü deriz. Her nefis ölümü tadacaktır. Yani her can ölümü tadacaktır” (K2).

Benzer şekilde yaşlı bir katılımcıya göre “insan yaşlandıkça ölümü daha çok düşünüyor ciğerim. Bu dünya yayla gibidir. Gelip geçicidir. Her gün birileri ölüyor. Bu dünya kimseye kalmıyor. Kimse bu dünyadan bir şey götürmüyor. Biz de öleceğiz ciğerim” (K16).

“(…) Ama insanın gözü dünyada, dünya tatlıdır. İnsan ne kadar ihtiyar olsa da dünya tatlıdır. Bu güne şükrediyorum. Bakalım nereye kadar giderse. Allah hayırlı bir ölüm nasip etsin” (K15).

Ayrıca “yaşlıyım” ya da bu yaştan sonra ne hayalim olacak diyen yaşlı katılımcılar tarafından yaşlı bir insanın eşinin vefat etmesi ya da boşanması nedeniyle ikinci kez evlenmesine sıcak bakılmadığı hatta cinsellik konusunda ilgisiz kişiler olarak görülen yaşlıların evlilik düşüncesinden dolayı çoğu zaman ayıplandığı görülmüştür. Yani “ileri yaşlardaki cinsellik konusu, genelde gençlik, güzellik, iktidar, güç, üretim vb. nosyonlar üzerine inşa edilmiş gündelik yaşam kültürümüzün belki de en çok dışında bırakılan, görmezden gelinen ve bir şekilde söz konusu olduğunda da ya ayıplanarak hasıraltı edilen ya da müstehzi bir ifadeyle dalgaya alınan bir alan” (Kalaycıoğlu ve ark. 2003; 66) olmuştur. 65 yaş ve üstü kişilerle yapılan görüşmelerde bu düşünceyi örnekeleyecek nitelikte bulgular bulunmuştur:

“Allah etmesin ciğerim. Öyle söyleme kurban. Ayıptır kızım. Bize yakışmaz. Sen gençsin, o genç evlenin ayıp değil. Ama bizim olmaz. Bize yakışmaz çok ayıptır. Biz bu yaştan sonra evlenecek miyiz? Vay vay vay” (K16).

“Yok yok kızım yok. İstemem. Yazıktır, ayıptır. Yaşımız gidiyor. Gittikten sonra evlenmek nedir ciğerim. Çoluğu çocuğu varsa niye evlensin. Derdi nedir evlensin? Boşver ciğerim” (K15).

“Çocukları varsa bakımı oluyorsa bir yaşlının evlenmesini istemem. Tabii eğer bakacak kimsesi olmayabilir. Ama eğer varsa o mecburiyeti kendisinde hissetmiyorsa o yaştan sonra evlense ne olur, evlenmese ne olur” (K11).

Özellikle uzun bir zaman önce eşini kaybetmiş olan 88 yaşındaki yaşlı bir katılımcı bir ara evlenmek istediğini ancak “göz odur ki dağın ardını görmeli, akıl odur ki başa geleni bilmeli” düşüncesinden dolayı evlenmekten vazgeçtiğini dile getirmiştir. Yaşlı katılımcıya göre yaşlı bir insan evlenmek istiyorsa öncelikle kendi yaşının farkında olması gerekmektedir. Yaşlı katılımcı bunun sebebini şu şekilde dile getirmiştir: “Sen yaşlı bir insansın. Sen öldükten sonra o kadın ne yapacak. Kendi ihtiyacını, çocuğunun ihtiyacını karşılayamazsa çok kötü olur kızım. Ben bunun farkındayım. İnsan bir şey yapacaksa bunun sonucunu düşünmeli kızım. Onun için yaşlı bir insanın evlenmesine karşıyım” (K8). Aslında yaşlılık dönemi çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemleri gibi insan yaşamının ayrılmaz bir parçasını oluşturur. Dolayısıyla insanlar sadece yaşlılık döneminde değil, insan yaşamının diğer dönemlerinde de bazı kayıplar yaşayabilmektedirler. Yani sadece yaşı ilerlemiş insanlar ölmüyor. Yaşı çok küçük olan insanlar da ölebiliyor. Ancak “yaşlı bir insanın ayağı çukurdadır”, “yaşlı bir insan yüzü toprağa bakan kişidir” ya da “yaş 70 iş bitmiş” gibi söylemler yaşlıların hayatını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Çünkü yaşlı insanlar mutlu, verimli, neşeli bir yaşlılık dönemi geçireceklerine ne yazık ki bu tür söylemler yüzünden hayattan erken kopabilmektedirler. Dolayısıyla bu yaşlı katılımcının evlilik konusundaki düşünceleri araştırmaya katılan diğer birçok yaşlının düşüncesini özetler niteliktedir.

5.1.3. Yaşlı Yakınlarının Yaşlılık Algısı

Araştırmaya katılan yaşlıların yaşlılık algısının ortaya çıkartılabilmesi için yaşlılara sizce yaşlılık ne anlam ifade eder? Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar? Sizce

yaşlı kimdir? Geleceğe yönelik ne gibi beklentileriniz vardır? Eşin vefatı ya da boşanma sebebiyle ikinci kez evlenmesini nasıl karşılıyorsunuz? Sizce yaşlı bir insanla yaşamın zorlukları var mıdır? Varsa nelerdir? Sizce yaşlı bir insanla yaşamın olumlu yanları nelerdir? İnsan yaşlandıkça kişiliğinde, ruh hallerinde herhangi bir değişiklik oluyor mu? gibi bazı sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan yaşlı yakınlarının büyük çoğunluğu yaşlı katılımcıların yaşlılık dönemine ilişkin söylediklerine paralel cevaplar vermişler ve yaşlılık döneminin olumlu ve olumsuz taraflarının olduğunu belirtmişlerdir. Ancak yapılan görüşmelerde elde edilen verilerde yaşlı yakınlarının birçoğunun yaşlılık döneminin olumlu taraflarından daha çok olumsuz taraflarını dile getirdikleri görülmüştür. Dolayısıyla araştırmaya katılan yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlılığı yaşlı katılımcıların ifade ettiği gibi sıklıkla çocukluk, gençlik evrelerinin geride bırakıldığı ve hayatın son noktasına geldiği ruhsal ve fiziksel çöküntülerin başladığı, insanın verimden düştüğü, ikinci çocukluğun başladığı bu bağlamda yaşlıların maddi ve manevi açıdan yardıma muhtaç oldukları bir dönem olarak tanımlamışlardır:

“Yaşlılık bence bir insanın doğmuş, büyümüş, hayata dair birçok bilgi birikimi ve tecrübesi olmuş, hayatın birçoğunu geride bırakmış olduğu, artık hayatının son demlerini yaşadığı, bir dönemdir. Ben yaşlılığı böyle bilirim. Artık hayatın sonuna gelmedir. Yaşanmışlıkları geride bırakmaktır. Aslında yaşlılık deyince aklıma bir insanın ilgiye, bakıma yani her şeye muhtaç olması geliyor. Çünkü yaşlılık çocukluk, gençlik evrelerinin geride bırakıldığı, ruhsal ve fiziksel sıkıntıların başladığı bir dönemdir” (K22).

“Yaşlılık bir ağacın çürümesi gibidir. Mesela filizlenir, yeşerir, meyve verir ondan sonraki süreçte de meyve vermez, içten içe çürümeye başlar. Yaşlılığı böyle tanımlayabiliriz” (K23).

“Yaşlılık yaşanmışlıktır, fiziksel ve ruhsal olarak zayıflıktır” (K25)

“Yaşlılığın belli bir olgunluğa gelme gibi güzel tarafları olsa bile bence yaşlılık kötü bir şeydir. Yaşlılık çaresizliktir. Yaşlılık kimsesizliktir. Yaşlılık yalnızlıktır. Yaşlılık

bence ikinci bir çocukluktur. Çünkü insan yaşlanınca muhtaç oluyor. Keşke yaşlılık olmasaydı diyorum” (K24).

Ayrıca yaşlı yakınlarına yaşlılık döneminin yanı sıra insanın ne zaman yaşlanmaya başladığı ve bu bağlamda yaşlı bir insanı nasıl tanımladıkları sorulmuştur. Yaşlı yakınlarının bir kısmı yaşlanmanın belli bir yaştan sonra başladığını kabul etmenin eksik bir tanım olacağını bu nedenle yaşın yanında bir insanın kendisini nasıl hissettiği ve neler yaşadığının da önemli olduğunu dile getirmişlerdir. Ancak yaşlı yakınlarının büyük çoğunluğu yaşlanmanın 60 ya da 65 yaşından sonra başladığını ve bu bağlamda yaşlı bir insanı genelde belli bir yaş almış kişi olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla yaşlı yakınlarıyla yapılan görüşmelerin çoğunda ileri yaştaki insanlara ileri yaşta olma özelliklerinden dolayı önyargılı ve ayrımcı bir şekilde yaklaşıldığı görülmüştür. Başka bir ifadeyle yaşlı yakınlarının ileri yaştaki insanlara bu sıfatlarının gerektirdiği şekilde davrandıkları ve ileri yaştaki insanları bu sıfatlara uygun olarak tanımladıkları tespit edilmiştir. Bu durum literatürde yaş ayrımcılığı olarak ifade edilmektedir (Palmore 1998’den akt. Kalaycıoğlu ve ark. 2003; 49-50). Dolayısıyla yaşlı yakınlarının verdikleri cevaplarda genellikle belli bir yaşa gelmiş ve bu bağlamda fiziksel, ruhsal ve zihinsel anlamda kayıplar yaşayan ya da yaşamayan yaşlı insanlar kalıp yargılarla tanımlanmıştır. Mesela yaşlı yakını bir katılımcının “insan altmış yaşından sonra yaşlanmaya başlar ve altmıştan sonra iş biter” (K35) diye ifade ettiği bu cümle hem yaşlılık söyleminin izlerini taşımaktadır hem de diğer yaşlı yakını olan katılımcıların birçoğunun yaşlılık konusundaki düşüncelerini özetler niteliktedir:

“Bence insanlar belli bir yaşa geldikten sonra yaşlanmaya başlarlar. Yaşlı ise kendince her şeyi yaşadığını, hayatın sonuna geldim düşüncesine sahip olan kişidir. Bundan sonra yapacak bir şeyim yok, ölümü bekleyeyim dercesine yani o anlamda bir işe yaramadığını düşünür. Kendi köşesine çekilir” (K22).

“Yaşlı deyince ben 60 yaşındaki bir insana yaşlı derim. Ne de olsa belli bir yaşı vardır. Ne kadar dinç olsa bile dersin hani yaşı vardır sonuçta” (K24).

“Yaşlı bir insan belli bir yaşını doldurmuş yani köşesine çekilmiş, elini eteğini her şeyden çekmiş, tası tarağını toplamış ve fiziki engelleri yavaş yavaş beliren kişilere yaşlı denir. Yani yaşlı bir insan deyince aklıma sanki bütün işlerini bitirmiş, yeniden bir iş verilmeyecek sadece kendisiyle ilgilenen, kendisine zaman ayıran kişi geliyor” (K26). Benzer şekilde bir diğer katılımcı yaşlanmayı; insanın belli bir yaştan sonra fiziksel ve duygusal anlamda değişiklikler yaşaması olarak açıklarken yaşlı bir insanı da saçları beyazlamış olan, elleri kırışmış olan, iki büklüm olmuş olan, sürekli hasta olmaktan yakınan, tahammülsüzleşen, çevresine boş gözlerle bakan, yalnızlık hisseden, yorgun hisseden kişiler olarak tanımlamıştır (K28).

Bu çerçevede yaşlı yakınlarına yaşlı bir insanla yaşamının avantajları ve dezavantajları sorulmuştur. Böylece yaşlı yakınlarının yaşlılık hakkındaki düşünceleri, algıları tam anlamıyla ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Yaşlı yakınları yaşlı bir insanla yaşamının ya da yakınlarında bulunan bir yaşlının arada kendilerine gidip gelmesinin aynı şekilde kendilerinin de o yaşlı yakınlarını ziyaret etmenin olumlu ve olumsuz taraflarının olduğunu dile getirmişlerdir. Yaşlı yakınları kendileriyle birlikte yaşayan ya da yakınlarında yaşlı yakınlarının bulunmasının olumlu taraflarını genellikle “geçmiş yaşantılarını, yaşadıklarını anlatmalarının keyifli olması”, “evde bir büyüğün olmasının güven vermesi”, “aile üyelerinin bir araya gelmesini sağlamaları”, “yaşlılarla ilgilenmenin insana manevi açıdan huzur vermesi ya da insana sabırlı olmayı öğretmesi”, yaşlıların torunlarla ilgilenmesi, “maddi ve manevi açıdan aile üyelerine yardımcı olmaları“, “geçmiş aktarma konusunda sözlü bir edebiyat olmaları”, “çocuklara örnek olmaları”, “bilgilerini ve tecrübelerini aktarma gibi bazı ifadelerle dile getirmişlerdir. Ancak yaşlı yakınlarıyla yapılan görüşmelerde şöyle bir durum gözlemlenmiştir. Yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı bir insanla yaşamının zorluklarını hiç zorlanmadan akıcı bir şekilde dile getirirken olumlu taraflarını sıralarken bunun tam aksine uzun bir süre düşündükten sonra cevap verebilmişlerdir:

“Kızım yaşlılar bize muhtaçtır. Biz onlara değil açıkçası. Yani bizim onlardan çok onların bize ihtiyacı var. Tabii yaşlı bir insanla ilgilendiğin zaman sabırlı olmayı öğreniyorsun. Evlatlık vazifeni yerine getiriyorsun. Bunlar güzel şeyler (...) İnsanın annesinin babasının olması insana güven verir. Yaşlı insanlar birer değerlidir. Biz

değerlerimizi, kültürümüzü onlardan öğreniyoruz. Bilgi ve tecrübeleriyle çocuklarımıza örnek oluyorlar” (K27).

“Aile büyükleridir, maddi manevi destek olurlar. Dualarına inanırım. Evde bir büyüğün olması güzel aslında. Kardeşlerin bir araya gelmesini sağlarlar. Çocuklarla ilgilenirler. Çocuklar mutlu olur. Mesela anlattıkları hikâyeleri severim (...) Devlet tarafından yaşlılar için verilen bakım ücreti de iyi bir şey. Bu da haneye küçük de olsa katkı sağlıyor. Böyle işte. Aklıma çok bir şey gelmiyor” (K29).

“Eğer yaşlı bir insan fiziksel ve zihinsel olarak çok yıpranmamışsa çocuklar açısından iyi olabilir. Mesela markete gittiğim zaman çocuklar küçük olduğu için kayınvalidem onlara göz kulak oluyor veya bir yemek yaparken çocukları oyalaması benim için büyük bir avantaj oluyor. Yoksa bir iş beklenmez onlardan (...) Yaşlıların yaşanmışlığa dair, hayata dair birçok birikimi olmuş olabilir. Yani yeri geliyor onlardan birçok okumuştan çok daha iyi bilgi alabiliyorsunuz. Hani onlar sonuçta teorik olarak bir şeyi görmüyor ama pratikte hani birçok şeyi yaşamış kişilerdir. Hani yeri geliyor bilgi ve tecrübelerinden faydalanıyorsunuz. Yaşlının gücünden değil yani fiziki gücünden faydalanmak değil de hani onun fikirlerinden, öğütlerinden faydalanıyorsunuz” (K22).

Buradan anlaşıldığı gibi yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı bir insanla yaşamanın olumlu taraflarını dile getirirken bile bir şekilde yaşlı bir insanla yaşamanın zorluklarından yakınmışlardır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde yaşlı yakınlarının birçoğu insanların yaş almasıyla yani yaşlanmasıyla birlikte kişiliklerinde ve ruh hallerinde bazı değişimlerin yaşandığını ve bu değişimlerin genellikle olumsuz yönde olduğunu bu nedenle aile içinde yaşlı bakımının zor taraflarının olduğunu belirtmişlerdir:

Bir insanın yaşının ilerlemesiyle birlikte kendisini yalnız, güçsüz hissedebileceğini ve bu hislerinden dolayı fiziksel aktivitelerini eskisi gibi yerine getiremeyeceğini ayrıca bir insanın yaşlandıkça daha içine kapanık, daha fazla ilgi, bakıma muhtaç gibi davranışlar sergileyebileceğini söyleyen katılımcıların bir kısmı yaşlı bir insanla yaşamanın zorluklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Sağlık problemleri, belli bir yaşa gelen insan otomatikman sağlık sorunları yaşayacaktır. Tedavisini tek başına gerçekleştiremez (...) Bir de psikolojik etkisi var. Bir insan insanın yanında hastalandığı zaman, acı çektiği zaman ister istemez etkileniyorsun. Bir nevi acılarına ortak oluyorsun. Onun olumsuz etkilerine ortak oluyorsunuz” (K25).

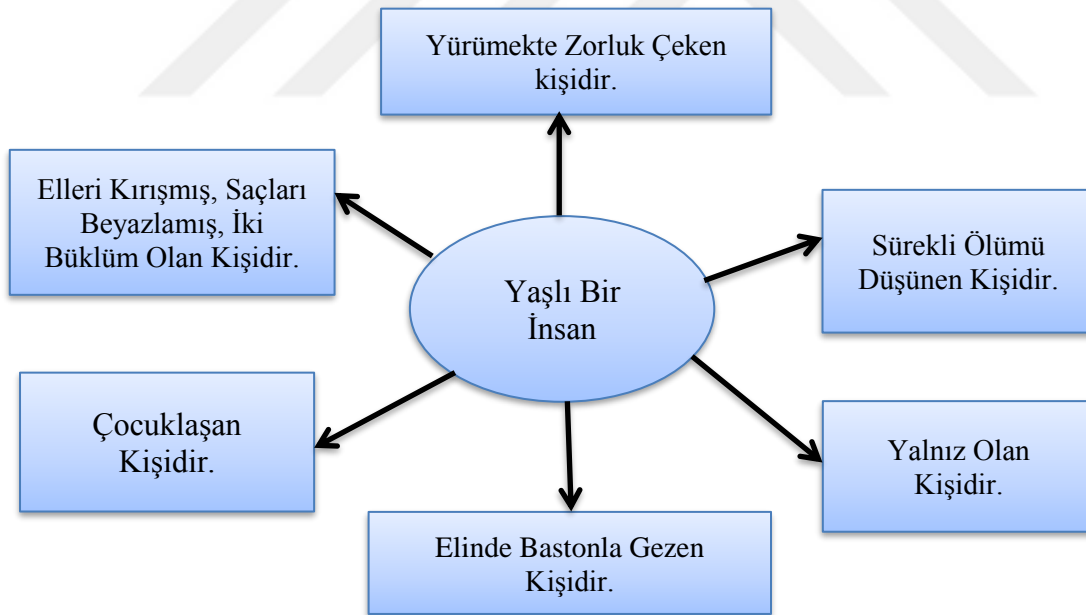
İnsanların yaşlandıkça çocuklaştığını, yardıma muhtaç hale geldiğini, alinganlaştığını, asabileştğini ve daha çok şüpheli olmaya başladıklarını söyleyen bayan katılımcı diğer yaşlı yakınları gibi bir yaşlıyla yaşamanın zorluklarını benzer cümlelerle ifade etmiştir:

“Yaşlı bir insanın fiziksel anlamda bir sürü zorluğu vardır. Yemek yemesine, temizliğine, hastahaneye gitmesine yardımcı oluyorsunuz. Ayrıca yaşlı bir insan ruhsal olarak da bir çöküntü içerisindedir. Hep bir alınganlık vardır. Her şeye müdahale eder. Rahat davranmanıza izin vermez. Evde çocuk varsa çocuktan, gürültü varsa gürültüden rahatsız olur. Aslında yalnız da kalmak istemezler. Çünkü onlarda ölüm ve yalnızlık korkusu vardır. Ancak yeri geliyor kalabalıktan rahatsız oluyorlar. Yeri geliyor diğer aile üyeleriyle kalmak istemiyor. Yeri geliyor diğer aile üeleri bakmak istemiyor. Onu dengelemeye çalışıyorsunuz, yıpranılıyorsunuz. Başına bir şey gelir diye evde yalnız bırakamıyorsunuz. Ona karşı sürekli sorumluluklarınızın olduğunu düşünüyorsunuz. Dolayısıyla kendi hayatınızdan ödün veriyorsunuz. Çok zor çok “ (K22).

Benzer şekilde diğer bir bayan katılımcı yaşlı bir insanın sağlık sorunlarının olabileceğini, bakıma ihtiyaç duyabileceğini, ayrıca kimin yaşlıya bakacağı konusunun aile içerisinde çeşitli sorunlara, huzursuzluğa sebep olabileceğini dile getirmiştir (K30). Ayrıca bazı katılımcılar evdeki her şeyin yaşlı bir insana göre ayarlandığını dolayısıyla evde çocuk büyütmede zorlandıklarını, bir yere gidemediklerini sosyal etkinlik ve aktivitelerinin kısıtlandığını, eşleriyle birlikte yeterince zaman geçiremediklerini bunun da aile içerisinde sorunlara sebep olduğunu dile getirmişlerdir (K23, K35, K29).

Özetle “ çocukluğa geri dönüyorlar. İlk ana dönüş söz konusudur. Çocuk gibi oluyorlar. Tabii ki daha huysuzlaşıyorlar, sağlık problemleri onları birazcık daha insanlara karşı tahammülsüzleştiriyor. Kendilerini artık dışa bağımlı hissetmeye başlıyorlar. Kendi sorunlarını gideremez hale gelmeleri onları bir taraftan yıpratıyor (...)” (K34) gibi ifadeler araştırmaya katılan yaşlı yakınlarının birçoğu tarafından kullanılmıştır. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde yaşlı bir insanın genellikle fiziksel ve ruhsal anlamda yardıma muhtaç olduğu, aynı şekilde bir insanın yaşlandığı zaman otomatikman hasta olacağı düşüncesinden hareketle yaşlı bir insanın hasta, asabi, kırılğan, alıngan, şüpheli olduğu söylenmiştir. Bu bağlamda araştırmaya katılan yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı bir insanı da genelde şekil 3’de görülen kavramlarla tanımlamışlardır.

Şekil 3. Yaşlı bir İnsanın Tanımıyla İlgili Araştırmaya Katılan Yaşlı Yakınlarının Görüşleri

Şekil 3’de görüldüğü gibi yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı bir insanı genelde yürümekte zorluk çeken, elinde bastonla gezen, elleri kırışan, saçları beyaz olan, iki büklüm olan, yalnız olan, sürekli ölümü düşünen özellikle her şeye karışan, çocuklaşan bir kişi olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla günümüzde diğer birçok

araştırmada olduğu gibi bu araştırmada da yaşlı insanların deneyim ve tecrübe sahibi olma, otorite olma, olgun olma, saygıya değer olma gibi özelliklerinin arka planda kaldığı bu nedenle genelde yaşlılığın, yaşlanmanın ve yaşlının olumsuz bir bakış açısıyla anlatıldığı hatta ötelendiği görülmüştür. Bu durum modernleşme kuramında belirtilen ekonomik, sosyal ve teknolojik alanlardaki hızlı değişimlerin yaşlı insanlara yönelik bakış açısında bazı farklılaşmaları beraberinde getirdiği bilgisini (Kalınkara, 2016, 35: Şentürk, 2018; 137) örneklendirmektedir. Dolayısıyla sanayileşmenin, ekonomik gelişmelerin, kentleşmenin, aile kurumunda yaşanan değişmelerin ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin yaşlılara karşı bakış açısını ve yaşlı insanların statüsünü olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

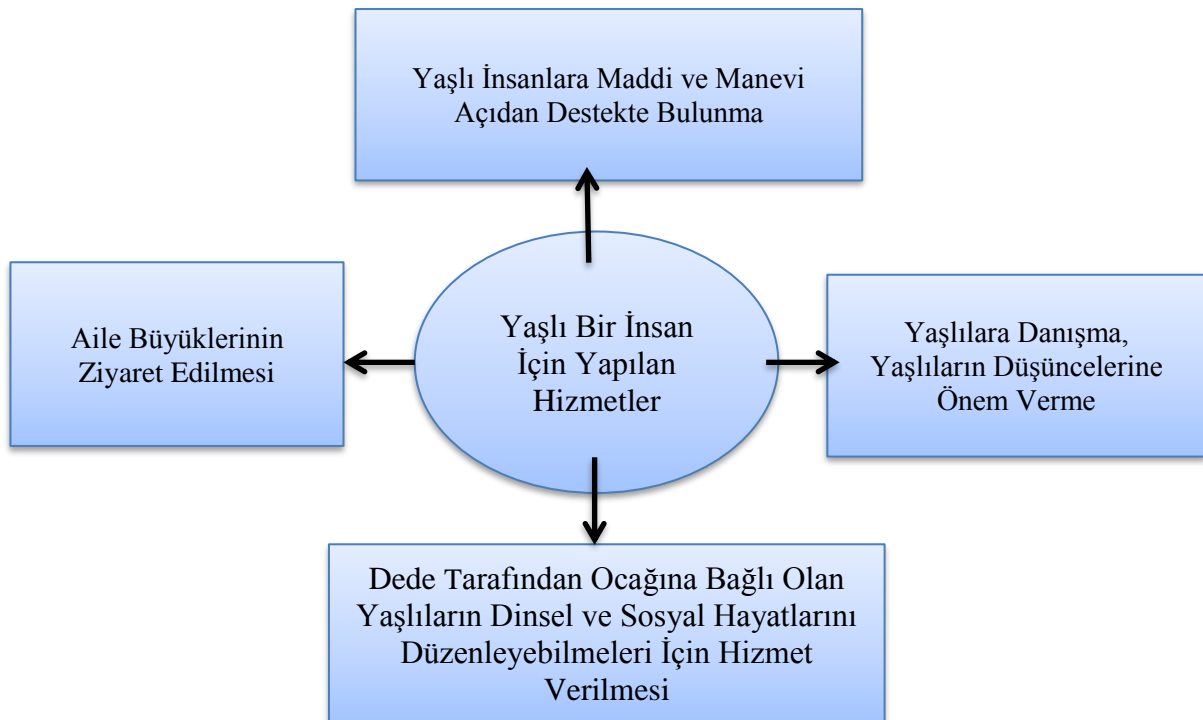
Kısaca yapılan görüşmelerin sonucuna göre yaşlı talipler ve yaşlı taliplerin yakınları arasında yaşlılık algısının olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Çünkü bu katılımcıların birçoğu yaşlılığı bazı kazanımların elde edildiği bir dönem olmaktan ziyade kayıpların yaşandığı bir dönem olarak görmektedirler. Dolayısıyla araştırmaya katılan yaşlılar ve yaşlı yakınları yaşlılığı sıklıkla çocukluk, gençlik evrelerinin geride bırakıldığı ve hayatın son noktasına geldiği ruhsal ve fiziksel çöküntülerin başladığı, insanın verimden düştüğü, ikinci çocukluğun başladığı bu bağlamda yaşlıların maddi ve manevi açıdan yardıma muhtaç oldukları bir dönem olarak tanımlamışlardır. Ayrıca araştırmaya katılan yaşlı yakınlarına yaşlı bir insanın gelecekte ne gibi bir beklentisinin olabileceği de sorulmuştur. Yaşlı yakınlarının hemen hepsi bu konuda yaşlı katılımcıların söylediklerine benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda yaşlıların gelecekte beklentilerini “sağlıklı olmak, ortada kalmamak, torunlarını görebilmek, itilip kakılmamak, çocuklarının geleceğini düşünmek, çocuklarının onlara bakması ve onları sevmesi, ölümü düşünmek”, gibi ifadeler kullanarak aslında bir insanın yaşlandıktan sonra pek bir beklentisinin kalmayacağını belirtmişlerdir. Aynı şekilde yapılan görüşmelerde yaşlı bir insanın eşin vefatı ya da boşanma sebebiyle ikinci kez evlenmesine de sıcak bakılmadığı görülmüştür. Görüşme yapılan yaşlı yakınlarının hemen hemen hepsi “yaşlı bir insanın bakabilecek bir ailesinin olması durumunda ikinci kez evlenmesinin gereksiz olduğunu, evlenmeyi yakıştırmadıklarını hatta belli bir yaştan sonra insanın evlenmeye ihtiyacının kalmadığını belirtmişlerdir.

Bu bağlamda yapılan görüşmelerde yaşlılığa yüklenen anlamların veya yaşlılığa dair algıların yaşlı insanların hayat beklentileri başta olmak üzere yaşamlarının birçok yerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu durum toplumsal ve kültürel bağlama önem veren ve bu bağlamda yaşlılığın ve yaşlanma sürecinin toplumsal olarak yapılandırılan algılarla, değerlerle, tutumlarla yakın bir ilişkisinin olduğunu (Şentürk, 2003; 314) savunan sosyal yapılandırmacılık kuramının argümanı ile açıklanabilir.

5.2. Tunceli Alevi Ocaklarında Yaşlılar için Yapılan Hizmetler

Tunceli Alevi ocaklarında yaşlıların yerinin ve öneminin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için Alevi Dedelerine mensup olduğunuz Alevi Ocağında yaşlı bireyler için neler yapılmaktadır? Mensup olduğunuz Ocak içerisinde kararlar alınırken yaşlı bireylerin düşünceleri dikkate alınır mı? gibi sorular sorulmuştur. Araştırmaya katılan Alevi Dedelerinin verdikleri cevaplar doğrultusunda ortaya çıkan görüşler şekil 4’de gösterilmiştir.

Şekil 4. Tunceli Alevi Ocaklarında Yaşlılar için Yapılan Hizmetlerle İlgili Araştırmaya Katılan Alevi Dedelerinin Görüşleri

Ocağın başında bulunan Dede kendisine yani ocağına bağlı olan taliplerin dinsel ve sosyal hayatlarını düzenleyebilmeleri için taliplerine hizmet verir. Dolayısıyla yaşlı talipler diğer bütün talipler gibi Alevi Dedeleri tarafından verilen bu hizmetten yararlanmaktadırlar. Bu hizmetin yanı sıra Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre ocaklarda yaşlıları ziyaret etme gibi yaşlıları motive edici hizmetler de bulunmaktadır. Özellikle ileri yaşta olması nedeniyle komşularıyla, yakın çevresiyle iletişimde olamayan yaşlı insanlar önemli günlerde ya da hastalık geçirdikleri zaman evlerinde ziyaret edilip hal hatırları sorulmaktadır. Eğer yaşlı insanların ihtiyaçları varsa yapılan ziyaretler sırasında bu ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca talipler de pirlarını, mürşitlerini ziyaret etmektedirler:

“Ocaklarımızın hepsi de insana saygı, insanı sevmek, insana hizmet hakka hizmet anlayışı içerisinde kendi yaşlılarına hizmet ederler” (K2). Bu bağlamda bir diğer Alevi Dedesi şöyle bir örnek vermiştir:

“Biz Ağuichen Ocağı olarak geçen İmamlarda Elazığ’dan kalkıp geldik buradaki huzur evinde aşure çorbası verdik (...) Diğer Ocaklar da bu şekilde yardımlar yapmaktadırlar” (K3).

“Yaşlı insanları sık sık ziyaret ederiz. Eli boş gidilmez. Çay, şeker götürürüz veya başka ihtiyaçları varsa onlar karşılanır. Mesela ihtiyacı varsa elbise alınır (...) Ocaklarımızda büyüklere karşı saygıda kusur edilmez” (K4).

Ayrıca Alevi Dedeleri tarafından yapılan ziyaretler sırasında yaşlıların maddi açıdan ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra manevi açıdan da yaşlılara destek olunmaktadır:

“ Ocaklar içinde her türlü sorunlar konuşulur, çözülür. Çözümüne gidilir. Eğer bu sorun aile, toplum, yaşlı, rehber, pir, mürşit tarafından çözülebilecekse birebir görüşülerek anlatılır ve eğer ellerinden geliyorsa o soruna çözüm getirilir. Eğer çözüm getirilemiyorsa o kişinin sorununa o kişiye ilgili kurumlar tavsiye edilir. Mesela psikolojik anlamda hasta olan yaşlı bir talibe iyisin okşanarak iyisin, maşallah bir derdin yoktur, kederin yoktur denilir. Bu psikolojik olarak onu rahatlatır. Bunun

dışında ben seni iyileştiririm, diye bir düşüncemiz yoktur. O bizde yok. Bilime, ilme inanılır bizde. Sadece öğüt verilir, psikolojik rahatlama sağlanır” (K2)

Genellikle aile büyüklerini ziyaret ettiklerini ve ziyaret ettikleri kişilerin eğer ihtiyaçları varsa bunları karşılamaya çalıştıklarını ayrıca babasının yaşlı olduğunu ve özellikle yaz aylarında birçok kişi tarafından ziyaret edildiğini söyleyen Alevi Dedesine göre yaşlı bir insanı en çok şu mutlu etmektedir:

“Bireysel anlamda bir yaşlıyı ziyaret etmem sadece birey olarak değil benim bir dede olarak onu ziyaret etmem ziyadesiyle onu mutlu eder. Manevi bir haz duyar. O Dede geldi, elimi tuttu, Dedenin elini tutmak nasip oldu, hayır duasını almak nasip oldu diye manevi bir doyuma ulaşır” (K6).

Bir diğer Alevi Dedesine göre maddi açıdan sıkıntıları olan diğer insanlar gibi yaşlı insanlar da eskisi kadar olmasa bile bazen toplumun içinde gezerek ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Hatta bazıları cemevinde veya pir, mürşidin vb. yanında bazı hizmetleri yerine getirmektedir ve bu kişiler bu hizmetin karşılığı olarak buralarda geçinmektedirler (K2).

Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre Ocak içerisinde önemli kararlar alınırken mutlaka yaşlı insanlara danışılmaktadır ve o konu hakkında yaşlıların görüşleri alınmaktadır:

“Alevilikte önce insan. Yani insana insan diye değer vereceksin. İnsanın rengi, dili, dini fark etmez. Önemli olan insan olmasıdır. Mesela eskilerin bir sözü vardır: ‘Benim kabem insandır’ diye. Yani Alevi ocaklarında bu bakış açısıyla hareket edildiği için yaşlısına da, gencine de, çocuğuna da değer verilmektedir. Bunların düşünceleri de önemsenmektedir” (K3).

“Ocak içerisinde pir, mürşit, rehber aileleri vardır. Bunlar kendi aralarında karar alırken halk meclisleri kurulur. Halk meclislerinde ise herkesin fikirleri danışılır. Özellikle yaşlı kâmil insanların tecrübelerinden yararlanılarak kararlar alınır” (K5).

“Tabii ki ocak içinde önemli kararlar alınırken yaşlıların düşünceleri dikkate alınmaktadır. Bizde haklar eşittir. Bizim cemaatlerimizde herkes eşittir. Herkesin de hakkı vardır. Dolayısıyla kadın yaşlı olsun, erkek yaşlı olsun yani yaşlı büyüklerle öncelik verilir. Bunların tavsiyeleri, söyledikleri önemsenir. Sadece ille de benim dediğim doğrudur denmez. Pir olsun, mürşit olsun, talip olsun karşılıklı konuşmalarda birbirlerini tamamlayıcı manada konuşurlar. Birbirlerini eksik bırakan yerleri tamamlama adına görüşürler, konuşurlar. Özellikle de yaşlıların söyledikleri önemsenir. Ama bunun yanında gençlerin, kadınların da konuşmaları aynı şekilde yani her canın konuşması önemsenir” (K2).

Kısaca yapılan görüşmelerde Alevi ocaklarında “insana hizmet hakka hizmet” anlayışı içerisinde yaşlılara birçok konuda yardım edildiği görülmüştür. Özellikle yaşlılık konusunda duyarlı olan Alevi Dedelerinin aynı şekilde Alevi ocaklarına mensup ya da talip olan yaşlı insanların ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının giderilmesi noktasında da yaşlı insanlara maddi ve manevi açıdan destekte buldukları görülmüştür. Ayrıca Alevi Dedeleriyle yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre ocaklar içerisinde yaşlılara değer verildiği ve bu bağlamda ocak içerisinde önemli kararlar alınırken yaşlılara danışıldığı, düşüncelerine önem verildiği görülmüştür.

5.3. Günlük Yaşam ve Yaşlılar

Bu bölümde öncelikle Tunceli Alevi Ocaklarına talip olan yaşlı insanların gün içerisinde yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar sorgulanmıştır. Bu bağlamda öncelikle yaşlı katılımcılara ailenizde ya da yakın çevrenizde yerine getirdiğiniz görev ve sorumluluklarınız var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Daha sonra yaşlı yakınlarına ve Alevi Dedelerine ailenizde ya da yakın çevrenizde bulunan yaşlı bir bireyin yerine getirdiği görev ve sorumluluklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Mensup olduğunuz Ocak içerisinde yaşlı bireylerin yerine getirmeleri gereken görev ve sorumluluklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? gibi bazı sorular sorulmuştur. Böylelikle Alevi Dedeleri, yaşlı yakınları ve yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veriler süreklilik (devamlılık) ve etiketleme kuramının verileriyle

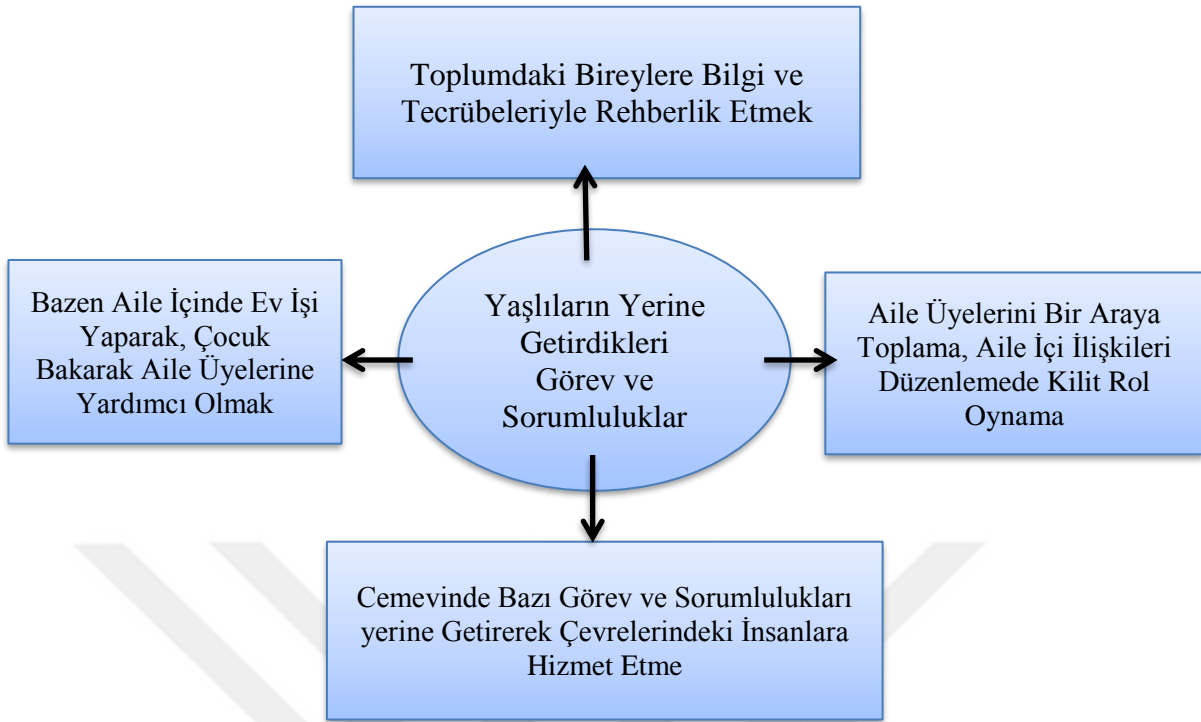
yorumlanmıştır. Ayrıca bu çalışmada yaşlı insanların gün içerisinde buldukları etkinlik ve aktiviteler de sorgulanmıştır. Bu bağlamda yaşlılara yaşlandıkça yapmaktan çekindiğiniz, yapmamaya karar verdiğiniz davranışlar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bireyler için uygundur? Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bireyler için uygun değildir? gibi sorular yöneltmiştir. Yaşlı yakınlarına da ailenizde ya da yakın çevrenizde bulunan yaşlı bir bireyin yerine getirdiği görev ve sorumluluklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir? Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bireyler için uygundur? Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bireyler için uygun değildir? gibi sorular sorulmuştur. Yapılan görüşmelerde Tunceli ilinde bulunan ziyaretlerin özellikle yaşlı insanların günlük hayatının önemli bir parçası olduğu görülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların birçoğu yaşlı insanların genelde etkinlik olarak Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahip olan ziyaretlere gittiklerini söylemişlerdir. Ziyaretlere gitme, yürüyüş yapma, kahvehanede zaman geçirme gibi etkinliklerde bulunulmanın yaşlılara ne tür fayda sağladığı aktivite (etkinlik) ve süreklilik (devamlılık) kuramlarının verilerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Böylece bu bölümde yaşlı insanların yaşlanmaya dair algılarının günlük hayatta yerine getirdikleri görev ve sorumlulukları aynı şekilde etkinlik ve aktivitelerde bulunmalarını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur.

5.3.1. Günlük Yaşamda Yaşlıların Yerine Getirdikleri Görev ve Sorumluluklar

Yapılan görüşmelerde katılımcıların günlük yaşamda yaşlıların yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar konusunda şekil 5’de görülen kavramlar üzerinde durdukları görülmüştür.

Şekil 5. Günlük Yaşamda Yaşlıların Yerine Getirdikleri Görev ve Sorumluluklar Konusunda Katılımcıların Görüşleri

Öncelikle görüşülen Alevi Dedeleri günlük yaşamda yaşlı bireylerin yerine getirdikleri görev ve sorumluluklarının toplumdaki bireylere bilgi ve tecrübeleriyle rehberlik etmek olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca bazı Alevi Dedeleri yaşlıların kendi isteklerine bağlı olarak cemevinde olsun aile içerisinde olsun bazı görevleri yerine getirerek çevrelerindeki insanlara hizmet ettiklerini ve bu hizmetlerin ise hem yapan kişi hem de yapılan kişiler için çok anlamlı ve önemli olduğunu ifade etmişlerdir:

(...) Yaşlı bir insanın bir pir, bir mürşid gibi bilge olması, insanlarını birlikteliğe, yardımseverliğe, bölüşmeye, paylaşmaya sevk etmesi, inancı ve kültürü bu insanlara yayması görevidir. Yani bu görevler yalnız pirin, mürşidin değil, bütün yaşlılarımızın görevidir (...) Hizmette inanç anlamında her can eşittir. Her can düşüncesini söyler. Hizmet hak içindir. Genç yaşlıya bakılmaksızın hakka ve halka hizmetin ibadet olduğu, bunun için her can hizmet etmek ister. Bunu bir görev ve sorumluluk olarak kabul eder. Mesela yaşlılarımızın tecrübelerinden, görüşlerinden, bilgilerinden faydalanmaya çalışırız. Yaşlı bir insan da hizmet etmek isteyebilir. Buradaki hizmet bedeniyle, canıyla çalışmak anlamındadır. Mesela törenlerde yaşlılarda çalışır.

Sofranın kurulmasına yardımcı olurlar. Gelen misafirlerle ilgilenirler (...) Hak için, Allah rızası için insana hizmet en büyük hizmettir” (K2).

“Yaşlılarımız genellikle sohbetlerde bilgilerini, tecrübelerini gençlere aktarırlar. Ayrıca yaşlı da yapabildiğince kendi gücüne göre bazı görevleri yerine getirerek ailesine, toplumuna yardımcı olmaya çalışır. Maddi-manevi yapabiliyorsa yapar, yapamazsa yapmaz. Yani direk sen yaşlısın, sen otur veya sen benimle şunu yap denilmez. Yani her şey yaşlının tercihinin kalmış bir şeydir” (K3).

Ayrıca bazı Alevi Dedelerine göre yaşlı insanların aile üyelerini bir araya toplama, aile içi ilişkileri düzenleme gibi kilit rol oynadıkları bazı görevleri de bulunmaktadır:

“Aile içerisinde kendileri evlatlarının bu aile birliklerinin devam ettirilmesi noktasında kilit görev üstlenirler. Var olan sorunlar noktasında çözüm üretirler. Yük olmak yerine herhangi bir problem yaratmak yerine problemi çözücü, yükü hafifletici bir el gösterirler” (K5).

Yaşlı bireylerin gün içerisinde yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar konusunda araştırmaya katılan yaşlı ve yaşlı yakınlarının hemen hepsi bazı noktalarda Alevi Dedelerinin söylediklerine paralel ifadelerde bulunmuşlardır:

“Benim anneannem 85’li yaşlarda kişisel bakımının yanı sıra ev işlerini de yapar. Elinden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışır. Hızır ayı gelince üç gün orucu tutuyor. On iki imamlar gelince on iki gün orucu tutuyor. Aşure günü gelince ilk o atlamıyor. Hepimizin unuttuğu şeyleri mutlaka o bize hatırlatıyor. Bu bağlamda üzerimizdeki kültürel etkisi çok fazla, onu sağlamaya çalışıyorlar. Bir aksaklık gördüklerinde de inançları üzerinden sürekli bir öğüt verme durumundadırlar. Zaten Alevilik biraz da hümanist bir bakış açısına sahip bir inanç. O insancıl tarafları tabii ki her zaman ağır basıyor. Aile büyüklerinin bu konuda her zaman uyarıları, öğütleri oluyor aile bireyelerine” (K34).

“Bir insan yaşlı olduğu için ne kadar iş yapamazsa bile hani hayatta olduğu süre içerisinde çocuklarını birleştirme noktasında aktif rol oynar. Yani aracı olur“ (K26)

“Haa şu çubuğu (bastonu) alıyorum, arabaya biniyorum gidip faturamı yatırıp geliyorum ciğerim. Çevredekiler bana yardımcı oluyor. Çok zorlanmıyorum. Eve gelince elbiselerimi yıkıyorum, ev işlerimi yapıyorum. Torunlarım gelince onlara bakıyorum. Elimden geldiğince çocuklarıma yardımcı olmaya çalışıyorum, onlara sık sık nasihatlerde bulunuyorum (...) Bizim ziyaretimiz çoktur ciğerim. Sık sık ziyaretlere gideriz.” (K16).

Özetle araştırmaya katılan yaşlı yakınlarının hemen hepsi yaşlıların bilgi ve tecrübeleriyle toplumdaki bireylere rehberlik ettiklerini, bazen aile içinde iş yaparak çocuklarına yardımcı olduklarını ve birleştirici özelliklerinden dolayı aile üyelerini bir arada tuttıklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde yaşlıların birçoğu önceki yıllara göre güçlerinin azaldığını ancak ellerinden geldiğince çocuklarına yardımcı olmaya çalıştıklarını söylemişlerdir. Bu bağlamda görüşülen yaşlıların birçoğu genellikle “pazara gittiklerini”, “çocuklarının çalıştıkları yerlere gidip onlara yardım ettiklerini”, “torunlarıyla ilgilendiklerini”, “bazen köye gidip bahçe işleriyle ilgilendiklerini”, “ev işi yaptıklarını”, “mübarek günlerde niyaz yaptıklarını”, “ziyaretlere gittiklerini”, “oruç tuttıklarını”, “gençlere nasihat ettiklerini” belirtmişlerdir. Günlük yaşamda yaşlıların yerine getirdikleri görev ve sorumluluklar konusunda katılımcılar tarafından kullanılan ifadeler süreklilik (devamlılık) kuramında belirtilen, yaşlılık süren yaşamın bir devamı olduğu için yaşlı birey diğer dönemlerde olduğu gibi yaşlılık döneminde de yaşamı boyunca edindiği yaşam biçimini, tercihlerini ve alışkanlıklarını korumaya çalışır (Şentürk, 2018; 129-130) bilgisini örneklendirmektedir. Dolayısıyla toplum içinde yaşlı insanlardan her ne kadar iş beklenmezse bile yaşlı insanlar yaşamın diğer dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de ellerinden geldiği kadar sahip oldukları görev ve sorumluluklarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca yaşlıların sıklıkla dile getirdikleri “yaşlandıkça her şeyden olmasa bile gücünün yetmediği şeyler oluyor onlardan vazgeçiyorsun” (K11), “torunlarınız olunca sanki yeniden bir anne, bir baba oluyorsunuz” (K14) gibi ifadeler süreklilik kuramında yer alan “yaşlılar yaşlanma sürecinde bazı rollerini kaybetse bile yaşlılık döneminde kazandıkları bazı yeni rollerle bu kayıplarını kapatabilirler” (Kalınkara, 2016; 37) bilgisini örneklendirmektedir.

Ancak yapılan görüşmelerde yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı insanların yerine getirdikleri görev ve sorumlulukları sıralarken genelde “zaten bizim buradaki yaşlılardan öyle çok büyük işler yapmaları beklenmiyor. Bir kere öyle bir algı oluşmuş o yaşlıdır yapamaz bu işi” (K22), “yaşlılar artık bakıma muhtaç durumdadır bu yüzden görev ve sorumlulukları fazla yok” (K28), gibi ifadeleri sıklıkla dile getirmişlerdir. Benzer şekilde yaşlılar da “bu yaştan sonra yapılacak bir şey yok, çalışacak bir şey yok” (K17), “yaşlıyım kızım ne yapayım” (K14) gibi ifadeler kullanıp çok fazla iş yapmadıklarını söylemişlerdir. Aslında yapılan görüşmelerde yaşlıların günlük hayatta birçok görev ve sorumluluğu yerine getirdikleri görülmüştür. Ancak hem yaşlıların hem de yaşlı yakınlarının bu durumun farkında olmadıkları gözlemlenmiştir:

Mesela köyde yaşayan bir katılımcı evde bir çocuk olduğu zaman yüzünde güllerin açtığını, çocuklaştığını bunun kendi ruh halini olumlu yönde etkilediğini ancak evde yaşlı bir insan olduğu zaman bunun tam tersi olan bir duygu hali yaşadığını dolayısıyla yaşlılık moduna geçtiğini ifade etmiştir. Çünkü yaşlı bir insanın kendisine yerine getirmesi gereken görevleri, yaşlılığı ve ölümü hatırlattığını söylemiştir. Daha sonra kayınvalidesinin rahatsız olduğundan dolayı fazla bir iş yapmadığını ancak kayınbabasının çeşmeden su getirme, tavuklara yem verme, köpeklere ve kedilere bakma, sobayı yakma gibi birçok görevi yerine getirdiğini biraz düşündükten sonra bunların aslında çok büyük işler olduğunu söylemiştir. Ayrıca yapılan görüşmede 90 yaşında olan kayınbabasının 80 yaşında olan kayınvalidesine bakıcılık yaptığını bu nedenle eşiyile birlikte içleri rahat bir şekilde bir yerlere gidebildiklerini belirtmiştir (K33).

Benzer şekilde oğluyla birlikte yaşayan yaşlı bir katılımcı yapılan görüşmede “elimden ne iş gelirse yapmaya çalışıyorum. Bulaşıkları yıkıyorum, temizlik yapıyorum, oğlumla ilgileniyorum, torunlarım gelince onlarla ilgileniyorum. Yaşlıyım kızım ne yapayım” (K14) gibi ifadelerde bulunarak gün içerisinde neler yaptığını anlatmıştır. Aslında yaşlı katılımcı farkında olmasa bile gün içerisinde birçok konuda oğluna yardımcı olmaktadır. Ancak yaşlı katılımcı “yaşlılar çok fazla iş yapmaz” gibi bir düşünceye sahip olduğu için gün içerisinde yaptıklarının farkında

değildir. Başka bir ifadeyle yaşlı olduğu için sanki elinden bir şey gelmiyormuş gibi düşünmektedir. Ayrıca bazı yaşlılar fiziksel ve zihinsel anlamda çok iyi olmalarına rağmen “ben yaşlıyım” ya da “ben yapamam” düşüncesinde oldukları için yapabildikleri işleri de yapmamaktadırlar:

“Toplum içinde kendisine yaşlanmışsın denilse o kişi hemen yaşlı moduna girmektedir. Genellikle insanlar emekli olduktan sonra psikolojileri aniden değişmektedir. Ben artık bir iş yapamam diyorlar. Kendilerini işe yaramaz hissetmeye başlıyorlar” (K26).

“(…) Normalde temizlik yapabilir ama benim belim ağrıyor yapamam diyor. Geçştiriyor. Ben yaşlıyım yapamam nasıl olsa onlar yapıyor diye düşünüyor. Zamanla insanlar yaşlılığa alışıyorlar” (K24).

“Yaşlı kişi kendince artık yaşlılık olgusunu içselleştirmiştir. Yani ona göre özellikle bizim toplumumuzdaki insanlardan bahsediyorum. O yaşlıdır, ona göre yaşlı hiçbir şey yapamaz, edemez, hiçbir işe yarayamaz, hiçbir fiziksel gücü yoktur. O yüzden bir işe yaramadığını hisseder. Bir şey yapabilse bile yapamayacağını düşünür. Hani o bir kere artık yaşlılar bir şey yapamaz, yaşlıdır düşüncesini kendinde saplantı haline getirmiştir. Yaşlılık rolünü üstlendiği için yapabilme durumu olsa bile o işi yapmaz yani” (K22).

Benzer şekilde bir diğer katılımcıya göre yaşlılar “ben artık bir şeye yaramıyorum, ben bu işleri yapamıyorum, bana göre değil düşüncesinden hareketle yaşlılar hiçbir şey yapmak istemiyorlar. Hani kuvvet isteyen bir iş olmasa bile kendilerini o anlamda eksik hissedip bir işe yaramadıklarını düşünürler” (K31).

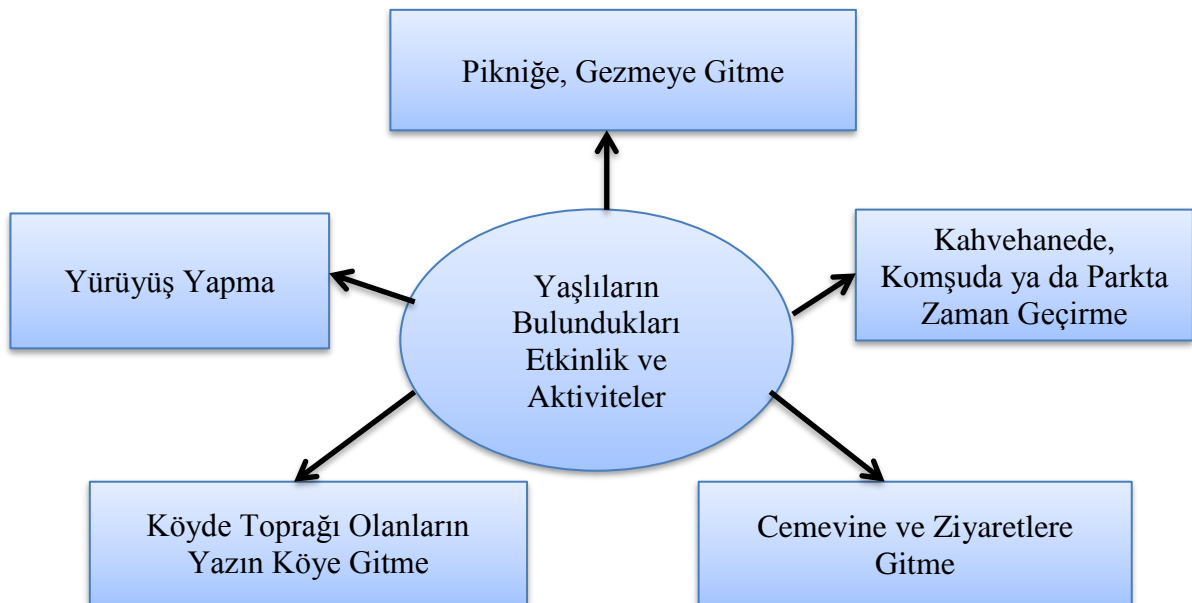
Görüşmeler sırasında yaşlı yakınları ve yaşlılar tarafından kullanılan bu ifadeler etiketleme kuramındaki bir kişiye toplum içinde atfedilen etiketlerin o kişinin yaşamında önemli bir etkisinin olduğu (Şentürk, 2018; 151) argümanı ile açıklanabilir. Özellikle yaşlanmaya ve yaşlılık dönemine yüklenen anlamlar nedeniyle insanlar yaşlılık dönemini bir kişinin elini eteğini her şeyden çektiği başka bir ifadeyle bir dinlenme dönemi olarak görüp bu şekilde içselleştirdikleri için yaşlı

bir insanın sağlık durumu iyi olsa bile elinden bir şey gelmeyeceğini düşünmektedirler. Dolayısıyla bu düşünceyle hareket eden yaşlı bir insan elinden gelse bile çoğu zaman iş yapmak istememektedir. Yani yaşlı insanların yaşlanma dönemine ilişkin sahip oldukları bu algılar onların günlük hayatta yerine getirebilecekleri görev ve sorumluluktan alıkoyabilmektedir. Benzer şekilde yapılan görüşmelerde bazı yaşlı yakınlarının yaşlılığa yüklenen anlamlardan olumsuz yönde etkilendikleri görülmüştür. Bu bağlamda bazı yaşlı yakınları “yaşlı bir insandan artık bir şey beklenmez, yaşlı bir insanın kendisi bakıma muhtaçtır, yaşlıdır otursun oturduğu yerde” gibi bazı ifadeler kullanmışlardır. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre bazı yaşlı yakınlarının bu düşüncelerinden dolayı günlük hayatta yaşlı bir insana iş vermektan kaçındıkları hatta aile içerisinde ya da çevrelerinde bulunan yaşlı insanların yerine getirmiş oldukları görev ve sorumlulukları çoğu zaman göz ardı ettikleri de görülmüştür.

5.3.2. Günlük Yaşamda Yaşlıların Buldukları Etkinlik ve Aktiviteler

Yapılan görüşmelerde katılımcıların günlük yaşamda yaşlıların buldukları etkinlik ve aktiviteler konusunda şekil 6’da görülen kavramlar üzerinde durdukları görülmüştür.

Şekil 6. Günlük Yaşamda Yaşlıların Buldukları Etkinlik ve Aktiviteler Konusunda Katılımcıların Görüşleri

Görüşmeye katılan kişiler yaşlı insanların etkinlik ve aktivite olarak şekil 6’da görüldüğü gibi genellikle “çocuklarıyla pikniğe ya da gezmeye gittiklerini”, “yürüyüş yaptıklarını”, “köyde toprağı olanların yazın köye gittiklerini”, “kahvehanede, komşuda ya da parkta zaman geçirdiklerini”, “cem evine ve ziyaretlere gittiklerini” söylemişlerdir. Ayrıca yapılan görüşmelerde genelde yaşlı kadınların evde oturdukları yaşlı erkeklerin ise daha çok kahvehaneye gittikleri ve orda zaman geçirdikleri görülmüştür:

“Kendi bahçemle uğraşıyorum. Bu bana çok iyi geliyor. Eşimle sık sık yürüyüşe çıkıyoruz. Ziyaretlere gidiyoruz. Evde eşime yardımcı oluyorum. Kahveye çok gidiyorum. Bir yeniliyoruz, bir yeniyoruz. Parası olmayanın çay parasını da veriyoruz. Sonra çıkıp geliyoruz” (K11).

“(…) ziyaretlere gidiyoruz, duamızı ediyoruz, kurbanımızı kesip geliyoruz. Kahveye gidiyorum. İyi oluyor. Mecbur başka nereye gidecez. Zaman geçirmek için kahveye gidiyoruz” (K17).

“Hava güzel olunca bizim yaşlılar evde durmaz. Mesela annem kahvaltısını yapar, temizliğini yapar, sonra çıkar gezer. Parka çok gider. Yürüyüş yapar” (K24). Benzer şekilde bir diğer katılımcı yaşlılarının genellikle yürüyüş yaptıklarını, eskiden olduğu gibi şimdi de sıklıkla cem evlerine gittiklerini söylemiştir (K35).

Ancak görüşme yapılan katılımcıların bir kısmına göre yaşlı kadınlar etkinlik ve aktivitelerde bulunma konusunda erkek yaşlılara göre daha dezavantajlı bir konumdadırlar. Ayrıca yapılan görüşmelerde bazı yaşlı yakınlarında özellikle yaş konusunda yaşlılık söyleminden etkilendikleri görülmüştür. Aslında görüşmeler sırasında yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlıların istedikleri gibi etkinlik ve aktivitelerde bulunabileceklerini ayrıca istedikleri ortamlara girebileceklerini ifade etmişlerdir. Ancak görüşmeler sırasında sorulan sondaj sorulara verdikleri cevaplarda aslında bazı yaşlı yakınlarının yaşlıların yaşlarından dolayı gürültülü ortamlarda özellikle gençlerin zaman geçirdikleri mekânlarda bulunmalarını hoş karşılamadıkları görülmüştür. Bu durum bir nevi yaşlı insanların yaşlarından dolayı bir ayrımcılığa maruz kaldıklarını göstermektedir:

“Yaşlıların kalabalık olmayan yerlerde gezmesi evin dışına çıkması iyidir. Ama bizim burada yaşlı erkekler için daha çok ortam var. Bir kahve kültürü var. Özellikle bizim toplumumuzda yani Tunceli’de mesela Tunceliler dünyanın öbür ucunda olsalar yani benim abimler Avrupa’da ama oralarda da kendilerine göre bir kahve oluşturmuşlardır. Bu Tunceli’ye mahsus bir özellik. Hani kahve kültürleri var. 7’den 70’ herkesin kahve kültürü olduğu için bu kahveye de genelde erkekler gidiyor. En azından orda muhabbet ediyorlar. Orda vakit geçiriyorlar. Ama yaşlı kadınların çok gidebileceği öyle bir ortam yok. Hani kahvehaneye gidemedikleri gibi kafeteryada da gidemezler. Şimdi kafeye gitseler genç nüfusun olduğu yer onun içine girseler de çok abes karşılanır. Yani hani yaşlı bir insanın orda ne işi var. O anlamda ortamları olmadığından dolayı daha çok evde vakit geçiriyorlar. Onun için erkeklere göre çok bir sosyal aktiviteleri olmuyor maalesef” (K22).

“Kadın bir erkeğe göre her konuda çok zorluk çeker. Kadınlar fiziksel anlamda savunmasızdırlar, duygusallardır. Bizim burada erkekler her tarafa girip çıkabiliyorlar. Kendilerine daha çok güvenleri var. Kadın öyle değildir. Yaşadığı ortamdan mı desem kendini genellikle geri planda hisseder. Erkekler öyle yetiştiği için yani kahvededir, inşaattadır, alışveriştedir sürekli bir yerlerdedir. Ama kadın öyle değildir, evde çalışmıştır, tarlada çalışmıştır. Yaşlandığı zaman da hep evde durur” (K26).

“Erkek yaşlılar torunu azıcık sever, köşede oturur. Fazla zora gelmez. Kadın daha çok kendinden ödün verir. Erkekler oturur ya başka yaptıkları bir şey yok. Kahveye giderler her zaman. Kaynanam kayınbabama göre yaşlılıkta daha çok zorlanıyor. Zaten hep köyde çalışmış, evin işleriyle uğraşmış. Ama kayınbabam şimdi de genelde dışardaki işlerle ilgilenir” (K29).

Bazı yaşlı yakınlarının kullandığı bu ifadelerin yanı sıra görüşmeler sırasında yaşlı kadınların ekonomik açıdan genellikle eşlerinden ya da diğer aile üyelerinden destek aldıklarını söylemeleri feminist kuramda belirtilen genelde bir erkeğe bağımlı bir hayat yaşayan, çalışma hayatına daha az katılan, ekonomik geliri ve eğitim olanakları kısıtlı olan kadınlar erkeklere göre yaşlılık dönemine daha dezavantajlı girerler bu nedenle yaşlı kadınlar erkeklere göre yaşlılık döneminde daha çok sorun yaşarlar (Şentürk, 2018; 160-162) argümanını destekler niteliktedir.

5.3.2.1. Bir İnanç Merkezi Olarak “Ziyaretler”

Literatürde sıklıkla belirtildiği gibi yapılan görüşmelerde de Tunceli ilinde bulunan “ziyaretlerin”, Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahip olduğu görülmüştür:

“Ziyaret günümüzde; günlük hayatta belirli bir yeri gezme, görme, inceleme gibi anlamlarda kullanılması ile birlikte Alevi inancında manevi bir anlam kazanmıştır. Bu anlam çerçevesinde ziyaretler, insanların kurbanlarını kestikleri, adaklarını sundukları, dua ettikleri, lokmalarını dağıttıkları ve manevi veya herhangi bir sorunlarının çözülmesine dair Allah’tan yardım diledikleri, bunu yaparken de gitmiş oldukları ziyaretin yüzü suyu hürmetine diyerek, ziyaret edilen mekânın maneviyatını dualarına ekleyerek, Hak’tan dilek temennilerinde buldukları, önemli inanç merkezlerinden biridir” (Tunceli İl Yıllığı, 2012; 295). Araştırmaya katılan kişilerin büyük çoğunluğunu yaşlı insanların etkinlik ve aktivite olarak genellikle yukarıda ifade edildiği gibi Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahip olan ziyaretlere gittiklerini söylemişlerdir. Aynı şekilde görüşme yapılan yaşlı insanların birçoğu yaşlı yakınlarının söylediklerini destekleyici ifadelerde bulunmuşlardır:

“Sabahtan başlarsak ilk güneşin doğuşuyla birlikte bir güneşe karşı dua etme buradaki yaşlılarda büyük bir gelenektir. Ellerinden geldiğince ziyaretlere giderler. Ellerini yüzlerini yıkarken dua ederler (...) Her bir su alışında ailesine, çocuklarına, torunlarına Zazaca işte Hz. Ali’nin adını, Hızır’ın adını, Muhammed’in adını kaldırarak ocakların Düzgün Baba’nın, Sarı Saltık’ın adını kaldırarak böyle herkesi sıralayarak bir dua etme durumları var ellerini yüzlerini yıkadıkları zaman. Belli aralıklarla bazı yiyecekler kutsal bu bölgede, onları yapıp dağıtıyorlar. Mesela kömbe çok kutsal onu sık sık yapıp dağıtırlar kutsal günlerde (...) Ziyaretler buradaki insanlar için çok kıymetlidir. En büyük kutsalları yani. Uyumadan dua etmekte çok yaygın buradaki yaşlılarda. Hayatları boyunca bunları görev edinmişlerdir. O görevleri yerine getirdikleri için çok mutlu oluyorlar. Bu tür etkinlikler onlara çok iyi geliyor, kendilerini çok huzurlu hissediyorlar” (K34).

“Genelde yürüyüş yapıyorum kızım. Evde kaldığım zaman çok sıkılıyorum. Gezmek hareket etmek güzel bir şeydir. O hareket insana güç veriyor. Sık sık ziyaretlere gidiyoruz. Evde niyaz yapıyoruz. Mum alıyoruz. Kurban kesiyoruz. Bir şeyler yapınca kendimi iyi hissediyorum kızım” (K12).

Özetle araştırmaya katılan yaşlı insanların hemen hepsi inançsal anlamda görev ve sorumluluklarını yerine getirdikleri için kendilerini huzurlu, mutlu hissettiklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca kendisini yaşlı olarak gören ya da görmeyen yaşlı katılımcıların hemen hepsi günlük hayatta bir görev olsun bir etkinlik olsun yaptıkları zaman kendilerini daha iyi hissettiklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla görüşme yapılan yaşlıların birçoğu tarafından dile getirilen bu ifadeler; sosyal hayattan çekilen ve buna bağlı olarak pasif bir konuma geçen yaşlının daha çok mutlu olacağını ayrıca yaşlı bir bireyin aktif yaşamın dışında kalmasının hem yaşlı bir birey için hem de toplum için daha iyi olacağını (Ceylan, 2015; 42-43) savunan yaşamdan geri çekilme kuramının tam aksine “sosyal etkinlikte bulunan yaşlı bir bireyin hem kendisini birçok açıdan iyi hissedeceğini hem de toplumla bütünleşmesinin daha kolay olacağını ayrıca bunun da yaşlı bir bireyin yaşam doyumunu ve yaşam kalitesini olumlu yönde etkileyeceğini (Kalınkara, 2016, s.28) savunan etkinlik (aktivite) kuramının argümanı ile örtüşmektedir. Ayrıca yaşlanan insanların eskisi kadar olmasa bile aile ya da toplumda yerine getirdikleri bazı görevleri sürdürmeleri aynı şekilde daha önce olduğu gibi bazı etkinlik ve aktivitelerde bulunmaya devam etmeleri süreklilik kuramında belirtilen yaşlılık süren yaşamın bir devamı olduğu için yaşlı birey diğer dönemlerde olduğu gibi yaşlılık döneminde de yaşamı boyunca edindiği yaşam biçimini, tercihlerini ve alışkanlıklarını korumaya çalışır (Şentürk, 2018; 129-130) argümanı ile açıklanabilir.

Mesela 98 yaşında olan bir katılımcı hem yaşından dolayı hem de fiziksel anlamda yaşadığı bazı kayıplardan dolayı kendisini yaşlı olarak gördüğünü ancak hayatın içinde olduğunu bunun da kendisine iyi geldiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ciğerim benim aklım başımdadır. Yani aklımı hiç kaybetmemişim. Ama yok başka bir şey yok. Yokum haa, yok olmuşum. Kızım elimden tutuyor beni kapıya götürüyor. Elimden tutup getiriyor oturuyorum. Uzaniyorum. Kendim kalkamıyorum. Bel yoktur,

bacak yoktur, hiçbir şey yoktur. Allah'a çok şükür aklımı kaybetmemişim. Aklım başımdadır. Kızım hasta olduğu için yemek yapamıyor. Elimden tutuyor ocağa götürüyor ne lazımsa getiriyor yanıma. Ben yemeği yaparım. Buna da çok şükür (...) Dışarda gezmeyi çok isterdim kızım. Ama yürüyemiyorum. Bir elimden tutarlar diğer elimde değnek olur aşağıya indirirler, sandalyeye otururum. Etrafa bakarım. Mutlu olurum. Işık dünyadır kızım, içim açılır. Millet gelip geçer ben onlara bakarım. Ağaçlara bakarım. Işık dünyadır kızım, tatlıdır" (K15).

Dolayısıyla toplumsal alanda kalıplaşmış düşüncelerin tam aksine bazı yaşlılar fiziksel anlamda kayıplar yaşasalar bile ellerinden geldiği kadar ailelerine yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca yapılan görüşmelerde yaşlı katılımcıların birçoğu hayatın içinde buldukları zaman kendilerini işe yarar hissettiklerini bundan dolayı kendilerini daha çok iyi hissettiklerini ve daha çok mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Mesela kaç yaşında olursa olsun gençlere öğüt verdiğini, her iyiliğin ve kötülüğün bir bedelinin olduğunu, insanların dürüst olmaları gerektiğini dile getiren yaşlı bir katılımcı etkinlik ve aktivitelerde bulunan yaşlı bir adamın huzurunun da yerinde olacağını belirtmiştir.

"Elimden ne iş gelse yapmaya çalışıyorum. Yaptıklarım beni ayakta tutuyor. Otursaydım daha kötüye giderdi. Çalışmak yaşlı adam için çok güzeldir. Gezmek çok güzeldir kızım. Tabii yaşlandıkça insanın kolu ağrıyor, huzursuz oluyor. Ama böyle yerinde oturdun mu daha kötü oluyor. Yaşlı adam yerinde oturdu mu takatı, gücü daha çok düşer. Ben genellikle yürürüm. Gece her tarafım ağrır. Sabah gezdiğim zaman cam gibi oluyorum. Gezdikçe yaşlının huzuru yerinde olur kızım" (K8).

"Yazın köye gider bahçemi ekerim, kışlıklarımı hazırlarım. Ev işleriyle ilgilenirim. İş yapmak yaşlılar için iyidir. İnsanın kafası dağılır. İnsanın içi daralmaz. Yoksa evin içinde dört duvar insanın üzerine gelir. İnsan bedenen yoruluyor ama kafası da biraz dağılıyor, rahatlıyor. Çünkü eskiden hep çalıştık biz. Şimdi de o istek hep oluyor. Biz öyle alışmışız" (K13).

Bu bağlamda görüşülen yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlıların ne tür etkinlik ve aktivitelerde bulunmalarının yaşlılar için iyi olacağı konusunda görüşülen yaşlıların söylediklerini destekler nitelikte ifadelerde bulunmuşlardır:

“Aktivitelerde bulunan bir yaşlı aileye, gençlere fazlasıyla baskıda bulunmaz. Aile içerisinde huzursuzluk olmaz. Yani bakan kişi için de yaşlı için de iyi olur. Sürekli içeride içeride nereye kadar. Gidebiliyorsa parka gitsin, ziyaretlere gitsin. Yürüyüş yapsın” (K27).

“Yürüyüş yapmaları uygun olur, yan yana gelip sohbet etmeleri uygun olur. Yani güzel vakit geçirmeleri önemlidir. Yaşlıların yerine getirdikleri etkinlik ve aktiviteler onlar için güzel olur. Onlar için yaşam kaynağıdır diyebilirim. İnsan ne kadar bir işle uğraşırsa yaşadığını hisseder. Var olduğunu hisseder. Birine faydalı olduğunu hisseder. Yani yaşlıları hayattan koparmamak gerekir. Ben hala bir şeyler yapabiliyorum diye motive olur. Hayattan kopmadığını düşünür. Hayattan çekilip, yalnızlaşmamaları gerekiyor” (K28).

Özetle görüşülen yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı insanların kendilerini iyi hissedebilmeleri için “yürüme”, “gezme”, “bağ-bahçe işleriyle ilgilenme”, “pikniğe gitme”, “ziyaretlere gitme”, “yaşlılarıyla bir araya gelip sohbet etme” gibi etkinlik ve aktivitelerde bulunabileceklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla görüşülen yaşlı yakınlarının birçoğuna göre yaşlı bir insanın etkinlik ve aktivitelerde bulunması hem kendisi hem de ailesi için iyi olmaktadır.

5.4. Yaşlıların “Aile ve Sosyal İlişkileri”

Bu bölümde Tunceli ilinde bulunan herhangi bir ocağa mensup ya da talip olan yaşlı insanların aile ve sosyal ilişkilerine bakılmıştır. Bu bağlamda yaşlılara birlikte yaşadığınız insanlar sizin düşüncelerinize ne kadar önem veriyorlar? Birlikte yaşadığınız insanların sizden yardım ya da destek aldıkları konular nelerdir? Yaşadığınız çevrede yaşlılığın avantaj ve dezavantajları nelerdir? gibi bazı sorular sorulmuştur. Benzer şekilde yaşlı yakınlarına ve Alevi Dedelerine birlikte yaşadığınız yaşlı bireyin aile üyeleriyle arası nasıldır? Aile içerisinde kararlar

alırken sizinle birlikte yaşayan yaşlı bireyin düşüncelerini dikkate alıyor musunuz? Nasıl? Hangi konularda? Mensup veya talip olduğunuz ocak içerisinde yaşlı bireylerin gençlerden ya da diğer ocak mensuplarından yardım aldıkları konular var mıdır? Ocağınıza mensup veya talip olan yaşlılar ve gençler arasındaki ilişki nasıldır? gibi bazı sorular yöneltilmiştir. Alevi Dedeleri, yaşlı yakınları ve yaşlılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre aile ve komşuluk ilişkileri eskiye nazaran çözülmüştür. Bu bağlamda katılımcıların birçoğuna göre yaşlılar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmişlerdir. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda aile içerisinde itibarlı olan, sözleri geçen, bilgi ve tecrübelerine güvenilen, ön planda olan, yüksek bir statüye sahip olan, değer verilen yaşlılar modern toplumlarda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak aile ve toplum içerisinde bazı kayıplar yaşamışlardır. Bu bölümde yaşlı insanların yaşadıkları kayıplar, sorunlar modernleşme kuramının verilerinden yola çıkarak yorumlanmaya çalışılmıştır.

Baba Mansur Ocağına mensup olan Alevi Dedesi Alevi toplumunda aile kurumunu ve bu bağlamda yaşlı bir insanın yerini, önemini ayrıca ekonomi başta olmak üzere sosyal ve teknolojik alanlarda yaşanan hızlı değişimlerin Alevi toplumundaki aile ve sosyal ilişkileri nasıl etkilediğini diğer birçok katılımcının söylediklerine paralel ve özetleyici bir şekilde şöyle anlatmıştır:

“İnsani ilişkilerinizde, komşuluk ilişkilerinizde, akrabalık ilişkilerinizde ve yine bir aile içindeki veya bir toplumdaki büyük küçük, genç çocuk, ihtiyar anlamında karşılıklı ilişkilerinizde gerçekten sağlam bir sistem gerekir ki bu sistemin ana unsuru da ailedir. Yani temel taşı ailedir. Aile insan gelişiminin en büyük öğretilerinden, okullarından biridir. İnsan yaşamını en çok şekillendiren ailedir. Yaşlı ise o ailedeki bireyin, annenin, babanın, dedenin yaşıyla, bilgeliğiyle, sabrıyla, mütevaziliğiyle son aşamaya gelmiş olan kişidir. Bu nedenle ailemizdeki büyüklerimize saygı, toplumumuzdaki büyüklerimize saygı esastır. Ancak son zamanlarda yaşama koşulları mı diyelim, bireycilik, sanayileşme, teknoloji geliştikçe ne yazık ki bu toplum ve ailedeki saygı olayı eskisi gibi olmamakta. Dolayısıyla bugün birçok yaşlımız barınma evlerinde yaşamaktadır. Yani gelişmişlik bencilliği arttırmaktadır. Yani geliştikçe gelişim değişim arttıkça bakıyorsunuz komşuluk ilişkilerinde, toplum ilişkilerinde, aile ilişkilerinde kendini kurtarma, kendini düşünme egosu geliyor ve birlikte dayanışma,

paylaşma olayı ne yazık ki zayıflamıştır. Bu da belki insanların ekonomik olarak birbirlerine bağımlı olmalarından çıkılmaktadır. Yani bağımsızlaştıkça ilişkilerimiz azalıyor. Ama bizden önceki feodal toplumlarda veya kadın erkek ilişkilerinde bağımlılık olduğundan dolayı birlikte yaşama gerekliliği daha fazlaydı. Çünkü tek başına ayakta durma olanakları pek yoktu” (K2).

Bu bağlamda bir diğer Alevi Dedesine göre yaşlı bir insanın aile üyeleriyle sıkı olan ilişkilerinin eskiye nazaran değişmiş olmasının sebebi geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmüş olmasıdır:

“Saygı konusunda maalesef gençlik biraz daha kopukluk yaşıyor. Mesela geçmişte büyük aile vardı. Şimdi çekirdek aile var. O geniş ailede çocuk annesine babasına ne kadar saygı gösterirse gösterebilir anne baba şey derdi: Dedeye, neneye aman ha. Dedenin yanında bunu yapma, nenenin yanında bunu yapma. Çocuk da kendi kendine demek ki nene ve dede anneden babadan daha üstün, önemli deyip saygının büyüğünü de onlara gösterirdi. Çünkü anne ve babanın da saygı gösterdiği adam, kadın çocuğun evinde. Çocuk yaşlı bir insana nasıl davranacağını evde öğreniyordu. Ancak saygı ve sevgi azaldı. Çünkü büyük aileden çekirdek aileye geçildi. Dolayısıyla ayrışmalar oldu, kopmalar oldu, aile içi ilişkiler değişti. Hani çocuk nenenin, dedenin ne olduğunu bilmiyor. Yani onlara gösterilmesi gereken saygının özünü bilmiyor. Neneyi, dedeyi takmıyor (...)” (K6).

Bir diğer Alevi Dedesi ise özellikle teknolojinin aile içi ilişkileri sarstığını bu bağlamda yaşlı bir insanın aile içindeki konumunun yaşanan bu değişimlerden olumsuz yönde etkilendiğini söylemiştir:

“Gençlerin dünyası şimdi apayrı. Gençler ha bu telefon çıkmış ne bana bakıyorlar ne sana. Kopuklar. Aile koptu. Yani aile bağlarını teknoloji kopardı. Teknoloji çocuklarımızı bizden aldı. Çocuk eve geliyor evde dede mi var, nene mi var, annemi var, baba mı var bakmadan odasına geçer. Kendi telefonuna, televizyonuna bakar. Yani özellikle teknolojiyle birlikte aile ilişkilerinde kopukluklar oldu. Tabii yaşlılar da bu durumdan etkileniyor” (K5).

Benzer şekilde bir diğeri Alevi Dedesi aile ve komşuluk ilişkilerinin değiştiğini bu değişimde ise özellikle metropol hayatının çok önemli bir yerinin olduğunu bu nedenle yaşlıların kentte yaşamak istemediklerini, kent hayatından yakındıklarını dolayısıyla sürekli olarak bir köy hasreti çektiklerini ifade etmiştir:

“Yaşlılarımızın çoğu şunu söyler: ‘Ben kurban olurum o köyümün toprağına. Toprak yerim yine de köyümde dururum. Çünkü günümüzdeki yaşlılar yaşlılığın ne olduğunu, yaşlılara verilen değeri kendileri gençken nasıl verildiğini ya da verdiklerini bildikleri için yani eskiden yaşlı bir insana nasıl bakıldığını bildikleri için halan ve hala köyümüze gitsek bize bu hürmet yapılır, diye düşündükleri için köye gitmek isterler. Ancak köyde de ilişkiler değişmiştir. Yaşlılar köylerde de eskisi gibi bakılmaktadır. Çünkü o eski insanlar, o eski komşuluk yok yani. Bizi özümüzden böyle kopartan şey metropol hayatıdır” (K3).

Özetle Alevi Dedeleri tarafından dile getirilen bu ifadeler modernleşme kuramında belirtilen, toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlı insanların sahip oldukları yüksek statüleri olumsuz yönde etkilenmiştir tezini örneklendirmektedir. Başka bir ifadeyle teknoloji ve tıptaki gelişmeler, bilim ve teknolojinin ekonomiye uygulanması, kentleşme ve kitle eğitimi gibi modernleşmenin bu dört parametresi yaşlı bir insanın aile üyeleriyle olan ilişkilerini, toplumdaki konumunu ve önemini etkilediği (Şentürk, 2018; 135) söylenebilir. Ayrıca görüşmeler sırasında yaşlı katılımcıların birçoğu eskiden geniş aile içerisinde yaşamlarını sürdürmüş olduklarını ancak günümüzde kent ortamının köy ortamı gibi olmadığını, aile ve komşuluk ilişkilerinin çözüldüğünü dolayısıyla aile içinde konumlarının sarsıldığını, bakımlarının sorun olduğunu ayrıca fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan da sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

“Küçük yerlerde ilişkiler çok iyi. Çok güzel. Ben ilçede yaşıyorum. Benim çevrem var o çevreyle zaman geçiriyorum. O çevreyle konuşuyorum, oturuyorum, birbirimizi tanıyoruz. Eskisi kadar olmasa da iyi yani. Ancak büyük şehirde geçim sıkıntısı şu bu bunları da bulamıyorsunuz. Küçük yer olunca hasta olsa yanına gidersin, düğünü olsa gidersin, o insanın acısına sevincine ortak olursun. O senin acıya sevincine ortak olur.

bundan güzeli olmaz tabii. İnsanların birbirlerine bağlılıkları söz konusu ondan iyi hayat olmaz yani. Ama günümüzdeki insan ilişkileri ekonomik sebeplerden dolayı değişmiştir. Eskiden Alevilerin birbirlerine bağlılıkları daha fazlaydı. Ama şimdiki kent ortamında biraz daha değişmiştir. Vatandaş daha birbirine yanaşamıyor. İnsan o toplumu o görüşleri, ilgiyi o sevgiyi bulamıyor” (K11).

“Ben köydeyken daha iyi hissediyordum. İnek vardı, keçi vardı, bostanımız vardı. Her şeyi kendimiz yetiştiriyorduk. O zaman saltanat gibiydi. Ama şu an kendimi kötü hissediyorum. Burada bir şey yapamıyorum. Şartlar çok zor. Her şey hazır, her şey parayla. Çocuklar da kendine yetemiyor. Yaşlı ne yapsın yük olur (...) köy olsa insanın bir komşusu olur. Çünkü iletişim köylülerle daha iyi. İnsan yaşlanınca kimse kimseye bakmıyor. Herkes kendi evinde yalnız yaşamak istiyor. Ben çocuklarımla yaşamak isterdim. İşte bazen çocuklarım ziyaretime geliyor, ben onlara gidiyorum, torunlarımı seviyorum o kadar” (K16).

“Eskiden komşuluk çok iyiydi. Eski arkadaşlıklar çok iyiydi. Eski aile bağları çok kuvvetliydi. Eskiden daha çok düzen vardı. Eskiden yaşlıya daha çok saygı vardı. Köyde herkes birbirini sorardı, hepsi beraber ziyaretlere giderdi. Şimdi o eskiler çok yok kızım. Ben o eski devri çok arıyorum. Şimdi eski devre bakıyorum şimdiye bakıyorum of of. Şimdi eskisi gibi saygı yok, o devirde yardım çoktu. Eskiden yaşlıya daha çok hizmet yapılırdı, değer verilirdi” (K14).

Bu bağlamda daha önce yapılmış olan birçok çalışmada “kırdan kentlere doğru artan göçler ve sonrasında benimsenen kent değerlerinin yaş aralıklarındaki kuşak farklılıklarının artmasına, yaşlılarla olan diyalogun kesilmesine ve daha önceki toplumsal aşamalarda var olan yaşlının değer, etki ve öneminin azalmasına neden olduğu” (Şentürk, 2018, 75) gibi görüşler yer almaktadır. Bu çalışmada elde edilen ve yukarıda doğrudan aktarılan verilerde bu görüşlere paralel nitelikte olan ifadelerle karşılaşmıştır. Dolayısıyla çalışmaya katılan yaşlıların birçoğu aile ve komşuluk ilişkilerinin çözüldüğünü bu nedenle sürekli olarak eskiye yani köy yaşamına özlem duyduklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca yaşlı katılımcıların birçoğu eskisi kadar olmasa bile arada çocukları tarafından ziyaret edildiklerini aynı şekilde kendilerinin de çocuklarının yanına gittiklerini, çocuklarından daha

çok torunlarıyla zaman geçirdiklerini, bazen cemevine, ziyaretlere, komşulara, parklara ya da kahvelere gittiklerini ve buradaki insanlarla sohbet ettiklerini söylemişlerdir. Hatta görüşmeler sırasında yaşlı katılımcıların bir kısmı yazın köylerine gittiklerini, köylerinde olan ya da onlar gibi sonradan köye gelen yaşlılarıyla vakit geçirdiklerini bunun da kendilerine çok iyi geldiğini belirtmişlerdir.

Ayrıca yapılan görüşmelerde yaşlı yakınlarının da eskiye nazaran yaşlıların aile ve sosyal ilişkilerinin değiştiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda yaşlı yakınlarının büyük çoğunluğu özellikle hayat şartlarının zor olduğunu bu nedenle aile üyelerinin çalışmak zorunda olduklarını dolayısıyla yaşlılarıyla fazla ilgilenemediklerini, bakım konusunda da sorun yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca yaşlı katılımcıların bir kısmına göre yaşlı bir insanın tüm kardeşler tarafından eşit şekilde bakılmaması aynı şekilde yaşlının da bazı sebeplerden dolayı bazı çocuklarının evinde kalmak istememesi aile içi gerilimlere ve sorunlara sebep olabilmektedir:

“Yaşlı bir insana bakmak için karı ve kocanın birliğinin yanında güç ve sabır da lazımdır. Çünkü yaşlı hastalandığı zaman hastahane de kalabilirsin. Bu da çocukların, eşinin ve işini ihmal etmek anlamına geliyor. Özel hayatından ödün vermek zorunda kalıyorsun. İnsan yıpranıyor. Özellikle çalışan insanlar için daha büyük sorun olabiliyor. Yaşlılarıyla yeterince ilgilenemeyebiliyorlar. Bu aile içinde huzursuzluğa sebep olabiliyor. Evdeki yaşlıyı diğer çocukları çok sık ziyaret etmediklerinde de sorunlar oluyor. Ayrıca bazen çevreden gelen farklı konuşmalar da aile içinde problemlere sebep olabiliyor. Sen kızsın, senin erkek kardeşlerin var niye onlar bakmıyor da sen bakıyorsun, eloğlu bakıyor, diyorlar. Bu anlamda da aile içinde yaşlıyla ilgilenmek, zaman ayırmak zor oluyor” (K27).

“İnsanlar eskiye göre daha tahammülsüzler. Yani artık yaşlı olan kişiye daha tahammülsüzler. Bunda toplumsal değişimler, refah seviyesindeki değişimler etkili olabilmektedir (...) Bence günümüzde artık eskisi gibi yaşlımı alayım işte elimden geldiğince ölünceye kadar bakayım durumu yok yani. Bir bakıyorsunuz özellikle bu yöredeki insanların çok fazla çocukları var. Altı, yedi, sekiz tane çocuğu olanlar var. İşte o yedi çocuk ya da sekiz çocuk sürekli yok sende kalsın. Bugün bende kalsın öbür

gün sende kalsın. Yok bende çok kaldı niye sende on beş gün kalmasın gibi bir durum olabiliyor. Yani yaşlıyı sürekli birbirlerine atma durumu var. Bu sadece burası için gözlemediğim bir şey değil. Birçok yer için geçerli” (K34).

Ayrıca görüşme yapılan yaşlı yakınlarının büyük çoğunluğu aile içiresinde önemli kararlar alırken özellikle kız isteme, ibadet etme, küsleri barıştırma konusunda ve ekonomik konularda ailedeki yaşlılarının sözüne değer verdiklerini ancak o konuda yaşlı bir insanın düşüncesini uygun görmedikleri zaman yaşlılarını kırmadan bildiklerini yaptıklarını söylemişlerdir:

“Eskiden aile içi ilişkiler çok kuvvetliydi. Bir eve gittiğiniz zaman o yaşlının hal hatırını sorardınız, o yaşlıyla sohbet ederdiniz. Geçmiş paylaşılırdı. Yaşlı dediğiniz zaman insanın aklına evin direği gelirdi. Eskiden yaşlılara çok değer verilirdi. Her konuda danışılırdı. Herkes onun ağzından çıkacak karara bakardı. Şimdi öyle değil. Tabii aile içinde önemli kararlar alırken babama sorarım. Genelde kırmamaya çalışırım. Ama uygun görmediğimiz zaman kendi kararlarımızı kendimiz veririz” (K23).

“Yaşlı bir insan o evin büyüğüdür, değeridir. Ona kıymet verilir. Diğer taraftan onun düşünceleri, fikirleri çağa uygun olmadığından dolayı bu anlamda herkes kendi bildiğini yapar. Zaten öbür taraftan o yaşlıda çok itiraz etmez, direktmez hani benim dediğim olsun diye. Yani saygı olarak kesin değer verilir, bakılır, edilir. Hani hiçbir şeyi eksik edilmez ama sonuçta onun düşünceleri uzak kalıyor günümüzden. O da zaten günümüz konusunda çok bir bilgiye sahip değil, nasıl olduğunu, nasıl işlediğini bilmediği için hani çok da kararlara müdahale etmez. O anlamda sen bizim değerimizsin, sana kıymet veriyoruz ama maalesef bugünün şartları buna uygun değildir. Biz kendi bildiğimizi yapmak zorundayız, dercesine sen vitrinde öylece dur” (K22).

Özetle hemen hemen bütün katılımcılar kentleşmenin, teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin ve ekonomik açıdan yaşanan sıkıntıların aile ve komşuluk ilişkilerinin çözülmesine neden olduğunu bu bağlamda yaşlı bir insanın evde bakımının zorlaştığını ifade etmişlerdir. Çünkü katılımcıların bazılarında göre günümüzde özellikle maddi özgürlüğü olan kişilerin aile içeresinde kısıtlanma, müdahale edilme,

eleştirisi ve baskı istemedikleri için yalnız yaşamaktadırlar. Bu durum ise ailedeki yaşlının kimde kalacağı sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu da aile içinde gerilimlere sebep olabilmektedir. Ayrıca yaşlı yakınlarıyla yapılan görüşmelerin sonucuna göre yaşlı yakınlarının büyük çoğunluğu yaşlıların düşüncelerinin yaşadığımız çağa uygun olmadığını ya da günümüz hakkında çok fazla bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Bu nedenle yaşlı yakınlarının birçoğu aile içerisinde önemli kararlar alırken kendi bildiklerini yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu durum modernleşme kuramında belirtilen endüstriyel teknolojiye meydana gelen gelişmelerin yeni meslek dallarını ortaya çıkarmış olması ve bu bağlamda eskiden değerli olan geleneksel becerilerin ve bilgilerin değersizleşmiş olması yaşlı insanların aile ve toplumdaki yüksek statülerini olumsuz yönde etkilemiştir (Koçak, Terkan, 2010; 34) argümanı ile açıklanabilir.

5.5. Toplumsal Değişme ve Yaşlılık

Hem toplumsal bir olgu olarak hem de toplumsal bir olay olarak ele alınan toplumsal değişme (Kongar, 1995; 25) “toplumu meydana getiren kurumlar başta olmak üzere toplumsal ilişkilerde ve toplumsal yapılarda mevcut durumlardan yani, bambaşka bir duruma geçişi ifade etmektedir” (Doğan, 2012, 340). Genel olarak “fiziksel ortam”, “teknolojik gelişme”, “ekonomik üretim yapısı”, “demografi”, “bilgi”, “ideolojiler”, “değerler” gibi faktörler toplumsal değişmeyi etkilemektedir (Doğan, 2012; 342). Bu bağlamda Yıldırım’a göre İslam dünyası içinde periferide kalmış, kültür ve inancının ana gövdesini sözlü ortamda koruyan ayrıca kapalı bir kır toplumu olan Alevi toplumu diğer birçok geleneksel toplum gibi modernizmle temas geçtikten sonra dönüşüme uğramıştır. Yıldırım özellikle 1950’lerden sonra yaşanan göçlerin ve arkasından gelen hızlı kentleşmenin Aleviliğin tarihsel muhitini değiştirdiğini bu değişimin de ani ve köklü bir şekilde Alevi inanç ve sistemini değiştirdiğini bunun da yeni bir Aleviliğin doğuşuna neden olduğunu savunmaktadır (2018; 303-304). Çünkü geleneksel Aleviliğin bütün sistemleri yalıtılmış, kapalı, kır (köy) toplumuna göre yapılanmıştır. Ancak kentleşmeyle birlikte geleneksel yapıyı şekillendiren bu ana unsurlar ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla köyden kentlere yapılan

göçler geleneksel Aleviliğin hem teolojik bilgisinin hem de dini toplumsal yapısının ana taşıyıcısı olan “görgü ceminin” ve “musahiplik ceminin” işlevlerini eskisi gibi yerine getirememesine sebep olmuştur (Yıldırım, 2018; 310-311). Bu bağlamda katılımcılara sizce günümüzde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlıların yeri ve önemi nasıl değişmiştir? Sorusu yöneltilmiştir. Özellikle kent hayatından şikâyet eden ve geçmişi özlemle anan yaşlı bir katılımcının söyledikleri yukarıdaki düşünceyi destekler niteliktedir:

“(…) Pirimiz de vardı, rehberimizde vardı. Geliyordu, hizmet yapıyordu, deyişler söylüyordu, çiralık veriliyordu. Ama şimdi yoktur. Bu on beş yirmi senedir herkes kendine. Kaldı kaldı, gitti gitti. Şimdi ara sıra cem evine gidiyorlar. Niyaz, kurban yapıyorlar geliyorlar. Bazen ziyaretlere gidiyorlar o kadar. Köy gibi değil kızım. Herkes herkesi bırakmış, herkes kendine” (K18).

Ayrıca görüşme yapılan bir diğer Alevi Dedesi değişimin kaçınılmaz olduğunu bu bağlamda geleneksel Aleviliğin de değişime uğradığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Geleneksel Alevilik daha çok köy toplumunda, küçük toplumlarda yaşatılan Aleviliktir. Cumhuriyet’in kuruluşuna baktığımız zaman 1920’lerde 1930’larda 1940’larda hatta 1950’lere baktığımızda köy nüfusu şehir nüfusundan daha fazlaydı. Ama bugün şehir nüfusu köy nüfusundan çok daha fazla. İster istemez şehirleşen bir toplumda şehirleşen bir Alevilik olur. Bu da kaçınılmaz bir şeydir (...) Önemli olan kökten kopmamaktır. Aleviliğinden kopmamaktır. O özden kopmama koşuluyla değişim doğaldır. Olması gerekir. Zaten değişmeyen tek şey değişmektir, derler” (K6).

Bu bağlamda diğer birçok toplumda olduğu gibi yaşanan değişimlere bağlı olarak Alevi toplumunda da yaşlı bir insanın aile içinde olsun toplum içinde olsun rollerinde bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Dolayısıyla yaşlı bir insanın aile ve toplum içindeki konumu da değişmiştir. Ayrıca toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak özellikle kent ortamında benimsenen kent değerleri yaşlıları ve gençleri birbirinden uzaklaştırmıştır. Bu nedenle araştırmaya katılan Alevi Dedelerinin birçoğu yaşlıların aile ve toplum içindeki konumunun olumsuz yönde

etkilendiğini ayrıca genç ve yaşlılar arasında yaşanan kopukluğu şu ifadelerle anlatmışlardır:

“Mesela bizim eski dönemlerde kırsal yaşam etkinken yaşlılar bizim günlük hayatımızın her yerindeydi. Bir hasta olduğu zaman ona danışılırdı bana ne ilaç iyi gelir, bir aile içerisinde problem oldu mu bunu nasıl aşarız, Ekonomik anlamda bir sıkıntı oldu mu nereden bir şey bulabiliriz gibi hep yaşlılara danışılır, onlardan akıl alınır, onlardan yardım dilerdik. Ama günümüzde teknoloji, kentleşme, artık devletlerin sınırlarının kalktığı, bilgisayar üzerinden artık sınır tanımayan vatandaşlıkların oluştuğu bir süreçteyiz. Ciddi anlamda böyle bir seferde kopulup bir kenara konulan bir durum haline gittikçe gelmektedir. Bu ciddi anlamda geçmişle şuanın ve geleceğin arasındaki köprülerin ciddi hasar görmesine neden olduğunu görmekteyiz. Yani yaşlıların yeri ve önemi olumsuz yönde etkilenmiştir. Bütün ailevi kavramlar, değerler, geçmiş, şuan ve gelecek arasındaki duygusal ve manevi köprülerin hepsi hasar gördü (...) Büyüklerimiz geçmişten bize bilgiler verirlerdi, ağıtlarımızı, ninnilerimizi, masallarımızı, hikayelerimizi hep onlardan öğrenirdik. Böyle kültürel bağ görevi üstlenirlerdi. Ama bu kentleşmeyle, teknolojiyle birlikte bunlar arasında ciddi kopukluklar oldu. Yani dedelerin, yaşlıların özellikle aile içerisinde gençlerle daha çok öğüt ve geçmiş ve gelecek arasında köprü kurma gibi bir şeyleri vardı. Geçmişe göre değişti bunlar” (K5).

“Tabii genç ve yaşlı ilişkilerinde sorunlar yaşanılmaktadır. Herkes yaşadığı dönemi, çağı, zamanı anlatır ve onunla övünmeye çalışır. Olumsuzluklar da anlatılır. Biz buna kuşakların çatışması diyoruz. Biz istesek de yaşlıların tamamen gençler gibi düşünmesi gerektiği ve ya gençlerin de yaşlılar gibi düşünmesi gerektiğini bekleyemeyiz ve ya bu şekilde düşün diyemeyiz, dememeliyiz. Çünkü bilmeliyiz ki o yaşadığı zamanki koşullar, nedenler, kişiler farklıdır, gelenekler, görenekler, eğitim seviyesi farklıdır. Ama bugünkü yaşam koşulları da farklıdır. Haliyle gençlik de farklıdır” (K2).

“Eskinin her şeyi bana göre iyidir. Çünkü insanlara daha çok değer verilirdi. Yani bizim inancımıza göre yolumuza göre insana verilen değer farklıdır. Bu kadın olsun, erkek olsun, yaşlı olsun, çocuk olsun. Ama şu an günümüzde metropolleşme arttıkça

bu değerlerimizi kaybediyoruz. Dolayısıyla yaşlılarımızda bu değişimden olumsuz yönde etkilenebilmektedirler” (K3).

Ayrıca görüşme yapılan Alevi Dedelerden birisi özellikle toplumdaki insanların teknolojiyi yanlış kullanmalarından dolayı aile kurumunun, aile içi ilişkilerin, akrabalık ilişkilerinin, komşuluk ilişkilerinin çözüldüğünü bu bağlamda da çoğu yerde yaşlıların önemsenmediğini belirtmiştir:

“Teknoloji insanlar için yaratılmıştır. İnsanlar bundan faydalansın diye. Ancak şimdiki nesil bu teknolojiyi yanlış kullandığı için özgeçmişini bırakmış, yolunu yordamını, erkanını bırakmış, akrabalık, aile bağlarından tamamen uzaklaşmıştır. Şimdi geline bakıyorsun, kıza bakıyorsun, o ailede yaşayan yaşlının vaziyetine bakıyorsun çok yerde de denkleşmişim fakat o yaşlıya Allah rızası için ufak da olsa bir sevgi, saygı yok. Şimdi evimize misafirler geliyor. Bakıyorsun kız bu tarafta telefonun tuşuna basıyor, çocuk öbür tarafta tuşlara basıyor, çoğu yerde anne baba da telefonun tuşlarına basıyor (...) Aynı binada çok katlı değil, üç beş katlı binada beş aile oturuyorsa o beş ailenin üçü belki birbirini tanımıyordur. Yazık, günah değil midir? Teknolojiden faydalanan ama aileni, atanı, kardeşini, akrabalarını, komşularını ihmal etme, onları atma, onlarla bağını koparma. Onlarla bağını kopardın mı zaten insanlık bir şekilde bitmiş olur. Onun için bir telefon aile içi bağları koparmamalıdır” (K1).

Araştırmaya katılan yaşlılar ve yaşlı yakınları toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlının aile ve toplumdaki değişen konumuna ilişkin Alevi Dedelerine benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Dolayısıyla günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak geleneksel aile yapısına ve bu bağlamda yaşlı bireylere karşı bakış açısı değişmiştir. Çünkü artık insanlar çekirdek ailede yaşamak istemektedirler. Katılımcıların birçoğu yapılan görüşmelerde geleneksel toplumlarda aile içerisinde ön planda olan ve değer verilen yaşlıların günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak geleneksel ailenin yerini almış olan çekirdek ailenin dışında kaldıklarını, hatta ötelendiklerini bu nedenle sorun olarak görülmeye başladıklarını ifade etmişlerdir:

“Günümüzde insan ilişkileri daha zayıf. Bencillik hat safhada. İnsanlar daha rahatına düşkün. İşte o eski feodal hayatın değişmesiyle birlikte, teknolojinin, kentleşmenin gelişmesiyle birlikte yaşlılar eskisi kadar önemsenmemeye başlandı. Artık eskisi kadar yaşlılarla sohbet edilmiyor. Bir kere televizyon, internet, telefon var. Orda zaman geçiriyorlar, sohbet ediyorlar. Benim görüşüm bu. Çevremde gördüğüm kadarıyla eskiden çok daha fazla saygı gösteriyorlardı. Sözü daha çok dinlenirdi. Şimdi insanlar işte herkes çekirdek aile olmuş, herkes ayrı bir yaşama kavuşmuş, kimse fedakarlık yapıp yaşlıların sorumluluğunu üstlenmek istemiyor. Hatta kimisi hiç arayıp sormuyor. Bunlar da kardeşler arasında huzursuzluk çıkmasına sebep olmaktadır ” (K28).

“Şimdi yaşlılar çok sevilmiyor. Bir yaşlıya çok sıcak bakmıyorlar. Onun için Allah elden ayaktan düşürmesin. Eskiden yaşlılar el üstünde tutulurdu. Şimdi bakıyorsun yaşlı bir gün o evde diğer gün başka bir evde. Eskiden çok çok iyiydi, herkes bir aradaydı. Herkes herkese bakıyordu. Şimdi insanlar değişti, o eski bağlılık kalmadı. Herkes kendine olmuş. Herkes eşiyle, çocuğuyla yaşamak istiyor. Mesela çok görüyorum çocukları diyor o baksın, o diyor o baksın. Ben niye tek bakayım. Eskisi gibi hiçbir şey yok. Eskiden çok saygı, sevgi vardı” (K12).

Ayrıca yapılan görüşmelerde bazı katılımcılar eskiden yaşlıların daha çok değerli olduklarını bu nedenle yaşlı bir insan öldüğü zaman günlerce insanların üzüldüklerini hatta bazılarının kırk gün yas tuttıklarını belirtmişlerdir:

“Eskiden yaşlılar çok daha değerliydi. Mesela bir ölüm vakası olurdu. Yaşlı da olsa o yaşlı için kırk gün yas tutulurdu. Banyo yapılmazdı. Ama günümüze baktığımız zaman gitti kurtuldu, yaşlıdır, diyorlar” (K27).

“Eskiler yaşlılar için cennetti. Herkes herkesin değerini biliyordu. Herkes kaynanasını seviyordu. Birbirlerinin dediklerini yapıyorlardı. Herkes ağırbaşlıydı. Bir şey olsa herkes beraber yiyordu. Biri ölse onun için günlerce üzüldüler. Şimdi öyle değil, dünya medeniyet oldu her bir şey değişti. Bilmiyorum. Artık kimse kimseyi tanımıyor. Kimse kimseyi sevmiyor. Dünya böyle olmuş. Şimdi yaşlı olunca gelin bakmam diyor. Kızın diyor ben ancak çocuklarıma bakarım. İnsan yaşlandıkça söylediklerinin

de bir değeri kalmıyor. Bu gider gider diyorlar. Ölmüş gitmiş ihtiyardır. İşte öyle diyorlar kızım benim” (K18).

Ayrıca yapılan görüşmelerde bazı katılımcılar yaşlı insanların çağı yakalayamadıklarını bu nedenle ailenin karar mekanizması olmaktan çıktıklarını hatta aile içerisinde yaşlılardan ziyade gençlerin söylediklerinin önemsendiğini dile getirmişlerdir.

“Değişime asla engel olamıyorsunuz. Ne kadar kapalı toplum olursa olsun artık küresel bir çağda yaşıyoruz. Dolayısıyla değişimler gelenek ve göreneklerimizde her şeyimizde olumlu ya da olumsuz bazı değişimlere sebep olabilmektedir (...) Daha önce büyükler bir nevi ailenin karar mekanizmasıydılar. Her şey büyüklerin ellerindeydi. Ancak özellikle teknolojiyle birlikte bu durum değişmiştir. Herkesin maddi özgürlüğü var. Dolayısıyla maddi özgürlüğü olan insan biraz da birey kimliğini kazandı. Daha çok bireyselleşti. Dolayısıyla tabii üst ebeveynlerin rolü bunda azalıyor” (K25).

“Eskiden yaşlıların söyledikleri dinlenirdi. Ama şimdi söyledikleri çok dinlenmiyor. Çünkü ne oluyor bitiyor bunlardan haberdar olabilmek için yaşlılar gençlere danışıyorlar. Çağı yakalayamadıkları için başka bir deyişle gelişen ve yenilenen bir dünyaya nasıl ayak uydurabileceklerini bilmedikleri için gençlere sorarlar. Hani teknolojiyi kullanan gençlerin daha ön planda olduğunu düşünürler. Dolayısıyla eskiden gençler yaşlılara danışıyorlardı, günümüzde çağı yakalayamayan yaşlılar gençlere danışmaktadırlar, bilgi almaktadırlar” (K22).

Özellikle birçok yaşlı yakını kendileri dâhil olmak üzere yeni neslin yaşlılarla olsun çevredeki insanlarla olsun sohbetle çok fazla ihtiyaç duymadıklarını belirtmişlerdir. Çünkü yaşlı yakınlarına göre televizyon, internet, telefon insanların hayatının bir parçası olmuş. Mesela yaşlı yakını olan katılımcı günümüzde insanların daha çok telefonla uğraştıklarını, telefonda oyun oynadıklarını, hatta yeri geldiği zaman eşleriyle bile sohbet etmediklerini belirtmiştir. Dolayısıyla katılımcıya göre yaşlılar sürekli olarak hastalıklarından bahsettikleri için insanlar onlarla çok fazla sohbet etmek istemiyor (K33). Diğer katılımcılar da bu konuda benzer ifadeler

kullanmışlardır: “insanlar teknolojiyle hissizleştiler. Artık insanlar hissederek yaşamıyorlar. Her şeyden koptuğumuz, hissizleştığımız için yaşlıların değerini de yeri geliyor bilmiyoruz. Eskiden konuşulurdu sohbet edilirdi. Şimdi toplasan on kelime o yaşlıyla konuşmuyorsun. İnternette ise yüzlerce kelime konuşuyorsun. Kim neler yapmış takip ediyorsun, beğeniyorsun” (K33). “Yeni nesil genelde o yaşlıdır, ben yanına gidip ne yapayım, diyor. Telefonda oyun oynuyorlar, konuşuyorlar. Orda zaman geçiriyorlar” (K24).

Kısaca Alevi Dedeleri başta olmak üzere katılımcıların birçoğu yapılan görüşmelerde modernleşmenin, kentleşmenin özellikle teknoloji alanında yaşanan gelişmelerin aile kurumunu, aile ve komşuluk ilişkilerini, Alevi toplumunda çok önemli bir yere sahip olan bazı değerleri, kavramları olumsuz yönde etkilediğini bu bağlamda da yaşlı bir insanın aile ya da toplum içerisinde bir karar mekanizması olma, otorite olma, bilgileriyle, tecrübeleriyle danışılan kişi olma gibi bazı özelliklerini kaybettiğini belirtmişlerdir. Bu bağlamda yaşlı insanların eski itibarlarını kaybettiklerini dolayısıyla günümüzde üretime ve tüketime büyük önem atfeden aynı şekilde gençlerin övüldüğü toplumlarda yaşlıların ihmal edildikleri hatta ötelendikleri söylenebilir. Bu durum modernleşme kuramında belirtilen, modernleşmeyle birlikte yaşlılık evresine giren kişilerin daha önceki güçlü ve önemli pozisyonlarında bir gerileme yaşanır (Şentürk, 2018; 136-137) argümanı ile açıklanabilir.

5.5.1. “Sorun Huzur Evine Verilen Yaşlı Değildir, Sorun Huzur Evinde Unutulan Yaşlıdır”

Köyde doğup büyüyen ancak geçim sıkıntısı gibi nedenlerden ötürü kente yerleşen ayrıca geleneksel olma özelliklerini diğer katılımcılara göre daha çok taşıyan yaşlı katılımcıların büyük bir çoğunluğu yapılan görüşmelerde yaşlı insanların huzurevinde kalmalarını yaşlıların aile ve toplum içindeki eski önemlerini kaybettiklerinin bir göstergesi olarak gördüklerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde toplumdaki yaşlılık söylemlerinden olumsuz yönde etkilenmiş olan yaşlı katılımcıların büyük çoğunluğunun huzur evinde yaşamaya karşı olumsuz bir

bakış açısına sahip oldukları bu nedenle toplumda eskisi kadar olmasa bile yaşlısını huzur evine bırakan ailelerin ayıplandıkları da görülmüştür:

“Köyde yaşlılarımız vardı. Ölene kadar o evlatları onlara bakardı, değer verirdiler. Şimdi bakıyorsun bazı yaşlılar var elden ele geziyor. O ona gönderiyor. O diğerine gönderiyor. O diyor o baksın diğeri diyor o baksın. Ondan sonra kimisi huzur evine atalım diyor. Yani geçmişe göre çok farklılık var. Eskiden her yerde daha çok saygı verilirdi. Ancak bu son dönemlerde teknolojinin değişimiyle insanlar da değişti. Eskiden herkes bakardı, ilgilenirdi yaşlısıyla. Yaşlısına bakmayanlar ayıplanırdı. Eskiden anneden ve babadan korkulurdu. İnancın baskınlığı vardı. Bu benim atamdır düşüncesi vardı. Ama kültür değişiminin yaşanması yaşlıların yerini önemini olumsuz yönde etkiledi” (K10).

“Eskiden köydeydiler. Eskiden yaşlılara iyi bakılıyordu. Atamdır, babamdır diye kimse hatırını kırmıyordu. Ekmeğini veriyordu. Gelinler bakıyordu. Ama şimdi huzur evi var. Bakmak istemedikleri zaman oraya gönderiyorlar. Zaman değişti, çağ değişti kimse eskisi kadar ayıplamıyor artık (...) Herkes kendi halinde, bu sonradan böyle oldu” (K17).

Özellikle toplumda huzur evleriyle ilgili söylenenlerden olumsuz yönde etkilenen yaşlı bir katılımcı diğer yaşlı katılımcıların söylediklerini destekler nitelikte ifadeler kullanmıştır: “kimsesi olmayan için iyidir. Bazıları huzur evinde yaşamak rahattır diyorlar. Ama öyle değil. Televizyondan gördük. Ben huzur evinde yaşamak istemiyorum. Duyuyoruz, görüyoruz. Herkes söylüyor. Yok yok ben orda yaşamak istemiyorum” (K18).

Ayrıca yaşlı katılımcıların çoğuna göre huzur evi kimsesizler, çocuğu bakmayanlar, fiziksel, ruhsal ya da zihinsel kayıplar yaşayan kişiler için uygundur. Bu nedenle yapılan görüşmelerde burada yaşamak istemediklerini ifade etmişlerdir:

“Aman Allah korusun. Ben huzur evini istemiyorum. Hiç istemiyorum. Hiç tavsiye de etmiyorum. Hekes orda bunalıma girmiş. Ben iyiyim daha. Huzur evine koymasın Allah” (K13).

“Valla huzur evinde yaşamaksa yaşamamak daha iyidir. Huzur evine artık ölümle pençeleşiyorsan gidersin. Bu yaştan sonra oradakilere uyum sağlayamazsın. Ama bakını yoksa yaşlı mecbur kalmak zorunda kalır” (K11).

Özetle yaşlı yakınlarının hemen hepsi ya evlerinde ya da çocuklarıyla birlikte yaşamak istediklerini dolayısıyla huzur evinde yaşamak istemediklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar huzur evinde kalmaktan ziyade evde bakımın kendilerini daha çok mutlu edeceğini dolayısıyla bu yönde yapılacak yardımların kendileri için daha uygun olacağını söylemişlerdir:

“Vay vay vay Allah etmesin ciğerim. Ben şu anda iyiyim. Huzur evine ihtiyacım yok. Devlet bana bakım versin yeter. Devlet bana bakıcı versin yeter. Evde bana bakılsın istiyorum” (K16).

Bu bağlamda yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre bazı yaşlı yakınlarının yaşlı bir insanın huzur evinde yaşaması düşüncesine yaşlı katılımcılara nazaran daha olumlu baktıkları görülmüştür. Ancak yapılan görüşmelerde konu kendi yaşlıları olduğu zaman yaşlı yakınlarının birçoğu kendi yaşlısını huzur evine göndermek istemediklerini söylemişlerdir:

“Yaşlıdan yaşlıya değişir. Kimi insan için sosyal paylaşımdır. Kimileri için ise üzüntü kaynağıdır. Ortada kaldım, o kadar çocuk doğurdum ama bana bakmıyorlar, diye üzülebilirler. Ama bir evladın bakması daha farklıdır. İmkanım varsa ben yakınımı hayatta göndermem” (K28).

“Sorumsuz evlatlar için uygundur. Bakını, edeni, kimsesi olmayan için uygundur. Bu zamanda olumsuz bakmıyorum. Ama şahsen ben kendi yaşlımı huzur evine göndermekten yana değilim. Ben huzur evini sevmiyorum. Yalnızlaştırıyor, ötekileştiriyor. Geleceğimizin sağlıklı olması için bakılmak için bizim de yaşlılarımıza bakmamız gerekiyor” (K27).

“Huzurevi bende iyi şeyler çağrıştırmıyor, güzel bir ortam gelmiyor aklıma” (K33), “arayanı, soranı, bakanı yoksa hoş karşılarım, sohbet ederler” (K24), “mecbur kalınca iyi” (K31), “huzur evine atmak dışarı atmak gibi geliyor bana” (K29), “çocuğu bakmıyorsa, yalnız kalmışsa kendisi de istiyorsa güzel karşılarım” (K35), “kimsesi yoksa hani kimsesizler için güzel bir alternatiftir. Ama ben bırakmam. Zaten yakınları, çocukları varsa ama yine de o yaşlı huzur evine bırakılıyorsa çevre tarafından çok ayıplanır. Bir yaşlısına sahip çıkamadılar derler” (K22), “huzur evine giden insan demek ki elden ayaktan düşmüştür” (K32). Yapılan görüşmelerde yaşlı yakınları tarafından kullanılan bu ifadeler aslında yaşlı yakınlarının da yaşlı katılımcılar gibi huzurevine pek sıcak bakmadıklarını göstermektedir.

Özellikle diğer katılımcılara göre yaşlılık konusunda daha duyarlı olan Alevi Dedelerinin bazıları değişen yaşam koşullarına bağlı olarak bir toplumda huzur evinin bulunmasını normal karşıladıklarını hatta ilerde huzurevinde yaşamayı bile düşündüklerini söylemişlerdir. Ayrıca bazı Alevi Dedeleri yapılan görüşmelerde huzurevlerinin kimsesizler için uygun olabileceğini belirtmişlerdir. Ancak araştırmaya katılan Alevi Dedelerinin birçoğuna göre eğer yaşlı bir insanın çocukları varsa ve çocuklarının o yaşlıya bakma güçleri varsa o yaşlının aile içerisinde bakılması daha uygundur. Dolayısıyla yapılan görüşmelerde Alevi Dedelerinin birçoğunun kendi yaşlısını huzur evine bırakma fikrine pek sıcak bakmadıkları görülmüştür:

“Eğer yaşlı bir insanın kimsesi yoksa huzur evinde kalabilir. Ancak ailesi varsa o yaşlıya ailesinin bakması daha uygundur. Bu yaşlıya verilen değeri gösterir. Mesela benim annem var. Ben annemi huzurevine asla göndermem” (K3). Benzer şekilde bir diğer Alevi Dedesi “Biz Aleviler olarak huzurevine karşı değiliz. Çünkü muhtaç olan yaşlılar için iyidir. Fakat Alevi inancına göre biz isteriz ki o yaşlı kendi evinde yaşamını sürdürsün” (K4).

“Gerçekten aile kendisine yetiyorsa, hem kendi çocuklarına hem de yaşlılarına bakabilecek durumu varsa tabii ki kendi ailesinde yaşaması daha doğrudur. Ancak biliyoruz ki göç nedeniyle, iş nedeniyle yani ekonomik sebepler nedeniyle veya

birtakım kültür değişimleri nedeniyle kendi geleneklerinden uzaklaşmış olan ailelerin büyük bir kesimi bu yaşlıları suistimal etmektedir. Kendisini sıkıntıya sokmak, onlara hizmet etmek zahmetinde katlanmayıp onları bakım evine, barınma evine, huzurevine vermektedirler. Günümüzde bu hızla gelişmektedir. Ama şu da var çalışma hayatının zorluğu, çocukların eğitimi bu gelişen zor şartlar içerisinde aile büyüğünün her yere koşması olanağı olmayacağından dolayı yaşlılarını bu tür kurumlara yerleştirmektedirler... Yani huzurevinin olumlu ve olumsuz yanları vardır” (K2).

“Huzur evi olmak zorundadır. Neden? Çünkü herkes aynı koşullarda değil. Herkes aynı şartları sağlamıyor hele hele günümüzde (...) Ama şu kabul edilemez. 7 8 çocuğu var. Eğer bakabilecek durumları ve eğer o yaşlı huzurevine veriliyorsa bu hoş karşılanmaz. Ama diyelim iki çocuğu var. İkisi de çalışıyor. Eşleriyle beraber çalışan insanlar. Bakımını sağlamaları çok zor, imkânsız gibi. O zaman verebilirler. Ama huzurevine yaşlının verilmesinden çok mesele şudur: Orda unutulması sorundur. Unutulmamalıdır... En azından iki günde bir eğer yakındaysa haftada bir gelebildiğince sık gelinmelidir. O adamı, o büyüğü, o yaşlıya bir köşeye itilmiş, unutulmuş hissi verilmemelidir (...) İnanın ki eşimle birlikte şimdiden bunu düşünüyoruz. Onun altını tekrar çizeyim. Huzur evine verilen yaşlı değil, huzur evinde kalan yaşlı değil, huzurevinde unutilan yaşlı, huzurevinde unutilan anne ve baba o çok ağırdır. Unutulmamalıdır” (K6).

Genel olarak katılımcıların birçoğuna göre günümüzde toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak huzurevleri kimsesiz yaşlılar ya da çocukları tarafından bakılmayan yaşlılar için uygundur. Ancak yapılan görüşmelerde kendi yaşlılarını huzurevine bırakma noktasında birçok katılımcının huzurevi fikrine pek sıcak bakmadıkları dolayısıyla katılımcıların birçoğunda yaşlı bir insanın ailesinin yanında kalması ve ailesi tarafından bakılmasının daha uygun olduğu düşüncesinin hâkim olduğu görülmüştür. Katılımcıların huzurevi konusunda yaşadıkları bu çelişkili durum Kalaycıoğlu ve arkadaşlarının yürütmüş oldukları çalışmada belirtilen, “ülkemiz insanın modernleşme sürecinde yaşadığı dönüşümün zihinlerde yarattığı kırılmayla ve bizim toplumumuzun bu sürece has bir özgünlüğüyle ilgilidir” (2003; 103) bilgisini destekler niteliktedir.

SONUÇ

Bu çalışmada Alevi Dedeleri, yaşlı yakınları ve yaşlı bireylerle görüşmeler yapılarak Tunceli ilinde bulunan Alevi Ocaklarında yaşlının yeri, önemi sorgulanmış ve bu bağlamda başta Alevi Dedeleri olmak üzere yaşlı bireylerin (65 yaş ve üzeri) ve yakınlarının yaşlılık algısı ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın bu amaçları doğrultusunda yapılan görüşmelerde hemen hemen bütün Alevi Dedelerinin yaşlılık konusunda duyarlı oldukları görülmüştür. Zira Alevi Dedeleri yaşlılığı, yaşlanmayı, yaşlının aile ve toplumdaki önemini yaşlılığa yüklenen olumsuz anlamların tam aksine Aleviliğin inanç ve değerlerine bağlı olarak açıklamışlardır. Dolayısıyla geleneksel Aleviliğin taşıyıcıları olan Alevi dedeleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre Alevi dedeleri arasında olumlu yönde olan bir yaşlılık algısı hâkimdir. Ancak araştırmaya katılan yaşlı yakınları ve yaşlılar arasında yaşlılık algısının olumsuz yönde olduğu görülmüştür. Zira yaşlı yakınları ve yaşlı katılımcıların birçoğu yaşlılığı bazı kazanımların elde edildiği bir dönem olmaktan ziyade kayıpların yaşandığı buna bağlı olarak belli bir yaştan sonra kişinin elini eteğini her şeyden çektiği, bakıma muhtaç olduğu başka bir ifadeyle ikinci çocukluğun yaşandığı bir dönem olarak görmektedirler. Bu bağlamda yaşlılıkla ilgili daha önce yapılmış olan birçok çalışmada belirtildiği gibi bu çalışmada da yaşlılığın sosyal ve kültürel olarak inşa edilme durumu yaşlıların aile ve sosyal ilişkileri başta olmak üzere daha birçok alanda kendini göstermektedir.

Günümüzde üretime, tüketime, gençliğe, zindeliğe, güzelliğe vurgu yapılan bir dünyada yaşlı insanlar hemen hemen her alanda arka planda bırakılmakta, ötelenmekte hatta sorun olarak görülebilmektedirler. Bu çerçevede yaşlılar “zihinsel ve fiziksel olarak iş yapamazlar”, “bakıma muhtaçtırlar” gibi toplumdaki kalıp yargılardan etkilenen yaşlı bir insan kendi köşesine çekilebilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada da yaşlılık ve yaşlanmaya yüklenen anlamların, yaşlanmaya dair algıların yaşlı insanların aile ve sosyal ilişkilerini, günlük yaşamda yerine getirdikleri görev ve sorumlulukları aynı şekilde buldukları etkinlikleri hatta hayattan beklentilerini buna bağlı olarak yaşam memnuniyetlerini etkilediği görülmüştür. Yapılan

görüşmelerde yaşlılığa yüklenen anlamlardan olumsuz yönde etkilenen bu bağlamda yaşlılığın 60 veya 65 yaşında başladığını düşünen yaşlı ve yaşlı yakınlarının birçoğunun “yaşlılığı ikinci bir çocukluk ” olarak değerlendirdikleri bu nedenle yaşlıları bakıma muhtaç, ilgi isteyen kişiler olarak tanımladıkları görülmüştür.

Dolayısıyla yapılan görüşmelerde yaşlanmaya dair bu algılar yüzünden yaşlı yakınlarının birçoğunun yaşlı insanların zihinsel ve fiziksel olarak iş yapamayacaklarını düşündükleri bu nedenle aile içerisinde yaşlılardan iş beklemedikleri gibi iş vermedikleri de görülmüştür. Aynı şekilde yaşlılıkla ilgili olan kalıp yargıları benimsemiş olan yaşlıların bir kısmı aile ya da yakın çevrelerinde yerine getirebilecekleri herhangi bir işin olmadığını olsa bile yerine getirebilecek güçlerinin olmadığını belirtmişlerdir. Aslında yaşlı bir insan elinden gelse bile bu düşünceyle hareket ettiği için çoğu zaman iş yapmamaktadır. Bu durum etiketleme kuramında belirtildiği gibi toplum içinde kişilere atfedilen etiketlerin o kişilerin yaşamında çok önemli bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Yani yaşlı insanların yaşlanma dönemine ilişkin sahip oldukları algılar onların günlük hayatta yerine getirebilecekleri görev ve sorumluluklardan alıkoyabilmektedir. Hatta yaşlılığa yüklenen olumsuz anlamlar nedeniyle bazı yaşlı yakınlarının aile içerisinde ya da çevrelerinde bulunan yaşlı insanların yerine getirmiş oldukları görev ve sorumlulukları çoğu zaman göz ardı ettikleri aynı şekilde bazı yaşlı katılımcıların da gün içerisinde yerine getirmiş oldukları görev ve sorumlulukların farkında olmadıkları görülmüştür.

Ancak görüşme yapılan yaşlı katılımcıların birçoğunun süreklilik kuramında belirtildiği gibi yaşamın diğer dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık döneminde de bazı görev ve sorumlulukları yerine getirdikleri tespit edilmiştir. Bu bağlamda yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre Tunceli Alevi Ocaklarının başında bulunan Alevi Dedelerinin yanı sıra ocaklara talip olan yaşlıların da bilgi ve tecrübeleriyle toplumdaki bireylere rehberlik ettikleri görülmüştür. Ayrıca katılımcıların bir kısmı toplumdaki yaşlı insanların aile içerisinde bazı görev ve sorumlulukları yerine getirerek çocuklarına maddi ve manevi açıdan yardımcı

olduklarını hatta birleştirici özelliklerinden dolayı aile üyelerini bir arada tuttuklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca daha önce yapılmış bazı çalışmalarda tespit edildiği gibi bu çalışmada da yaşlı yakınları ve yaşlıların yaşlılığı genellikle yaş üzerinden değerlendirdikleri bu bağlamda ileri yaşta olan insanların yaşlarından dolayı bazı konularda yaş ayrımcılığına maruz kaldıkları görülmüştür. Mesela yapılan görüşmelerde özellikle yaşlanmanın belli bir yaşta başladığını ve bu süreçte kayıpların yaşandığını düşünen yaşlı yakınlarının birçoğu yaşlı bir insanın geleceğe yönelik herhangi bir beklentisinin olmadığını aynı şekilde yaşı ilerlemiş bir insanın ikinci kez evlenmesinin de gereksiz olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda yaşlılarla yapılan görüşmelerde yaşlıların da yaşlılığa yüklenen anlamlardan olumsuz yönde etkilendikleri bu nedenle yaşlı yakınlarının söylediklerine paralel ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ayrıca görüşmeler sırasında bazı yaşlı yakınları yaşlı insanların özellikle gençlerin vakit geçirdikleri mekânlara gitmelerini hoş karşılamadıklarını, hatta yakıştırmadıklarını belirtmişlerdir.

Aslında katılımcıların çoğu tarafından belirtildiği gibi yaşlı bir insanın hayatın içinde bulunması hem kendisi hem de ailesi için iyi bir şeydir. Çünkü yapılan görüşmelerde yaşlı katılımcıların birçoğu aile içerisinde ya da toplumsal alanda bazı görev ve sorumlulukları yerine getirdikleri zaman kendilerini işe yarar hissettiklerini bundan dolayı kendilerini iyi hissettiklerini ve mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca görüşmelerden elde edilen verilere göre yaşlı insanların günlük hayatta “yürüme”, “gezme”, “bağ-bahçe işleriyle ilgilenme”, “pikniğe gitme”, “ziyaretlere gitme”, “yaşlılarıyla bir araya gelip sohbet etme” gibi bazı etkinlik ve aktivitelerde bulunmalarının yaşam kalitelerini ve yaşam doyumlarını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir.

Ayrıca yapılan görüşmelerde elde edilen verilere göre bir kişinin inançsal mertebesinin tartışmaya açılmaması için aile kurması ve bu aileyi Alevi inanç erkânları içerisinde 4 kapı 40 makam kültürü ve felsefesi içerisinde yetiştirmesi gerekmektedir. Bu bağlamda toplumun temel bir taşı, çekirdeği hatta aynası

olarak kabul edilen aile kurumu Alevi Dedeleri tarafından ifade edildiği gibi Alevilikte çok önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bilgi ve tecrübeleriyle dün, bugün ve yarın arasında bir köprü konumunda olan aynı şekilde ailenin bir aktörü, değeri, büyüğü olan yaşlı insanlar Alevi toplumunun bütün katmanlarında çok önemli bir yere sahip oldukları gibi saygıya değer kişiler olarak da görülmektedirler. Bu bağlamda Tunceli Alevi Ocaklarına mensup veya talip olan hemen hemen bütün katılımcılar tarafından bilgi ve tecrübeleriyle yaşlı insanların kırsal yaşam döneminde paha biçilmez bir nimet olarak görüldüklerini ancak modernleşme, endüstrileşme, kentleşme süreçlerinin yanı sıra teknoloji alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak diğer birçok toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da yaşlılara karşı bu bakış açısının değiştiği belirtilmiştir. Zira katılımcıların birçoğuna göre toplumsal alanda yaşanan gelişmeler ve değişimler kültürel değişimlerin yaşanmasına neden olduğu gibi insanların sahip oldukları değer yargılarını da etkilemiştir. Bu bağlamda katılımcıların birçoğu günümüzde ekonomik çıkarların ön plana çıktığı bunun da insanlar arasındaki dayanışmanın, paylaşmanın zayıflamasına yani eski önemini kaybetmesine sebep olduğunu savunmaktadırlar.

Dolayısıyla katılımcıların birçoğuna göre bağımsızlaşan, bireyselleşen insanların kendi rahatlarını bozmak istemediklerini bu nedenle yaşlı bir insanın kiminle birlikte yaşayacağı geniş ailenin yerini almış olan çekirdek aile içerisinde yaşayan kişiler arasında bazı sorunların ve gerilimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerden elde edilen verilere göre toplumsal alanda yaşanan gelişmelere ve değişimlere bağlı olarak özellikle kent merkezinde aile, akrabalık ve komşuluk ilişkilerinin eskiye nazaran çözüldüğü bu nedenle aile üyeleri arasında yaşlı bir insanın bakımının çoğu zaman sorun olduğu görülmüştür.

Ayrıca görüşmelerden elde edilen verilere göre günümüzde özellikle teknoloji alanında yaşanan gelişmelere bağlı olarak bilgiye ulaşma yollarının değişmesi de yaşlı insanları ilk başvurulan kaynak olmaktan çıkarmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde “yaşlı insanlar günümüze ayak uyduramıyor”, “çağı

yakalayamıyorlar”, “yaşlılardan geçti” gibi yaşlılığa yüklenen olumsuz anlamlardan etkilenen yaşlı yakınlarının birçoğu aile büyüklerini incitmeden kendi kararlarının kendilerinin aldıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla herhangi bir ocağa mensup veya talip olan katılımcıların hemen hepsine göre endüstrileşme, modernleşme, kentleşme süreçlerinin yanı sıra teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve değişimler diğer birçok toplumda olduğu gibi Alevi toplumunda da yaşlı insanların yerini ve önemini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu bağlamda modernleşme kuramında belirtildiği gibi toplumsal alanda yaşanan gelişmelerin yaşlı insanların aile ve toplum içindeki statüsünü olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Diğer taraftan görüşmelerden elde edilen verilere göre yaşlı insanlar eskiye nazaran daha rahat bir hayat sürdürmektedirler. Ancak köy yaşamına büyük özlem duyan yaşlı katılımcıların birçoğu özellikle kent merkezinde aile ve sosyal ilişkilerinin eskisi gibi olmadığını bu nedenle şehir hayatını dört duvar arasında yaşamak olarak nitelendirmektedirler.

KAYNAKÇA

Akdoğan, Ali (2002). “Geleneksel Geniş Aileden Modern Çekirdek Aileye Geçişte Dini Hayattaki Değişim”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (III), 27-72.

Akın, Galip (2006). Her Yönüyle Yaşlılık, Ankara: Palme Yayınları.

Akın, Galip (2003). “İnsanın Ortaya Çıkışı ve Toplumsal Davranışları”, Velittin Kalıncara (Ed.). Yaşlılık: Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler kitabının içinde (s. 1-33). Denizli: Odak Yayınları.

Akın, Mahmut Hakkı (2014). “Türkiye’de Muhafazakarlığın Direnme Odağı Olarak Aile”, Mustafa Aydın (Ed.). Aile Sosyolojisi Yazıları içinde (219-234). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Aki, Özlem Erden (2016). “Yetişkinlik ve yaşlılıkta Ruh Sağlığı” Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi (Eds.). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (4. Basım). İçinde (313-355). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Aktay, Yasin (2014). “Modern Dünyada Ailenin Dönüşümü ve Muhtemel Geleceği Üzerine Mülâhazalar ve Geleneğe Dayalı Problemler”, Mustafa Aydın (Ed.). Aile Sosyolojisi Yazıları içinde (181-188). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Aksüt, Hamza (2012). Aleviler (4. Basım). Yurt Kitap Yayınları.

Algül, Rıza (1999). Geçmiş ve Gelecek Gözüyle Alevilik “İnsandan Başka İnsandır”, İstanbul: Can Yayınları.

Arpacı, Fatma (2014). Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık, Ankara: Eğitim ve Kültür Yayınları.

Arun, Özgür (2018). “Araşlar: Türkiye’nin Yaşlanma Serüveni”, Özgür Arun (Ed.). Yaşlanmayı Aşmak kitabının içinde (s. 7-20). Ankara: Phoenix Yayınları.

Aydemir, Mehmet Ali (2005). Büyük Alışveriş Merkezlerinin Aile İçi Tüketim Alışkanlıkları Üzerindeki Etkisi (Konya Örneği), Konya: Yüksek Lisans Tezi.

Aydın, Mustafa (2013). Güncel Kültürde Temel Kavramlar (2. Baskı), İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Aydın, Mustafa (1997). Kurumlar Sosyolojisi, Ankara: Vadi Yayınları.

Bayrak, Fatma (2018). Yaşlılık Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım, Elazığ: Yüksek Lisans Tezi.

Bulduk, Emre Özgür (2014). “Yaşlılık ve Toplumsal Değişim”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 182 (182): 53-60.

Bozkurt, Fuat (1993). Aleviliğin Toplumsal Boyutları (3. Basım). Ankara: Tekin Yayınevi.

Can, İslam (2013). “Ailenin Tarihsel Gelişimi: Dünü, Bugünü ve Yarını” Mustafa Aydın (Ed.). Sistemik Aile Sosyolojisi içinde(65-83). Konya: Çizgi Kitap Yayınları.

Canatan, Ayşe (2008). Sosyal Yönleriyle Yaşlılık, Ankara: Palme Yayınları.

Canatan, Ayşe (2016). “Yaşlılar ve Toplum” Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi(Eds.). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (4. Basım). İçinde (357-392). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Canatan, Kadir (2013). “Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi”, Kadir Canatan, Ergün Yıldırım(Eds.). Aile Sosyolojisi (3. Basım). İçinde (s. 97-119). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Ceylan, Harun (2015). Yaşlılık ve Refah Devleti, İstanbul: Açılım Kitap Pınar Yayınları.

Ceylan, Harun (2015a). “Sosyal Değerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı”, Harun Ceylan (Ed.). Modern Hayat ve Yaşlılık içinde (s.25-54). Ankara: Nobel Yayınları.

Ceylan, Harun (2013). “Refah Devleti Perspektifinden Yerel Yönetimler ve Demografik Yaşlanma: Esenler Üzerine Bir İnceleme” Murat Şentürk, Ömer Miraç Yaman (Eds.). Kentleşme ve Sosyal Politikalar içinde (s.101-128). İstanbul: Esenler Belediyesi Şehir Düşünce Merkezi Şehir Yayınları.

Ceylan Harun, Kurtkapan Hamza, Turan Büşra (2015). “Türkiye’de Yaşlıların Yaşam Durumları” Murat Şentürk, Harun Ceylan (Eds.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması içinde (s. 35-60). İstanbul: Açılımkıtap Pınar Yayınları.

Cicero (1989). İhtiyarlık, Ayşe Sarıgül (Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çelik, Celaledin (2010). “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Dini Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması”, Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (8), 25-35.

Danış, Mehmet Zafer (2009). “Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık ve Yoksulluk Durumları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar”, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 20 (1), 67-83.

Deniz, Dilşa (2011). Dersim İnanç Sembolizmi, İstanbul: DoktoraTezi.

Dikeçligil, F. Beylü (2014). “Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu”, Mustafa Aydın (Ed.). Aile Sosyolojisi Yazıları içinde (13-50). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Doğan, Gürani (1998). Alevilikte Ön Bilgiler ve Cem, Zakirlik, İstanbul: Can Yayınları.

Doğan, İsmail (2012). Sosyoloji (12. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Doğanay, Eraslan (2000). Anadolu’da Yaşayan Dergahlar, İstanbul: Can Yayınları.

Emiroğlu, Vedia (1980). “Çekirdeksiz Köyde Yaşlılar”, Antropoloji Dergisi, (12): 87-120.

Eröz, Mehmet (1998). Türk Ailesi”, Alev Kahya Birgül (Ed.). Türk Ailesi İçinde (1-41). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Fığlalı, E. Ruhi (1995). “Ana Hatlarıyla Alevilik”, Günümüzde Alevilik ve Bektaşılık Paneli 22-02-1992, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s.(11-19).

Giddens, Anthony (2008). Sosyoloji, Haz. Cemal Güzel, İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Göçer, Ali (2013). “Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Kültür İlişkisi Üzerine Görüşleri: Fenomenolojik Bir Araştırma”, Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 15(2), 25-38.

Gökçen, Ahmet (2013). “Aile Türleri ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları” Mustafa Aydın (Ed.). Sistematik Aile Sosyolojisi içinde (93-119). Konya: Çizgi Kitap Yayınları.

Güleç, Cengiz (2011). İnanç ve Ahlak Bağlamında Alevi Öğretisi, Ankara: Yurt Kitap Yayınları.

Gülşan, Hasan (2001). Anadolu Alevi Müslümanlığı, İstanbul: Can Yayınları.

Gürsoy Şahin, Kılıç Recep, (2009). Türkiye Sosyo-Kültürel Dinsel Yapı Çözümlemesi, Ankara: Nobel Yayınları.

Hablemitoğlu Şengül, Özmete Emine (2010) Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet, Ankara: Kilit Yayınları.

İslamoğlu A. Hamdi, Alınacı Ümit (2016). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri (5. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.

Kahveci, Gül (2016). “Fiziksel Gelişim (Erken Erişkinlikten Geç Erişkinliğe kadar” Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi (Eds.). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (4.Basım). İçinde (139-186). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Kalaycıoğlu Sibel, Tol Uğraş Ulaş, Küçükural Önder, Cengiz Kurtuluş (2003). Yaşlılar ve yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri, Ankara: Tubitak Matbaası.

Kalınkara, Velittin (2016). Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi (3.Basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Kalınkara, Velittin (2016a). “Nüfus Yaşlanması ve Toplumsal Boyutları”, Harun Ceylan(Ed.). Yaşlılık Sosyolojisi içinde (s.21-40). Ankara: Nobel Yayınları.

Kılıç, M. Cemil (2016). Sorularla Alevilik (2.Baskı). İstanbul: Kamer Yayınları.

KOÇAK Abdullah, TERKAN Banu (2010). Medya ve Yaşlılar: Yaşlıların Medya İzleme Davranışları ve Motivasyonları, Konya: Çizgi Kitabevi

Kökel, Coşkun (2013). Güvenç Abdal Ocakları I Tarihsel Süreç, İstanbul: Güvenç Abdal Araştırma Eğitim Kültür ve Tanıtma Derneği Yayınları.

Eröz, Mehmet (1998). “Türk Ailesi”, Alev Kahya Birgül (Ed.). Türk Ailesi İçinde (s. 1-41). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kongar, Emre (1995). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği (6.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Korkmaz Nilüfer, Yazıcı Suzan (2014). “Küreselleşme ve Yaşlanan Dünya” Nilüfer Korkmaz, Suzan Yazıcı (Der.). Küreselleşme ve Yaşlılık kitabının içinde (s. 9-20). Ankara: Ütopya Yayınları.

Koyuncu, Ahmet (2013). “Bir Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak Aile” Mustafa Aydın (Ed.). Sistematik Aile Sosyolojisi içinde (357-360). Konya: Çizgi Kitap Yayınları.

Kurtkapan, Hamza (2017). Küreselleşme Sürecinde Yaşlılık ve Yerel Yönetim Uygulamaları: İstanbul Örneği, İstanbul: Doktora Tezi.

Melikoff, İrene (2015). Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları (4. Baskı). İstanbul: Demos Yayınları.

Neuman, W. Lawrance (2016). Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (8.Basım). Sedef Özge (Çev.). Ankara: Yayınodası Yayınları.

Noyan, Bedri (1976). “Bektaşi ve Alevilerde Hukuk Düzeni (Düşkünlük)”, I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, (4), 189-213.

Oğlak, Sema (2015). “Uzun Süreli Bakım Hizmetlerinde İşgücü Sorunları ve İşgücü Arzını Artıracak Çözüm Stratejileri ”, Harun Ceylan (Ed.). Modern Hayat ve Yaşlılık içinde (s.177-206). Ankara: Nobel Yayınları.

Otrar Mustafa, Şentürk Murat (2015). “Araştırmanın Metodolojisi” Murat Şentürk, Harun Ceylan (Eds.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması içinde (107-128). İstanbul: Açılımkitap Pınar Yayınları.

Öz, Baki (2001a). Bir Alevilik Yolu Ahilik, İstanbul: Can Yayınları.

Öz, Baki (2001). Dünyada ve Türkiye’de Alevi Bektaşî Dergâhları, İstanbul: Can Yayınları.

Öz, Baki (1996). Alevilik Nedir (2.Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Özcan, Hüseyin (2007). Alevi-Bektaşî İnancına Bakışlar “Canların Nefesinden”, İstanbul: Fatih Üniversitesi.

Önür, Hıdır (2013). Toplumsal Eşitsizlik ve Eğitim, Konya: Eğitim Kitabevi Yayınları.

Özkul Metin ve Kalaycı Işıl (2015). “Türkiye’de Yaşlılık Çalışmaları”, Sosyoloji Konferansları, 52(2), 259-290.

Özmen, Şule Yüksel (2013). Türk Kültüründe Yaşlının Yeri ve Medyayla Yaşlılığın Değişen Konumu, Millî Folklor, 25(100), 110-119.

Üzüm İlyas (2008). Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik (4. Basım). İstanbul: İsam Yayınları.

Saltık, Veli (2009). Tunceli’de Aşiret, Oymak ve Ocaklar, Ankara: Kuloğlu Matbaacılık.

Sarı, Özgür (2013). “Aile Kurumu ve Ailenin Tanım”, Mustafa Aydın (Ed.). Sistematik Aile Sosyolojisi İçinde (17-39). Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Sarup, Madan (2010). Post Yapısalcılık ve Postmodernizm Eleştirel Bir Giriş, Abdülbaki Güçlü (Çev.). İstanbul: Kırk Gece Yayınları.

Saygılı, Sefa (2015). Yaşlılık Psikolojisi, İstanbul: Türdav Yayınları.

Selekler, Kaynak (2014). Yaşlanmak Ayrıcalıktır Yaşlılık Bilgeliktir, İstanbul: Melisa Matbaacılık.

Şentürk, Ünal (2018). Yaşlılık Sosyolojisi Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri, Bursa: Dora Yayınları.

Şentürk, Murat (2015). “Bir Yaşam Alanı Olarak Kent ve İstanbul’da Yaşlanmak” Murat Şentürk, Harun Ceylan (Eds.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması içinde (283-341). İstanbul: Açılımkitap Pınar Yayınları.

Şentürk Murat, Altan Reyryan Beyza (2015). “İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması” Murat Şentürk, Harun Ceylan (Eds.). İstanbul’da Yaşlanmak İstanbul’da Yaşlıların Mevcut Durumu Araştırması içinde (13-34). İstanbul: Açılımkitap Pınar Yayınları.

Şimşek Hasan, Yıldırım Ali (2016). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri(10.Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Solak Adem ve ark. (2015). Tunceli İli Sosyal Analiz Çalışması, Hegem Vakfı.

Tanhan, Fuat (2016). “Yaşlılık, Ölüm ve Yas Danışmanlığı” Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi (Eds.). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (4. Basım). İçinde (519-571). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Tekin, Mustafa (2014). “Sekülerleşme Bağlamında Aile ve Kadın”, Mustafa Aydın (Ed.). Aile Sosyolojisi Yazıları içinde (259-273). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Terzi, Şerife (2016). “Yaşam Boyu Gelişim” Hasan Bacanlı, Şerife Işık Terzi (Eds.). Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi (4.Basım). İçinde (19-48). İstanbul: Açılımkitap Yayınları.

Tezcan, Mahmut (1989).”Toplumsal Değişme ve Yaşlılık”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 15(2):169-177.

Tufan, İsmail (2016). Antik Çağdan Günümüze yaşlılık ve yaşlanma, 2.Basım, Ankara: Nobel Yayınları.

Tufan, İsmail (2014). Türkiye’de yaşlılığın Yapısal Değişimi, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Tunceli İl Yıllığı (2012). Ankara: Anıt Matbaa.

Türkiye İstatistik Kurumu (2015). İstatistiklerle Yaşlılar 2014. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Türkiye İstatistik Kurumu (2017). Yıllara, Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, Genel Nüfus Sayımları- ADNKS.(<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) adresinden 03/11/2018 tarihinde edinilmiştir.)

Türkiye İstatistik Kurumu (2017a). İllere ve Cinsiyete Göre Doğuşta Beklenen Yaşam Süreleri(<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>) adresinden 12/01/2019) tarihinde edinilmiştir.)

Uysal, Hasan (2012). Alevilik ve Cem, İstanbul: Can Yayınları.

Yaman, Ali (2000). “Günümüzde Alevilik Bektaşılık Alanındaki Aktörlere İlişkin Güncel Bir Analiz Denemesi”, 1. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri, 27-29 Nisan 2000, Ankara, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı Yayınları, s. 191-225.

Yaman, Ali (1996). Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri, İstanbul: Yüksek Lisans Tezi.

Yaman, Ali (2001). Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik, İstanbul: Doktora Tezi.

Yüksel, M. Y. Dinçer, F. Büyükköse, H.T. Lale, Z.H. (2014). “Yaşlıların Boş Zaman Değerlendirmesi Üzerine Bir İnceleme”, Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3(1), 107-114.

Yıldırım, Ergün (2013a). “Aile ve Evlilik Türleri”, Kadir Canatan, Ergün Yıldırım (Eds.). Aile Sosyolojisi (3.Basım) içinde (s.65-81). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Yıldırım, Ergün (2013). “Toplumsal Değişme Sürecinde Aile”, Kadir Canatan, Ergün Yıldırım(Eds.). Aile Sosyolojisi (3.Basım) içinde (s.121-138). İstanbul: Açılım Kitap Yayınları.

Yıldırım, Rıza (2018). Geleneksel Alevilik İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yılmaz, Cevdet (2013). “Dünya Nüfusunun Tarihsel Gelişim Seyri Ve Günümüzde Ulaştığı Boyut”, Dernekler Dergisi, (23), 40-49.

EKLER

Ek 1. Kaynak Kişiler

Tunceli’de bulunan Alevi Ocaklarına Mensup ve Araştırmaya Katılan Dedeler Hakkında Genel Bilgiler

KİŞİLER	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	MEDENİ HALİ	YAŞANILAN YER	MENSUP OLUNAN OCAK
K1	60	Erkek	Ortaokul	Ehlibeyt Cem Evi Başkanı	Evli	Elazığ/Merkez	Berhucan Ocağı
K2	70	Erkek	Önlisans	Emekli	Evli	Tunceli/Merkez	Baba Mansur Ocağı
K3	42	Erkek	İlkokul	Serbest Meslek	Evli	Tunceli/Merkez	Ağuiçen Ocağı
K4	66	Erkek	Ortaokul	Emekli	Evli	Elazığ/Merkez	Şeyh Çoban Ocağı
K5	33	Erkek	Doktora	Akademisyen	Evli	Tunceli/Merkez	Kureyşan Ocağı
K6	43	Erkek	Yüksek Lisans	Huzurevi Müdürü	Evli	Tunceli/Merkez	Sarı Saltık Ocağı
K7	29	Erkek	Önlisans	Serbest Meslek	Bekar	Tunceli/Merkez	Derviş Cemal Ocağı

Tunceli’de bulunan Alevi Ocaklarına Talip ve Araştırmaya Katılan Yaşlılar Hakkında Genel Bilgiler

KİŞİLER	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	MEDENİ HALİ	YAŞANILAN YER	KİMİNLE YAŞADIĞI	TALİP OLUNAN OCAK
K8	88	Erkek	İlkokul	Serbest Meslek	Dul	Tunceli/Merkez	Kızıyla Yaşıyor	Kureyşan
K9	66	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Eşiyle Yaşıyor	Derviş Cemal Ocağı
K10	68	Erkek	Lise	Serbest Meslek	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Ağuiçen
K11	67	Erkek	İlkokul	Emekli	Evli	Tunceli/Pertek İlçesi	Ailesiyle Yaşıyor	Berhucan Ocağı
K12	75	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Şeyh Çoban Ocağı
K13	68	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Sarı Saltık Ocağı
K14	71	Kadın	_	Ev Hanımı	Dul	Tunceli/Merkez	Oğluyula Yaşıyor	Kureyşan Ocağı
K15	98	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Dul	Tunceli/Pertek	Ailesiyle Yaşıyor	Berhucan Ocağı
K16	75	Kadın	_	Ev Hanımı	Dul	Tunceli/Merkez	Tek Başına Yaşıyor	Baba Mansur Ocağı
K17	72	Erkek	İlkokul	Emekli	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Sarı Saltık
K18	76	Kadın	_	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Ağuiçen
K19	78	Erkek	Ortaokul	Emekli	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	Şeyh Çoban
K20	75	Erkek	İlkokul	Emekli	Evli	Tunceli/Merkez	Eşiyle Yaşıyor	Derviş Cemal
K21	90	Erkek	İlkokul	Emekli	Evli	Tunceli/Merkez	Ailesiyle Yaşıyor	SarıSaltık Ocağı

Tunceli’de bulunan Alevi Ocaklarına Talip ve Araştırmaya Katılan Yaşlı Yakınları Hakkında Genel Bilgiler

KİŞİLER	YAŞ	CİNSİYET	EĞİTİM DURUMU	MESLEK	MEDENİ HALİ	YAŞANILAN YER	YAŞLI YAKINI	TALİP OLUNAN OCAK
K22	41	Kadın	Ön Lisans	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Kayınvalide	Kureyşan Ocağı
K23	39	Erkek	Ortaokul	İşçi	Evli	Tunceli/Merkez	Baba ve Kayınvalide	Sarı Saltık Ocağı
K24	40	Kadın	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Anne ve Baba	Ağuiçen Ocağı
K25	50	Erkek	Yüksek Lisans	Memur	Bekar	Tunceli/Merkez	Anne	Berhucan Ocağı
K26	48	Erkek	Lise	Serbest Meslek	Evli	Tunceli/Merkez	Anne	Ağuçan Ocağı
K27	49	Kadın	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Elti	Kureyşan Ocağı
K28	50	Kadın	Lise	Ev Hanımı	Dul	Tunceli/Merkez	Anne	Berhucan Ocağı
K29	38	Kadın	Lise	Ev hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Kayınbaba	Babamansur Ocağı
K30	50	Kadın	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Anne ve Baba	Şeyh Çoban Ocağı
K31	44	Erkek	Lise	İşçi	Evli	Tunceli/Merkez	Baba	Babamansur Ocağı
K32	46	Erkek	Lise	Memur	Boşanmış	Tunceli/Merkez	Anne	Kureyşan Ocağı
K33	34	Kadın	Lisans	Memur	Evli	Tunceli/Köy	Kayınbaba ve Kayınvalide	Kureyşan Ocağı
K34	28	Erkek	Yüksek Lisans	Araştırma Görevlisi	Bekar	Tunceli/Merkez	Anneanne	Derviş Cemal Ocağı
K35	34	Kadın	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Tunceli/Merkez	Kayınbaba ve Anne	Sarı Saltık Ocağı

Ek 2. Araştırmanın Soruları

- Kişisel Bilgiler; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, meslek, medeni hali (evli, bekâr, dul, boşanmış), yaşanılan yer (köy, ilçe, merkez).

1. Tunceli’de Bulunan Alevi Ocaklarında Yaşlının Yeri, Önemi ve Bu Bağlamda Yaşlı, Yaşlanma ve Yaşlılık Konusunda Bilgi Edinmeye Yönelik Sorular

1.1. Alevi Dedelerine Sorulacak Sorular

- Sizce yaşlılık/yaşlanmak nedir, İnsan ne zaman yaşlanmaya başlar, yaşlı kimdir?
- Sizce aile nedir? Sizce yaşlının aile içerisindeki yeri ve önemi nedir?
 - Mensup olduğunuz Alevi Ocağında aileye bakış açısı nasıldır?
 - Mensup olduğunuz Ocaklarda Yaşlının yeri ve önemi nedir?
 - Mensup olduğunuz Ocakların yaşlıya bakış açısı nasıldır?
 - Mensup olduğunuz Alevi Ocağında bakım evi ve huzur evine bakış açısı nasıldır?
- Mensup olduğunuz Alevi Ocağında yaşlı bireyler için neler yapılmaktadır?
- Mensup olduğunuz Ocak içerisinde kararlar alınırken yaşlı bireylerin düşünceleri dikkate alınır mı?
- Mensup olduğunuz Ocak içerisinde yaşlı bireylerin yerine getirmeleri gereken görev ve sorumluluklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Mensup olduğunuz Ocak içerisinde yaşlı bireylerin gençlerden ya da diğer Ocak mensuplarından yardım aldıkları konular var mıdır?
- Ocağınıza mensup yaşlılar ve gençler arasındaki ilişki nasıldır?
 - Aralarında herhangi bir faaliyet var mıdır?
 - Aralarındaki ilişki eskiye nazaran değişmiş midir? Yaşlıların memnun olmadıkları noktalar nelerdir?

- Sizce günümüzde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlıların yeri ve önemi nasıl değişmiştir?

1.2. Yaşlı Bireylere Sorulacak sorular

- Kiminle birlikte yaşıyorsunuz?
 - Nerede kimle/kimlerle birlikte yaşamak isterdiniz? Neden?
 - Birlikte yaşadığınız insanların size karşı davranışlarını nasıl buluyorsunuz?
 - Birlikte yaşadığınız insanlara kırdığınız durumlar oldu mu? Neden?
- Sizce yaşlılık ne anlam ifade eder?
 - Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar?
 - Sizce yaşlı kimdir?
- Yaşadığınız çevrede yaşlılığın avantaj ve dezavantajları nelerdir?
- Çevrenizdeki insanlar size nasıl muamele ediyorlar?
- Günümüzdeki insan ilişkilerini nasıl buluyorsunuz? Ne yönde değişiklikler vardır?
- Yaşlandıkça günlük işlerinizde ve ilişkilerinizde ne gibi değişiklikler oldu?
- Ailenizde ya da yakın çevrenizde yerine getirdiğiniz görev ve sorumluluklarınız var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Birlikte yaşadığınız insanlar sizin düşüncelerinize ne kadar önem veriyorlar?
- Birlikte yaşadığınız insanların sizden yardım ya da destek aldıkları konular nelerdir?
- Yaşlandıkça yapmaktan çekindiğiniz, yapmamaya karar verdiğiniz davranışlar var mıdır? Nedir?
- Geleceğe yönelik ne gibi beklentileriniz vardır?
- Eşin vefatı ya da boşanma sebebiyle ikinci kez evlenmesini nasıl karşılıyorsunuz?
- Sizce huzur evinde yaşamak nasıldır?
- Sizce günümüzde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlıların yeri ve önemi nasıl değişmiştir?

1.3. Yaşlı bireylerin yakınlarına Sorulacak sorular

- Sizinle birlikte yaşayan ya da yakın çevrenizde oturan yaşlı yakınınız var mı? Yakınlık dereceniz nedir?
- Sizce yaşlı bir insanla yaşamamanın zorlukları var mıdır? Varsa nelerdir?
 - Sizce yaşlı bir insanla yaşamamanın olumlu yanları nelerdir?
- Yaşlılık sizce ne anlam ifade eder?
 - Sizce insan ne zaman yaşlanmaya başlar?
 - Sizce yaşlı kimdir?
 - İnsan yaşlandıkça kişiliğinde, ruh hallerinde herhangi bir değişiklik oluyor mu?
- Birlikte yaşadığınız yaşlı bireyin aile üyeleriyle arası nasıldır?
- Aile içerisinde kararlar alınırken sizinle birlikte yaşayan yaşlı bireyin düşüncelerini dikkate alıyor musunuz? Nasıl? Hangi konularda?
- Ailenizde ya da yakın çevrenizde bulunan yaşlı bir bireyin yerine getirdiği görev ve sorumluluklar var mıdır? Varsa bunlar nelerdir?
- Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bir bireyler için uygundur?
- Sizce ne tür etkinlik ve aktiviteler yaşlı bir bireyler için uygun değildir?
- Sizce yaşlıların geleceğe yönelik ne gibi beklentileri olmalıdır? Nasıl?
 - Birlikte yaşadığınız kişi/kişilerin gelecek konusunda ne gibi beklentileri vardır?
- Eşin vefatı ya da boşanma sebebiyle ikinci kez evlenmesini nasıl karşılıyorsunuz?
- Sizce huzur evinde yaşamak nasıldır?
- Sizce günümüzde yaşanan gelişmelere ve değişmelere bağlı olarak yaşlıların yeri ve önemi nasıl değişmiştir?

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında Batman’da doğdu. 2016 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl içerisinde Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında yüksek lisans programına yerleşti. Akademik çalışmalarına Munzur Üniversitesinde Arş. Gör. olarak halen devam etmektedir.

